

VYNALEZCI RUCHADLA.

SLAVNOSTNÍ UPOMÍNKA

HOSP. SPOLKU PRO OKRESY PARDEBSKÝ, HOLICKÝ A PŘELOUČSKÝ

PŘI ODHALENÍ POMNÍKU

BRATRANCŮ VEVERKŮ V PARDUBICÍCH,

podává

HOVA BRANT. V RAT.,
t. č. jednateř hosp. spolku.

V PARDUBICÍCH.

NÁKLADEM HOSPODÁŘSKÉHO SPOLKU.

1883.

James J. Thompson
Ch. G. G. G. G. G.

PROSLOV.

Bůh stvořil svět a všemu tvorstvu svému
jej připravil k životu radostnému,
i když se kolem vážně rozhledl
a nikde vady v díle nevěděl,
zavolał tvory svoje před trůn zlatý
a hlásal jim své vůle výrok svatý:
„Vám dávám svět ten, by vám k blahu byl,
pospěšte, by se každý podělil!“
I byl tu ruch a kvap a každý spěl,
by volit mohl podlé srdce svého
z pokladu boží lásky nesmírného,
ve mžiku Pán na trůně osaměl
a zadumal se. — Průchod dělení
byl rychlý, neboť nikdo nelení.
Pán bere sobě role, luka, lesy,
obchodník cesty světem rozprádá
a měšťan hlučná sídla zakládá,
vše zděleno. Však ještě žadatel,
ježž pilná práce zabavila kdesi,
chce díl svůj, pán nepán jej peskuje
a chudšas Bohu hořce žaluje.

„Kdes byl, žes hlasu mého neslyšel?“
Bůh táže se, odpověď nesmělá:
„Jsem český rolník, klopotné mé dílo,
odměna za ně skrovná docela;
než dooral jsem brázdy v novině,
svět rozdělen již v každé končině.“
„Nermuť se, sedláčku můj,“ dí Buh milo,
„co komu dal jsem, nemohu zas vzíti,
však bez podílu také nesmiš býti.
Jdi klidně zas a k práci přihledni,
žes pozdě přišel, budeš poslední,
však role ať ti přebohatě rodí,
tvůj rod se množí, sílí nade všecky,
až přijde čas, kde vezmeš díl svůj dětský
a pilná práce tvá tě osvobodí.“

Náš rolník Pána poslušen tu nesličnou
svou roli přeorával dědičnou,
ji krášlil a z ní těžil — pro jiné,
sám strádaje v chaloupce rodinné,
a kdy jej příliš tížil úděl Páně,
kdy krvavý pot lil se s bledé skráně,
tu zasteskl si bídný poddaný,
jak ten svět boží divně zmotaný,
tu ze srdce mu krůpěj rubínová
vytryskla, píseň. Každá trýzeň nová
rodila písně nové v potěchu
a kdy již rozsouzeno o Čechu,
že jeho řeč na věky dozněla,
tu selská píseň bolnoveselá
ty soudy nepřátelské zvrátila,

řeč zachovala, národ vzkřísila.
Tu buditelé z bidných chatek veských
rozžehli nový život v srdcích českých,
voj náš se množil a jak před lety
zas dal se směle drahou osvěty,
dospěv ve boji stálém s hroudou tvrdou,
jal podnikat se ducha práci hrdou,
až překonal veškeren odpor světský
a obdržel svobodu, díl svůj dětský.

Nuž, český rolníku, jsi zase svůj,
na nešťastné své bratry pamatuj,
již ve závazku krutém člověctví
tvé blaho nynější ti chystali,
za tebe trpěli a bádali
a ukuli ti zbraně k vítězství:
hle, ctihodný tvých mučenníků dav,
tvých apoštolů, děkuj jim, je slav!
Dav veliký to tváří utrápených,
však ušlechtilých, ruk mozolovatých,
hlav jiskrou myšlénkovou posvěcených,
úst zpěvem nadaných a srdcí zlatých.
Nad těmi svědky neslýchaných hrůz
mrak temný, zlověstný se nakupil
a ozývá se rachot, ston a kvil,
v tom objevil se vlasti genius
a žehnaje své ruce vztahuje
na muže dva, jež v předu spatřuje.
Kdo jsou? Jeden má kabát starosvětský
a hlavu skloněnou, hled milý, dětský,
zástěru kovářskou má druhý z nich

a na rtech tkví mu potutelný smích,
na nástroj neúhledný oba zří
a o něm zaníceně hovoří.
Tu blesku záře na ně dopadla,
již vím, toť vynálezci ruchadla,
toť naši Veverkové z Rybitví!
Zde v krásných Polabinách skromně žili,
z matičky země lidstvu vykouzlili
zdroj nový úrody a bohatství.

Aj hle, jak obraz ten se náhle mění!
Mrak trhá se a duha smíru klene
se nad ty hlavy hořem posvěcené.
Již dozněl řetězů zlověstný ruch
a volá slavně vlasti strážný duch:
„Na zmar nebylo Vaše klopocení,
ze zřícenin bývalé slávy nová
vyrůstá národu žeň vavřínová,
Vám nese věncem první lupení,
Váš pomník znakem jeho vzkříšení!“

O vizte, bratři naši trpící,
nad námi, Vaší práce dědici,
se září vesele svoboda mladá,
v ruchadla říši slunce nezapadá,
a rolník, národ český volá vděčně:
Veverkům budiž čest a sláva věčně!

Jiljí V. Jahn.

Ze života vynálezcův ruchadla bratranců Veverků.

Vypravuje Sova Fr. Vr.

Život našich bratranců Veverků nebyl pestrý ni slavný ni dějůplný, ale tichý, prostý, ba všední.

Nesnadno napsati tudíž zajímavý jich životopis, nesnadno zbarviti jej udalostmi poutavými a líčiti udaje jednotlivé ze života jejich štětcem malíře. Pomysleme si život poctivého našeho rolníka, pomysleme si život poctivého venkovského kováře, o němž píseň vypráví, že:

„díla mnohá, práci mnohou
hlavou, rukou vykoná“

a máme v hrubých rysech život Veverků, dvou to mužů z lidu mravů nelíčených, poměrů prostých, pravých venkovců, jak s nimi se setkáváme všady po dědinách českých.

Naskytla by se nám tu arcit příležitost vylíčením jich života vylíčiti z polovice život prostých venkovců, ba říci můžeme, národní náš život venkovský vůbec; leč nepíšeme řádky tyto, než pro milé naše venkovany a nebudeme se tudíž pouštěti do rozvláčených líčení povah a poměrů života, jakých každému denně naskytá se příležitost zříti vedle sebe na sta.

Jen některé zvláštnosti v povaze a jisté podrobnosti ze zátiší rodinného k jednoduchému přičiníme životopisu doufajíce tím v živější uchovati paměti oslavence své.

František Veverka, první a jediný vynálezce ruchadla, narozen v Rybitvech *) v čísle domu 1. dne 3. března 1799. z otce Václava, rolníka tamějšího a matky Magdaleny, rodem Kadeřábkové z Bělé z čísla 5. —

Rodičové Františkovi, ač ne příliš bohatí, měli v celku 101 měřici polí, — byli nejváženějšími sousedy nejen v celé dědině, ale i v širším okolí.

Hlavní jich ctností bylo, že starali se svědomitě o zdárné vychování dítek svých, navádějice je k pobožnosti, pracovitosti a k lásce vzájemné.

Ku škole do Rosic, na hodinu cesty vzdálené, museli i za největší nepohody, doma přidržováni jsou ku práci a ne-necháno jim času k zahálčivému potulování ani nejmenšího; tím stalo se, že všechny děti navyknuvše si z mládí psli a pracovitosti, slušné si později zjednali zaopatření.

Ze čtyř synů Jiří nejstarší usadil se v Mokošíně, Josef v Cholticích, Václav v Brozanech a František nejmladší ujal po otci živnost v Rybitvech.

I dcery, z nichž pokud nám známo Anna starší, Dorotka mladší byla než František, vdaly se za muže pořádné.

Již za mládí vynikal František mezi ostatními svou bádavostí a důmyslností.

Málo věnoval času společenským zábavám a radovánkám zaměstnávaje se spíše vždy doma pořizováním a opravou menších potřeb v domácnosti. Spláno mu od soudruhů jeho

*) Lid náš říká: Rybitvy, Palacký dle starších památek má: Rybitví.

proto domovníčku a samotářů, ale mladý Veverka málo toho dbal a stále, jak máti jeho říkala, měl co kutiti buď na dvoře nebo v komoře; ač se jí tato jeho vlastnost nejvíce líbila a jí jen jejím se stal miláčkem, nařikala na ni v letech pozdějších a mrzivala se často, že Frantík nejde mezi ostatní a že na sebe tak málo pamatuje.

A což teprve, když měl si přivést do domu mladou hospodyní! — Nebylo jinak, museli ho oženiti jiní. Ne že by byl snad nesmělým nebo ostýchavým, nikoliv, ale byloť ještě dosti času, říkával, a ještě to neb ono nebylo tak jak si přál a v domácnosti tolik práce, že nebylo pomysleti na ženění.

Jaký tudíž div, že byv zasnouben s Marií Acksteinovou, dcerou po zemřelém Janu Acksteinovi, rolníku ze Dřítče a jeda již na oddavky do Vosjc. zapomněl doma nutné listiny a povolení. Protože bez těchto oddán býti nemohl, musil již z kostela vrátiti se domů a nevěsta i svatebčané čekali naň v kostele celého půl dne.

Ještě y pozdějších letech bylo mu často vypravovati, jak na svém strakatém koni uháněl domů pro ohlášky. Pro-rokovali sice hned sudičky v podobě tetinek a kmotřínek, že dobrodružství toto věští neštěstí a že nové manžele nečeká nic dobrého.

Leč tenkrát se proroctví jich nevyplnilo, naopak mladý sedlák, tak jej vesměs sousedé nazývali, žil se svou manželkou svorně a šťastně.

Byl arcí až příliš velkým dobrákem a svému hospodárství celou duší oddán, než aby nebyl domácí správu úplně ponechal své drahé polovici, a ta ujala se jí se vši rázností a rozšafností, našim venkovankám vrozenou, čímž stalo se, že i mladý sedlák, aniž si toho byl vědom, octnul se pone-

náhlu pod ženskou korouhvičkou. To mu však nikterak nevadilo, vždyť býval ode dávna domovníčkem a domácí velitelka nebyla tak krutou, aby byla bránila mladému manželu vyjítí časem na sklenku dobrého — a v Bohdánči prý bývalo dobré!

Zkrátka František Veverka byl ve své domácnosti spokojen, spravoval ji vzorně a luul k manželce své i ku svým dítkám celou duší. —

V tuto právě dobu domácího blaha připadá vynález ruchadla.

Veverka od mládí hloubavý a bádavý pořizoval veškeré správký a potřeby, jichž domácnost vyhledávala; často vídafi ho bylo s porizem neb hoblíkem v ruce po dvoře, což mu název truhláře opatřilo, ač řemesla toho byl jen samoukem. Všimaf si bedlivě každého stroje, se zvláštní však zálibou pozoroval složení hodin a mlýna. Znal zařízení hodin do podrobná a spravoval je tak dobře, jako vyučený hodinář, nečině tak arci ze řemesla, nýbrž pro svou zábavu. Vypravuje nám současník jeho pan J. Půlán ze Lhotky, kterak Veverka přišed k nim návštěvou a uviděv hodiny stojící, sebral je hned, běžel s nimi domů a přinesl je spravené, aniž komu co řekl. Druhdy chodě maškarou zabral v témž statku polámaný mlýnek na kávu — vzácnost to za tehdejších dob na venkově málo vidaná — chodil s ním po vesnici a vrátil ho druhého dne k veliké radosti paňmámy úplně spravený. Ve mlýně připadl na myšlénku, zhotoviti si pro domácnost mlýnek na čistění obilí, užívalof se po tu dobu k účelu tomu všeobecně tak zvané žejbrovny. Myšlénku uvedl ve skutek a jeho mlýnek byl v celé krajině svého druhu jediný a nezadal si s нынějšími nejdokonalejšími strojký ničeho. I rezačku s kolem, po způsobě нынějších řezacích strojů měl již mladý Veverka. Vzal od vozu kolo, k tomu přičinil

kosy a k pošinování slámy použil kusu rezného plátna a cihly. „A jakou pak řezanku řezával tou svou mašinou“, praví jeden z jeho vrstevníků, „jako krupičky, to ty nové řezačky takovou neřežou.“

Již z toho patrné, že Veverka byl duch hloubavý a bádavý. Kdyby něco podobného byl dokázal jiný než právě ten skromný sedlák český, byl by již nadělal buď on, anebo někdo jiný na vrub jeho, hluku nemalého a došel zisku značného. Leč Veverka pracoval jen sobě a přemýšleje dále zpytoval, zdali by se nedal pořídití nástroj podobný hoblíku na zkypřování půdy.

Myšlenka jednou se ujavší nedala mladému blouznivci více spáti a dozrála v pevné předsevzetí, když mladý Veverka jde jedenkrát z Hradce, viděl a pozoroval, s jakou potíží jest spojeno tak zv. hákování pole pro potah i pro pracujících. Na místě koupil řečený hák za 3 dvacetníky a spěchal s ním domů, aby předělal jej na rádlu. S tím vyjel si na pole, zkoušel, zkoušel, leč nedodělal se výhody žádné.

Neustál — předělal železnou radlici na způsob hoblíku a připojil k nástroji dvě koleček, jakž u pluhu obyčejem byly. Pln naděje vyjel s tímto, jak myslel, zdokonaleným nástrojem na pole, však naděje jeho byly sklamány opět.

Odhodiv nástroj svůj ulehl vedle něho rozmrzen nad nezdarem pokusů svých. — Pojednou vyskočil — sebral radlici a běžel s ní k bratranci svému Václavu Veverkovi, místnímu kováři, aby dolejší roh radlice mu zahnul.

Domníval se právem, že tím, postaví-li radlici šikmo, hlína sama odhrnovati se bude. —

Tot tedy první myšlenka nynějšího ruchadla a odtud také vysvětliti si lze podání, že myšlenka ruchadla vznikla Veverkovi ve snu.

Momentu toho, kde vysvětluje sedlák Veverka kováři myšlenku svou, užil právě umělec náš Josef Strachovský při zhotovení pomníku, a zajisté že moment znázorněný jest velice šťastně zvolen, v provedení pak jasně vyjádřen, zejména hlavy jsou v každé příčině velice charakteristické znázorňující výtečně povahu bratranců Veverků a podávající velice šťastně výraz, kteréhož moment zvolený vyžaduje.

S ohnutou radlicí činil Veverka nové pokusy, kteréž již již se mu dařiti počínaly; ohýbal a zkoušel pak tak dlouho, až dal železu tvar, jehož až podnes při ruchadlech všeobecně se užívá. Se strojem již zdokonaleným vyjel Veverka na pole své za kovárnu v průvodu několika sousedů, kdež začav orati prohlodil: „ono to, holečkové, neoře, ono to ruchá!“ Načež přítomný šenkýř Puhlovský: „Ha, ha, ha! tak to bude ruchadlo!“ Odtud také jméno. —

Vše jak vyprávěli jsme stalo se během tří let před rokem 1827. v tomto roce již ruchadla v Rybitvech i v okolních vesnicích se užívalo. Jestli že pak rok tento za rok vynálezu prohlašujeme, děje se proto, že nade vší pochybnost zjištěno a úředně mnohými svědky stvrzeno, že v roce tom Veverkovo ruchadlo již tu bylo. Tím vyvráceny jsou veškeré pochybnosti, jež v letech dřívějších ve sporu o prioritu vynálezu z různých stran vedeny byly; vzniklé pak tam nesrovnalosti v míněních o roku vynálezu tím si vysvětliti musíme, že každý naznačoval rok dle toho, jak jemu nejprve ruchadlo pod ruku přišlo. Veškeri však námi slyšení současníci Veverků přísežně stvrzují tvrzení naše, tvrzení, jež i s většinou dřívějších svědectví se srovnávají. Nejnověji ještě dokázáno, že ve Lhotě pod Libčany určitě již v roce 1827. oralo se ruchadlem, jež přišlo z Višěňovic

od Markalousů s připomenutím, že je to Veverče, tak totiž nazývali okolní rolníci nový pluh. —

Netušil arcif skromný Veverka, že učinil vynález velkolepý, dalekosáhlý. Spokojil se vlastním vědomím vykonané práce a tichou chválou okolních rolníků. —

Užívání ruchadla šířilo se rychlostí úžasnou a divíme se těm, kteří nerozpakují se tvrditi, že, dělo se to zvolna. Vždyť v několika málo letech prorazilo si cestu po celé pevnině evropské a zjednálo si průchod i za oceánem. Nebylať komunikace tehdejší tak snadná, jakouž dnes vykázati se můžeme, a nejednalo se zde o věc, jež letem šíří se po městech našich a odtud po okolí bližším; naše ruchadlo razilo si cestu od dědiny k dědině a vniklo do osad nejodlehlejších i do samot. Málo zajisté vynálezů, aby v době poměrně tak krátké po celém širém světě zjednaly si právo domovské.

Každému, kdož ponejprv stroj ten pracovati uviděl, zalíbil se jistě a není tudíž, proč by se nebyl zalíbil i panu Kainzovi, hospodářskému úředníku v Cholticích, jenž jeda do Hradce stroj u Pardubic za t. z. Pablovkou ponejprv spatřil. Na místě zhotovil si nákres a přijeda domů, vyzval Choltického kováře Jana Pechmanna, vulgo koňského doktora zvaného, aby podobný pluh mu zhotovil. Týž shlédnuv ruchadlo Veverkovo na místě učinil tak a pan Kainz ve své německé skromnosti nerozpakoval se v roce 1832, při 1832 vystavě hospodářské vystaviti toto orní náčiní za vynález svůj.

Tehdejší slavná vlastenecká společnost hospodářská, ač dobře spravena, že v okolí Bohdanče již po několik let užívá se nového pluhu, ruchadla zvaného, sedlákem Veverkou vynalezeného a ač o náčiní tom již v roce 1831, ve zprávách společnosti samé zmínka učiněna, rozpakovala

se tím méně přiřknouti prioritu vynálezu Němci Kainzovi, že snad nedůstojno se jí býti zdálo, přiřknouti poctu takou prostému českému sedlákovvi. I nazváno jest ruchadlo Veverkovo na pohanu jména českého: Kainzpflug oder Sturzpflug.

32
Nemoha snéstí té nespravedlnosti, ozval se velezasloužilý ředitel panství ve Stěžerech pan Lauschmann rázným protestem proti takovému počínání, uváděje slavné vlastenecké společnosti na paměť, co svrchu povědíno a že on sám připsal slavné společnosti již před dvěma roky v známosti uvedl, že Veverkové v Rybitvích jsou vynálezci t. z. ruchadla.

Takto donucena dopsala vlastenecká společnost připsal ze dne 30. října 1834. zpravodaji svému slovuťnému professorovi hospodářství na bohosloveckém ústavě v Hradci Králové panu Ignaci Lhotskému v ten rozum, aby vyšetřil, zdali a jaký pluh zde sestroyen a čím od pluhů dotud užívaných se různí neopomenouc arci připojiti, aby celé vyšetřování dělo se potajmu a aby o vlastenecké společnosti žádné zmínky se nečinilo. —

Professor Ig. Lhotský, poctivec v nejširším slova smyslu vyšetřil co nejbedlivěji a nejsvědomitěji celou věc, vyslechl v průvodu básníka Langeru o ní přemnohé svědky a přesvědčiv se o všem, na místě samém sepsal protokoly o věci, pověřil je zástupci sousedních obcí a zaslal slavné vlastenecké společnosti. Leč divnou náhodou, ač došly protokoly ty na pravé místo, jak v denníku společnosti zaznamenáno, ztratily se potom na dobro. —

Laskavostí professora Ig. Lhotského dostaly se nám do ruky aspoň některé dopisy z doby té, kteréž dále do slova uvádíme a z úst stařečka toho již devadesátiletého podrobné jsme čerpali zprávy, jež dostaly se nám i od svědků nejhodnověrnějších pp. JUDr. Morice Lhotského a obecního

radý v Hradci Králové pana Hynka Lhotského, synů to professora Lhotského a vele důstojného pana J. A. Šrůtka, sídelního kanovníka v Hradci Králové a slovutného pana J. V. Jabna, ředitele c. k. vyšších realných škol v Pardubicích.

Byl poctivý stařec ten tou měrou nespravedlností Veverkům učiněnou rozhořčen, že kdykoliv jí vzpomněl, rozechvěl se nevolí až i ochuravěl.

Za příčinou tou nebylo nám lze již úředně slyšení svědka toho zaznamenati a také slavné c. k. okresní hejtmantství v Hradci Králové žádost naši v té příčině podanou záporně vyřídilo.

Leč tušíme, že svědectví svrchu jmenovaných pánů dostačí nám úplně ve výročíh dnes již v Pánu zesnulého zastance Veverků. Skonalť due 2. května 1883. a vděčné rolnictvo hospodářského spolku Pardubického položilo mu jakožto zastanci a buditeli svému skvostný na rakev věnec. Čest budiž jeho památce! —

Nebudeme se zde široce rozepisovati o sporu, kterýž vznikl tehďáz mezi zastanci bratranců Veverků a Kainzem mocnou stranou podporovaným, a poukážeme na jiném místě na některé ze sporných dopisův, jež po různu se nalezají a na jiné, jež posud uveřejněny nejsou, jen potud, pokud se nám potřebným vidí, aby soudný čtenář sám rozhodl, kde pravda a právo. —

Jest-li že tu i tam objevují se malé s našimi zprávami neshody, zaviněno tím, že sbírána data po celých Čechách, nejméně a nejpozději však tam, kde nabrati bylo lze vody čisté. Sepsány sice o věci té i na místě samém již dříve některé protokoly, ale byly více soukromého rázu nemajíce přesnosti důkazu. Protož vidělo se mi býti nutností nových

nasbíratí dokladů a na dobro odkliditi nejistotu a spor o vynalezení ruchadla. —

Bohudík že nebylo ještě zmeškáno. — Ze současníků Veverků mnozí jsou ještě na živě a mnozí z nich byli při každém Veverkově pokusu. — Nemeškaje, spěchal jsem úředně zjistiti veškeré paměti věci se týkající.

Opis protokolu sepsaného uložil jsem jednou v archiv hospodářského spolku našeho a podruhé ve sbírku spisů městského musea. Original pak nachází se v archivu sl. c. k. hejtmanství v Pardubicích pod č. 402. ai. 1883.

Jest-li že příliš zdržeti se mi bylo u věci těchto, budiž mi laskavě prominuto, poněvadž to nejdůležitější moment ze života Františka Veverky. Dokud nezvěděl prostý venkovan o významu vynálezu svého, dotud mněl se býti šťastným, první kdy mluveno mu ze všech stran o důležitosti stroje jeho, neměl více duševní spokojenosti, bez níž není nezkaleného štěstí. Nebažil sice sám po nějakém vyznamenání, jemu jedinou a největší odměnou bylo, jak pravili jsme již, vědomí vykonané vlastní práce. Pobádali jej ovšem přátelé, aby ucházel se o uznání zásluh svých i odměny nějaké; leč přestává na své skrovné domácnosti neučinil toho, ano nebral ani nejmenšího zisku z četných zakázek, kteréž ze všech stran ho docházely a vyhovoval všady a milerád dodával pluky své za výrobní cenu, známým pak a přátelům na požádání je daruje. —

Jak veliký byl počet zakázek těch, poznáváme z toho, že Václav Veverka, kovář, máje s usekáváním a ohýbáním starých radlic velkou potíž, přiměl bratrance Františka k tomu, aby v některé železárně dal si zhotoviti radlici svého způsobu — stalo se. — Na požádání objednal tehdejší železník p. Karel Podhajský v Bohdanči dle modelu z prkénka u pana

Václava Svobody, bývalého majetníka slevárny v Třemošnici a spolumajetníka železných hutí v Pařížově, množství radlic k ruchadlům Veverkovým. Okolní pak kováři měli, jak sami dosvědčují, plné ruce práce předěláváním a zhotovováním pluhů na soustavu Veverkovu.

Nezištnost byla tedy přední krásnou vlastností ryzí povahy Františka Veverky; k ní družila se sestra její štědrost. Nikdo neodcházel od Veverků, pomoci žádaje, bez ní; ač v domácnosti šetřilo se všemožně, hojně rozdáváno tam, kde toho potřeba a lidskost vyhledávaly. Bylť v příčině té statek Veverků proslulý, vždyť vědělo se o hospodáři jeho, že nemůže viděti jiného v nouzi, aby mu nepomohl, aneb aspoň pomoci se nesnažil. Až podnes udrželo se mezi pamětníky jeho pořekadlo, jehož užíval, kdykoliv někdo prosebně neb úpěnlivě naň hleděl: „Koukej, koukej, mám ti co dát“ a až do dnes vypravují současníci jeho, jak to byl pravý svátek pro celou dědinu, ba i okolí a svátečné hody pro chudinu, když u Veverků pekla se boží ratolesť čili tak zvané boží milosti, arciť na oleji, neboť měli Veverkovi vedle hospodářství i olejnu. —

Vedle nezištnosti a štědrosti kráslila třetí hlavní ctnost povahu Veverkovu, jeho poctivost. V té příčině byl Veverka muž dokonalý, jakýchž, honositi se tím můžeme, bývalo mnoho, přemnoho za dřívějších dob po dědinách našich, s jakými však, žel Bohu, dnes jen zřídka kdy se shledáváme. Do vínku trojice vlastností těchto pojila se skromnost, důmyslnost, pracovitost a vytrvalost a tak stojí podobou ducha svého František Veverka před námi. —

Vytýkáť se mu pouze jakýsi duch ostýchavé poníženosti, kteráž za panujících tehdy poměrů byla téměř obecnou

vlastností našich rolníků. Bylť stav selský stavem tehďáž nejposlednějším, a nejpouštěnějším, nejen od krutých pánů utiskovaným ale i od tříd privilegovaných a měšťanských odstrkovaným. Vždyť až podnes mnozí ze stavu městského hlásajíce sic rovnost a svornost těžce nesou, že pokročili členové stavu selského z poníženosti k nim se vymaňují. Nerozpakují se celý stav zasypávati hanou a ústrkem, s potěšením každý křivý krok jednotlivce celku připisujíce. Porovnalť tu výtečně jeden z vynikajících mužů národa našeho stav ten se studánkou, z níž se byl napil nevděčník vody čisté a pak smetí a kamení do ní metá. Jsmeť děti jediného otce, velikého našeho Čecha, jenž hrdým byl a honosil se, před tváří lstivých sousedů, že rolníkem poctivým. — Naopak arcíť upříti nelze, že právě ono dlouholeté podjařmení dalo vznik u mnohého našeho statkáře nemístné pánovitosti, kteráž upřímně řečeno českému rolníku nesluší. — Leč kdo spočetl by vady na druhé straně? — „Proto, děti, dobře uděláme,“ říkával Fratišek Veverka k synům svým, „když jeden druhého si vážíce vad jeho málo dbalí budeme jen jeho dobré stránky na paměti majíce.“ Máť zajisté každý jednatel své dobré stránky i své zlé, čím více tedy stavy celé? Čí pak tu hříchy větší? — Kdož jich dovede zvážiti? — Či nepadá i hřích sluhy mnohdy na pána? — Či ten, kdo k hříchu podnět dal, zůstává nevinen?

Úvahám těm dopřáli jsme zde místa, abychom na pravou míru uvedli úsudky různostranné o stavu, jemuž náš Veverka náležel, neboť poznává pozorovatel našich národních poměrů jasně, že v stavu tomto jádro národa bylo, jest a bude a že dokud stav ten zdrav a silen, dotud i národ nezhyne!

Však najednou začala stěštěna se kaboniti.

Veverku stihla rána krutá. — Jeho milená manželka zemřela dne 18. září 1838., zanechavši mu četnou rodinu*).

Veverka nebyl připraven na ránu tak velikou; zvyklý starati se jen o své hospodářství, zůstavoval veškerou péči o domácnost a dítky manželce své; nyní mělo být jinak. —

Nebylo víc u Veverků veselo. —

Starý hospodář zádumčivý celé hodiny vyseděl, myšlénkami pohřížen jsa v uplynulé doby. Stával se nevrlým, ba co více, zapomínal již na nejoblíbenější svoje zaměstnání, na svoje hospodářství. Viděli to přátelé jeho a v dobrém úmyslu neviděli jiného léku, než aby se náš hospodář znova oženil. Zasnoubili ho s Annou Pernerovou, dcerou Matěje Pernerera, mistra zednického ze Lhoty u Přelouče.

Myslili, že znova utvrdili štěstí statného rolníka i štěstí celé rodiny. Zmýlili se. Nebyla nová paní laskavou manželkou, nebyla macecha matkou milenou, ba nebyla ani starostlivou a dobrou hospodyní. Veverka trpěl — trpěl tiše. Nestýskal, nenaříkal, ale trpělo i hospodářství, což však na tom, vždyť netěšilo víc omrzelého již hospodáře. Potřeby domácí rostly, příjmy se tenčily. Veverka musel prodati statek svůj v Rybitvech a koupil menší živnost č. 13. ve Břchu u Přelouče, na kterouž zůstal ještě polovici dlužen. Živnost jeho v Rybitvech koupil Josef Kořínek roku 1844.

Vedlo-li se zle ve velké, vedlo se hůře v živnosti malé. Již v roce 1847., když sedlák náš ke všemu ještě vyhořel,

*) Dítky jeho byly z první manželky: Václav, nar. 28. června 1826. Jan, nar. 16. list. 1828. †; Magdalena, nar. 8. břez. 1830. † Anna, nar. 10. dub. 1831. †; Josef, nar. 21. října 1836.; z druhé Jan, nar. 30. dub. 1840.; Magdalena, nar. 20. února 1841. Kateřina, nar. 29. srpna 1842.

nucen byl živnost tu jinému v nájem postoupiti a jen ze zbytku nájmu po odrážce všech břemen, sebe, svou manželku i četnou rodinu živiti. Listina o tom svědčící nachází se v archivu c. k. okr. soudu v Přelouči pod číslem 9910. ze dne 18. září 1847. Z listiny té pochází i snímek vlastnoručního podpisu Frt. Veverky z předu položený. —

V době této kruté bídý dolehali na Veverku přátelé jeho, aby hlásil se o odměnu za vynález svůj, leč ten sklamán jsa v štěstí svém více nedůvěřoval nikomu, ano ani neupřímnějším svým zastancům, kteříž věci jeho vřele se ujímali; domníval se, že odměnu mu vlastenecká společnost dojista přirklá a že ji někdo z jeho známých sebral. —

Ubohý sklamáný muž! —

Avšak trudný tento stav nesnášel oslavenec náš dlouho, již 12. února 1849. doprovázel malý hlouček přátel mrtvolu jeho z čísla domu 222. v Přelouči, kamž se byl zatím odstěhoval, na svaté pole tamější.

Žil život tichý, život práce, odměnou mu byla bída. — Prospěl lidstvu měrou netušenou, zásluha mu popírána.

Nedožil se vděku. — Odměniž mu nebe!

Budiž mi ještě dovoleno zmíniti se i o zevnějšku Františka Veverky.

Postavy byl prostřední, hubený, snědý, v obličeji trochu dolíčkovaný od neštovic. Úplnou podobu jeho, jak všickni současníci doznávají, má posud žijící bratrovec jeho pan M. Veverka v Pardubicích. Umělec pan Jos. Strachovský, řídil se podobiznou jeho. Oko měl modré, vlasy kaštanové, na ramena splývající, v předu ostríhané. V pozdějších letech podoby nezměnil. —

Vedl sobě vždy velmi slušně, snášelivě, málomluvně. Šatil se jednoduše. Všedního dne nosil plátěnou reznou

plandu, kožené kalhoty do bot, pangrovku, zelený dlouhý kabát se stojacím límcem s velkými lesklými knoflíky, jak tehdy zvykem bývalo; vestu, tak zvaný punt, až ku krku zapiatou se stojatým límcem; košili s vyšíváním límečkem bez šátku na krku. Kožené žluté kalhoty do bot, holinky s jazýčkem, černý široký klobouk, v zimě vysokou vydrovku.

Václav Veverka, syn Ignáce Veverky, nevlastního to bratra otce Františkova, chalupníka z Rybitev č. 10. a matky Lidmily, dcery Václava Novotného, narodil se v Rybitevch dne 10. prosince 1790.; byl totiž o osm let starší svého bratrance.

Jsa záhy přidržován k řemeslu otce svého, jenž byl zároveň místním kovářem, nezažil Václav valných radostí, obzvláště po smrti otce svého, za pěstouna J. Šimůnka, když tak mnohá dopadla místo na kovadlinu mladému Václavovi na záda. „A přec ještě škoda každé, která minula,“ říkával v pozdějších letech čtveračivý Václav sám, kopa to, liščí koží podšitá.

Z takovéto školy musel vykovati se brzy dovedný a důkladný kovář a tím se i mladý Veverka skutečně stal. Jsa plnoletým ujal kovárnu i živnost s 30 m. polí a získal si brzy takové důvěry, že z daleka hrnula se mu práce a závistivým okem hleděli okolní kováři na Rybitevského, že i z jejich dědin chodilo se, jak říkali, z lesa jinam pro dříví. Však jim to později Rybitevský nahradil. Po prvním zhotovení ruchadla, dle modelu Frant. Veverky, nežářil zase, když všickni okolní kováři dle jeho vzoru zhotovovali ruchadla. Vždyť nemohli všickni dohromady postačiti. Z daleka široka posíláno do Rybitev pro pluh, tam jich nebylo však s dostatek i brány tedy z nejbližšího okolí.

Však se chlubí až podnes dědičové okolních kovářů, hlavně Nešetřila a Hlineckého, že své výrobky až na 10 mil a i dále zasýlali. —

Ač byl Václav Veverka řemeslníkem výtečným a obratným, přece neměl takového hospodářského ducha jako jeho bratranec. Jmění neměl velikého a řemeslo kovářské málo výnosné, ale za to horko u výhně dosti vydatné, aby přinutilo mistra časem odskočiti na sklenku Bohdaneckého. Pil, pil sice střídme a opatrně, ale tím již malá živnost hynula. — Vyprodal se již před rokem 1838. a odstěhoval se do zálabské vsi Bukoviny. Tam zemřel v únoru roku 1849. a pochován dne 23. téhož měsíce na hřbitově ve Dřítči.*)

Václav Veverka honosil se povahou poctivého českého kováře; povahou to ryzí a přímou, trochu ráznější a drsnější, jak řemeslo samo sebou to nese. Důmyslný a hbitý, ve svém obcování s jinými snášelivý a sdílný. Upřímný a nezištný i dobrosrdečný.

Svárů nikdy neměl, hádek nemiloval. Všady, kde se objevil, rád byl vidán, pro své šprýmaření náviděn. — V paměti místní zachovala se do dneška Václavem Veverkou složená písníčka, kteráž nejjasnější nám podává světlo o veselé povaze jeho. Když totiž bývalý vrchní pardubského panství pan rytíř z Klannerů, kterýž mimochodem řečeno za dřívějšího vrchního, pana Haina, zrazoval rychtáře od stavění silnic, sám jsa vrchním přísně je k tomu doháněl, aby silnice

*) Dítky jeho s manželkou Majdalenou Mazánkovou ze Studánky: Kateřina nar. 28. srpna 1824.; Kateřina 12. února 1826.; Magdalena 20. ledna 1828.; Anna 24. února 1829.; Václav 23. března 1831.; František 23. srpna 1833.; Kateřina 17. pros. 1838.; František 7. srpna 1841.; zemřeli mu v útlém mládí. Toliko syn Václav dočkal věku svého 18 let a dcera poslední Kateřina ostatní přečkala.

stavěli, a přispěním Ředického Zemana kříž ten, jak se domnívali, na rolníky uvalen, takže museli někteří voziti kámen až z hory Kunětické, jiní v milosti se nacházející jen z blízkých Sušin opuku, ulevil rozhořčenosti své náš Václav těmito verši :

Všecko musí býti,
všecko musí býti
i trochu tej opuky;
tam na tu silnici,
tam na tu silnici
u tej Fialkové chalupy.
Kdo pak ji zpunktoval,
ten Ředickéj Zeman;
chtěl on dostat zlatej kříž
a dostal jenom metal,
že byl hloupej zeman,
a nám zanechal velkou tíž.
Do kostela je vedli
ty pány rychtáře,
za blázna je měli

a podobně dále.

Pro obveselení myslí zazpíval písničku tu v zámku ve
vrátnici pánům mušketýrům; ti však udali to panu vrchnímu
a následek toho byl, že na místě vykonána náramně nemilá
pro našeho kováře exekuce dle tehdejšího nejkratšího a u pánů
vrchních oblíbeného způsobu. —

Co do zevnějšku byl Václav postavy menší Františka, v obličeji červenější, očí vypoulených, černých. Vlasy měl též černé, na zad dlouhé. Oděv jeho býval jednostejný : kožená zástěra, kazajka zelená, kalhoty kožené krátké, bílé punčochy, boty vysoké jen tak, aby z pod holinek punčochy vyčnívaly. Svátečního dne černý dlouhý kabát, na hlavě klobouk, v zimě pangrotku nebo polku. V pozdější době podobu svou zachoval, jen že byl schátralejší.

Tolik jest dat z chudého života oslavenců našich. Chladná země pojala je v lůno své oba právě v čas, zapomenuté, schudlé, v jednom měsíci téhož roku na místech arci rozličných.

Nedošli uznání, nedošli odměny, leč dílo jejich žilo a žije a hojně přináší požehnání potomstvu. Kdož vyčisti může veškerý dosah první myšlenky, ruchadla? Myšlenky to na oko tak nepatrné, leč v účincích svých tak dalekosáhlé? Kam dospěl rolník náš i průmyslník po vynalezení ruchadla a kde nalezal se před vynálezem tím? Nežzarytější nepřítel přiznati musí, že učiněn tu pojednou obrat světový, obrat zázračný. —

Mimoděk tane mi na mysl uprostřed světové hospodářsko-průmyslové výstavy, kde tisíce a tisíce nových zdokonalených hospodářských i průmyslových nachází se přístrojů, jak by vypadla výstava tato před rokem 1827.?

Kolik v celku obstáti by mohlo dnes závodů průmyslových, kdyby byly v zemědělství poměry jako před rokem 1827? — A tu z každého přístroje, z každého závodu usmívá se na mne oslavenec náš František Veverka a pomocník jeho Václav. V každém odboru lidského vědění a snažení staly se sice pokroky netušené, ale největší bez odporu stal se v poslední polovici tohoto století v hospodářství.

A pokrok ten založili bratřenci Veverkové, ano směle to tvrdím, že oni jediní jsou zakladatelé nového hospodaření. Neupírám sice, že mnoho a mnoho jiných činitelů přispívalo velmi ku zdaru a rozvoji již pučícího stromu, ale rozhodně stavím se proti těm, kdož tvrdí, že i bez vynalezení ruchadla by se bylo dospělo nynějších úspěchů a směšnou jest mi výtku, že by dříve nebo později k věci se muselo dospěti. Či není ten vítězem, kdo v pravý čas a první k vítězství

naznačí cestu? či pěstitelem stromu, kdo první símě jeho v zemi uložil? Námitka taková navždy jest odbyta vtipným vejcem Kolumbovým.

Ano nechť upírá se i na dále od nepřátel našich zásluha oslavencům našim, my za to tím hrdější budeme vědomím, jich nehynoucích zásluh, jež tím více vynikají, že nebyli to mužové učení, že nebyli to mužové světem sběhlí, nýbrž prostí důmyslní naši rolníci, kteříž dali světu nástroj do ruky, jímž přinutiti lze tvrdošijnou půdu, aby poskytla v lůně svém lůžko pohodlné semení, jež se jí svěruje, aby stonásobně přineslo ovoce.

Nechť pyšní se každý stav právem muži ze středu svého, kteří dovedli nový způsobiti obrat v žití jeho, ale nechť neupírá zásluh mužům našim, kteříž na poli práce tiché jsou pravými velikány. Nejkrásnější to ilustrace na slova básníkov:

Mnohdy více zmůže pastýřova chýška,
nežli tábor, z něhož válčil Žižka.

Jest-li pak v srdci každého rolníka plápolati má cit vděčnosti k oslavencům našim, čím více v srdci každého pravého Čecha stavu jakéhokoliv musí zářiti cit radosti a vděčnosti, že přináleží mužové tito našemu milému národu, k němuž zajisté každý lneme duší celou. Není ve světě případu podobného, aby rolníkům, prostým to mužům z lidu, stavěli se pomníky, jako činí dnes vděční Čechové; není to jen pomník slávy, ale pomník vděčnosti, jež na věčnou paměť stavíme vynálezci ruchadla bratrancům Veverkům.

Spor o vynálezce ruchadla.

Již při vypisování životopisu oslavenců našich zmínili jsme se o sporu, jenž veden byl o vynález ruchadla. Jestliže vracíme se k otázce té znova, dávajíc zde místo některým důvodům, jichž po ruce máme hojnost, děje se tak k výslovnému přání sl. komitétu slavnostního, jež uložilo nám aspoň nejdůležitější data toho druhu veřejnosti podati.

Spór „Kdo vymyslíl ruchadlo?“ povstal hned v roce 1832. až 1834., když sl. vlastenecká hospodářská společnost vynález ruchadla byla Kainzovi přirklá. Usvědčena jsouc z nepravého rozhodnutí, chytré mlčela a zastanci pravdy tím již se uspokojili. Byliť vynálezci sami příliš skromnými, aby bojovali pro marnou, jak myslili ctižádost; ano byli ještě Kainzovi povděční, že nemístnou svou ctižádostí věci dobré bezděky skutečně posloužil; neboť po výstavě Pražské šířilo se ruchadlo bleskem po veškerých panstvích v království. Touto svojí umírněností i zastance své od dalšího v jich prospěch zakročování zdrželi.

Teprve v letech šedesátých, když některé anglické firmy hospodářských strojů uznávajíc zásluhu vynálezců ruchadla po původu jich pátraly, uvedena otázka „Kdo vymyslíl ruchadlo?“ opět na denní pořádek. Myslílo se, že v Holandsku

nebo Belgii původ jeho hledati dlužno, leč odtud poptávky došly až na bývalé panství Pardubské, odkud prý první toho druhu náčiní do tamějších krajín objednáno bylo.

A bohužel u nás ještě v té době nenabyto přesvědčení, že Veverkové jsou vlastními vynálezci ruchadla, půdy. Ještě v roce 1868. dne 9. ledna továrník hosp. strojů p. Theofil Weisse, přednášeje o vyvinutí a zdokonalení ruchadla v hosp. klubu v Praze prohlásil opět pana Kainze za vynálezce ruchadla a pan Čupr vyslovil své mínění, že na vynalezení ruchadla pracoval jaksi celý národ a nikoli snad toliko jednotlivé osoby. Uloženo proto tajemníku klubu p. Karlu Frt. Procházce, redaktoru Hospodářských Novin, aby znova sbíral prameny, které by k vyjasnění této záležitosti přispěly. — Stalo se a mnohé z došlých dopisů uveřejněny jsou v Hospod. Novinách z roku 1868. v č. 5., 9., 11., 18. a 19.

Leč trpěla zajisté velezáslužná tato práce tím, že právě z krajiny Rybítevské, kdež ještě přemnoho současníků a pamětníků vynálezu samého žilo, ba podnes žije, nedostalo se příslušných dokladů. Mnozí o věci ani nezvěděli, jiní psaní neznali vyhověti jí nemohli, na místě pak samém ničeho se v té příčině nestalo. Toliko pan Václav Půlpán, bývalý poslanec na sněmě Kroměřížském a vlastní kmotr Václava Veverky, jasnějšího podal světla jak redaktorovi panu Procházce, tak i článkem svým v listech uveřejněným. Načež teprve na místě samém sepsán protokol.

První tištěná zpráva o vynálezci ruchadla nalezá se v Čechoslavu, její vydávali u Pospíšila v Hradci Králové Franta, Langer, Tomíček, v pátém svazku (z r. 1831.) na str. 50. pod nadpisem: „Ruchadlo, nový český pluh, — tenkrát před třemi lety v Čechách vymyšlený“ od

Jaroslava Langera. Zajímavý to článkuček, na nějž čtenáře zvláště upozorňujeme, nechtějce věci již jednou tištěné otiskovati znova. Nám však dostal se do ruky vlastní list Jar. Langra věci se týkající, kterýž jest nejmocnějším dokladem pravosti výpovědi všech. List zní:

Z Bohdánče.

Vysoce učenému Pánu Pánu Fr. Lhotskému,
král. profesoru hospodářství na liceum v Hradci Králové.

Jemnost Pane !

Příležitost posílám Vašnosti zprávu o vynalezení ruchadla. Co mi každý sedlák zvlášť povídal o tom, to spojil jsem a dal bývalým i nynějším rychtářům a konšelům podepsati. Také pro kontrolu se náš hospodářský úřad podepsal. Račtež odpustiti Jemnost Pane, neboť píše na kvap, jelikož bych nerad zanedbal příležitost, po které posílám, domnívaje se, že byste to raději již v rukou měl. Toto pak musím podotknouti: Dozvěděl jsem se, že onen Kainz, co se za vynálezce ruchadla vydával, jest prý syn ranhojiče neboli snad syn komorníka hraběcího v Cholticích, as míli od Bohdánče; i protož se domnívám ne bez příčiny, že on to buď v naší krajině viděl, když svého otce navštívil, aneb jemu tam odtud model poslali. Dozví-li se něčeho jistějšího o tom, račtež byti ubezpečen, že Vám další zprávy zaslati neopomenu. Rád bych věru byl, kdybysme to tak daleko přivedli, aby naši Veverkové jakési premium aspoň od spolku české průmyslnosti dostali; — toť by velice na prostý český lid účinkovalo a elektricky k vymýšlení nových a zlepšování starých věcí popuzovalo. Račtež mě v další přízni své za-

chovati a co nejšetrněji mne poroučeti Jemnostpaní, kteréž poníženě ruku líbám. Dovolte, ať se podepíši jako

Vašnosti přítel a sluha

Jaroslav Langer.

V Bohdánči dne 25. listopadu 1834.

Z německých listů všímaly si zvláště věci Ökonomische
Neuigkeiten v A. André, jež v roce 1833. v čísle 79.,
v r. 1834. v čís. 35. a 68. a v r. 1835. v č. 35. články
své přinesly.

Kalendáře, zejména kalendář od c. k. vlast. hosp. spo-
lečnosti v roku 1834. vydaný a hosp. kalendář Moravský
z r. 1839., popisy ruchadla Veverkova měly, arcit vynalezení
Kainzovi připisující.

Pravého ocenění spravedlivých zpráv těch dostalo se
velezasloužilým našim p. Frt. Donchou ve Květech v roku
1839. v čís. 13., ač již v roce 1838. v čís. 43. strana 341.
týchž listů p. Alois Šembera o ruchadle se rozepsal. Též
i pan Frant. Spatný, arcit později, roku 1847. ve spise
Dr. Jos. Pečírky „Václav Novák, aneb sedlák jak by měl
býti“ na str. 67. na věc naráží.

Jest-li pak ještě po všech bojích, kteréž v roce 1832.
až 1834. o vynález ruchadla se vedly, dovolil si Dr. Löhner
a hospodářský rada Michal Seidl, tajemník kr. hospodářské
společnosti, napsati v úřední zprávě o výstavě jménem vla-
stenecké hospodářské společnosti: „ ,
někteří rodáci pana Kainze jemu záviděli, ano jemu i čest
vynálezu ve veřejných listech upírati chtěli, aniž mohli na
doklad tvrzení svého důkazy jakés uvéstí. Někteří tvrdili, že
viděli pluh tento již před několika lety v té neb oné krajině;

jestliže ale kdo věc tu zevrubněji vysvětliti si nelenil, tož se vždy objevilo, že tvrzení tato jsou bez podstaty. Popis Kainzova pluhu je v zemi rozšířen více než sto tisíce kalendářů (od c. k. vlast. hosp. společnosti na rok 1834. vydaných) a až posud nikdo si neosvojoval česť, býti vynálezcem ruchadla. Pokud toto ale nikdo neučiní a neprokáže se nepopíratelnými důkazy, musí c. k. vlastenecko-hospodářská společnost považovati pana Kainze za vynálezce tohoto tak užitečného nástroje k orání a prokázati zásluhám jeho o vlastenecké hospodářství spravedlnost. Společnost se viděla pohnutu k důtce této, poněvadž pokládá za svou povinnost, podporovati užitečné vynálezy a odstraniti vše, co by od nich odstrašovati mohlo.“

Tu tvrdíme: že z úmyslu se pravdě průchodu nedalo a litujeme těch, kdož tak zevrubně věc vyšetřiti si nelenili. A poněvadž podnes křiklavé toto bezpráví odvoláno nebylo, činíme my to samostatně jmenem hosp. spolku pro okresy Pardubský, Holický a Přeloučský, vyslovujíce své politování nad jednáním takovým. — Nezbyvá nám než na doklad onoho zevrubného vyšetření podati zde v doslovném překladě něm. dopis sl. vlastenecké hosp. společnosti, zasláný panu prof. Lhotskému, ježž podařilo se nám v originálu zachovati:

Čís. 489.

Jeho Blahorodí panu Ignáci Lhotskému,
profesoru v Hradci Králové.

Podepsané společnosti doneslo se, že prý na panství pardubickém v Rybitvích u Bohdánče dva bratři Veverkové (kovář a kolář *) vynašli pluh, ježž nazvali ruchadlem a jehož

*) O příbuznosti a stavu obou Veverků vyloženo správně z předu.

užívá se obecně v okolí Hradce Králové zejména v Kuklenách již od r. 1829. a který byl prý zaveden též od roku 1830. ve vrchnostenských dvorech statku Stěžer.

Na doklad této zprávy přiložen byl výtah z českého časopisu Čechoslava, který se tu k nahlédnutí podává. Přejíte si zvědět, pokud udání toto na pravdě se zakládá, žádáme Vaše Blahorodí, abyste se po tom přeptal a podepsané společnosti co možná brzkou podal zprávu :

- a) Zda-li, kde a kterého roku takový pluh nejprve byl sestrojen a rozšířen.
- b) Jak jest sestaven tento pluh po svých podstatných částkách, zvláště jakou podobu a jaké postavení má radlice.
- c) Čím liší se od jiných pluhů tamější krajiny a ku kterým asi nejvíce se blíží. A konečně
- d) čím vyniká nad jiné.

Ostatně žádá se, aby se vyšetření to dělo jen soukromí a o podepsané společnosti aby nestalo se zmínky.

C. k. vlastenecká hosp. společnost v král. českém.

V Praze, dne 30. měsíce října 1834.

M. Seidl, tajemník.

K vyzvání tomu odpověděl p. prof. Lhotský pamětním spisem, náležitými doklady opatřeným, z čehož pohříchu zachoval se jen původní německý koncept, který klademe tuto u věrném překladě :

Vesl. c. k. vlast. hosp. společnosti!

K velectěn. přípisu ze dne 30. října m. r. č. 489. má podepsaný česť oznámiti vesl. c. k. vlast. hosp. společnosti, že potvrzuje se oznámení jí učiněné, že na panství pardubickém v Rybitvech u Bohdánče dua bratrance

jménem Veverkové skutečně vynášli nový pluh, který jmenují ruchadlem. Tohoto ruchadla užívá se obecně již od několika let nejen ve zdejší krajině, nýbrž již i v několika okresích, ježto přednosti jeho jsou nepopíratelné.

Na výhody tohoto nového nářadí rolnického upozornil podepsaný též v krátkosti mezi „různými předměty“ podáváje zprávu hospodářskou za r. 1831. velesl. c. k. vlast. hosp. společnosti, a máje za to, že nástroj ten velesl. c. k. vlastenecké hospodářské společnosti asi jest již znám; v opačném případě, že požádala by, až bude posuzovati ono oznámení, o tom dodatečně brzo dalších vysvětlení, jež by byl dal podepsaný tak ochotně jako nyní. O tomto oznámení děje se však zmínka jen ve 3. sv. 2 seš. vydaných r. 1834. od velesl. c. k. vlast. hosp. společnosti nových spisů, kde praví se na str. 182. „nového nářadí rolnického „ruchadlo“ užívá se s nejlepším výsledkem, jelikož vyžaduje málo tažné síly (nejspíše hák v Bydžovském kraji známý).“

Poněvadž jest článek z Čechoslava k nahlédnutí podaný podepsanému znám od té doby, co byl uveřejněn a on i důstojného původce článku toho osobně zná, udání jeho pak výsledky a zkušenosti se potvrzuje, nemeskal podepsaný též a odebral se s Jaroslavem Langerem do Bon-
dance a odtud do nedalekých Rybítov, aby dal si tam vy-
ložití historii vynálezů ruchadla Veverkovského od obecních
radních a vůbec od celé obce, kteří jednohlasně uznávají
Veverky za vynálezce, což nejen tu, nýbrž i v celé krajině
jest známo a nikým nepopíráno.

Dejepisně vyšetření v té věci podává se velesl. c. k. vlast. hosp. společnosti v příloze A., jež obsahuje zároveň některá žádaná objasnění. Příloha B. zobrazuje toto ruchadlo s jednotlivými jeho částmi.

Radlice odstává od sloupku, k němuž bezprostředně přiléhá a jehož takorčka nejkrajnější vnější hranu tvoří, šikmo ku pravé straně, špička jest do předu prodloužena; zároveň jest zdola nahoru vydutě vykována; zastupuje částečně odhánku (desku), přiléhá na zem trochu ploše, majíc s hlavím stejnou rovinu.

Při orání účinkuje radlice téměř polovrtavě a podobala by se nejbližše Baylaiskému pluhu klečovému.

Lemeže též ne vždy se užívá. Ostatně vyskytují se též malé odchylky ve stavbě dle rozličnosti půdy, účelu — a hotovitelů, jelikož jej nyní dotyční řemeslníci všude zhoto-
vují a dilem pozměňují.

Tento nástroj rolnický osvědčil se tak výhodným, že stal se nejen ve zdejší krajině, nýbrž, jak již podotknuto, v několika krajích téměř hlavním náradím ku vzdělávání polí; dřívější rádlo zatlačil zcela, pluh a hák s největší část učinil zbytečným; neboť spojuje při úspoře síly a lehčím vedení přednosti obou posledně jmenovaných nástrojů nemaje jejich nevýhod.

Vynálezem tím dostalo se podstatné výhody nejen jednotlivému hospodáři, nýbrž veškerému hospodářstvu. Račiz tedy velesl. c. k. vlast. hosp. společnost na základě přiloženého pamětního spisu uznati laskavě Veverky za vynálezce ruchadla, přičinění a poctivou snahu jejich, že ku zvelebení hospodářství nezištně působili, uznati za hodny vyznamenání, aby se dokázalo, že zásluhy, byť získal si je skromný prostý rolnický živnostník, nezůstávají nepovšimnuty a neodměněny, což i na venkovský lid náš mocně bude působiti a přispěje mnoho ku zlepšení vůbec.

Ježto toto ruchadlo zdejší krajiny má mnoho podobnosti s pluhem Kainzovým, od mnohých pak cizích hospo-

dárů za týž nástroj se uznává, též v hospodářských Novinách o předmětu tom častěji bylo promluveno, vynález bratřanců Veverků skutečně pak zdá se býti jejich vlastní původní i starší než Kainzův — jesti možno — kdyby se potvrdila nezaručená pověst, že Kainz, jenž prý má příbuzné v Cholticích, jev míli od Bondánce vzdálených, při jakési návštěvě této krajiny náhodou tento nástroj odtud si odvezl a pak za svůj vynález jej vydával, což dá se asi zjistiť udáním Kainzovské doby vynálezu a dotýčnými dalšími průkazy s jeho strany.

Konečně se podotýká, že taková ruchadla již před několika lety byla odtud dopravena p. hospodářským radou Hirschem na hospodářství jeho na Smíchově u Prahy, kdež lze je viděti.

V Hradci Králové, dne 12. ledna 1835.

Ignác Lhotský,
prof. hospodářství na theol. učilišti.

Leč tato odpověď i s přiloženými pověřenými protokoly, jež Jar. Langer jak v předešlém listě udává prof. Lhotskému byl zaslal a jež tento sám na místě byl zavedl, z archivu i registratury sl. společnosti zmizela. — Jakých tu ještě třeba dokladův pro zevrubné věci vyšetřování a nestranné posuzování? —

Nastalo ticho, spor na čas utlumen, až, jak zmíněno, v roce 1868. znova rozveden a vyšetřením red. K. F. Procházky a protokolem zmíněným z Rybítův ze dne 27. února 1868. pamětníky Matějem Kříčenským, Josefem Košťálem, Frant. Radoušem, Janem Kratochvílem, Juklem Václavem a svědky Josefem Pleskotem, Václavem Roudenským a Frt.

znova

Tlačvodou stvrzeným na dále nemožným učiněn jest. Protokol tento v orig. nachází se v archivu městského musea v Pardubicích.

V roce 1868. dne 8. února přinesly Národní listy článek „Ruchadlo“ od p. K. Procházky, kterýž svědčí tomu, že nesl se muž ten poctivý snahou nestrannou k vyšetření záležitostí mu svěřených. Leč svědomité toto vyšetření jemu samému asi špatně posloužilo, jak seznati lze z připojeného dopisu veledůstojného pana J. Šrůtka, sídelního kanovníka v Hradci Králové, dopisu, jenž i jinak jest pro naší věc velmi zajímavý.

Hradec Králové, 14. června 1882.

Velectěnému

Jednatelstvu slav. hospodářského spolku
pro okresy: Pardubický, Přeloučský a Holický,
sídlem v Pardubicích.

Jest mi zajisté velikým potěšením, že mi popřáno spolu-působiti k oslavení bratří Veverkových, pravých, ale záhadným způsobem na místě příslušném ještě za jich živobytí zneuzyvaných vynálezců ruchadla. Jakož všeliký vynález „Český“ jest trnem v oku závistivého Němce vůbec, tak i vynález „ruchadla“ zastřela nepřízeň nikoli jemnou rouškou, ale nepoctivým hadrem, vydávajíc vynález bratří Veverkových za dílo jakéhosi Kainze, ovšem kovaného Němce, kterýž spůsobil nevoli v lůně našeho rolnictva, že se opovážil zneužiti díla cizího za své a že uměl si nakloniti přízeň zemské representace hospodářské, aby jej kryla před zásluhou pravých vynálezců výtečného „ruchadla“, jemuž sama jméno „Kainzpfug“ udělila.

Nevole tato byla příčinou, že rolnictvo tomuto smělému podvržení se ověřelo, podávši stížnost roku 1834. u c. k. vlast. hosp. společnosti v Praze, kterouž tato svěřila panu Ignáci Lhotskému, tehdaž professoru ekonomie na theologickém ústavu v Hradci Králové, jakž z přiloženého přepisu (lit. A) vysvítá.*) Stilisace tohoto vyzvání již sama prozrazuje, že se té vlastenecké společnosti nejednalo příliš o hájení pravých původců ruchadla, že ale jenom chtěli se v Praze instruovati, jak asi věci se mají, a proto chtěli vše v tajnosti zachovati, poněvadž Kainze již dříve za původce uznali.

Pan Lhotský, již 90letý kmet, snad jediný svědek, pamatuje se, že Veverkové toto ruchadlo již roku 1827. sestavili a že jim radlice nejvíce přemýšlení a zkoušení způsobila, až r. 1829. k dokonalosti dospěli, a napotom svými nástroji hospodářům vůkol sloužili. O tom přesvědčil se p. Lhotský s Jarosl. Langrem důkladným vyšetřením v Rybitví a přiložil podrobné sepsání ku své zprávě ze dne 12. led. 1835. zde pod. lit. B**) vložené, z níž a spolu z dopisu Langrova ze dne 25. list. 1834. (lit. C) bližšího seznání věci lze nabýti.

Obšírné toto sepsání, vlastenecké společnosti podané, bohužel není zachováno. Když pan Lhotský jako její člen v Praze meškající po vyřízení svého referátu se dotazoval, nevěděl ničeho více, než že to musí u p. referenta ležeti a že to v archivu není. Slovem, p. Lhotský nabyl přesvědčení, že to nemilé protokolární sepsání a zjištění pravdy bylo pohozeno, aby vlastenecká společnost ušla blamáže, že

*) Viz shora str. 32 a 33.

**) Viz výše str. 33—36.

lehkověrně prohlásila ruchadlo za vynález Kainzův, a to aby nemusela před světem odvolati. Tím zvítězila křivda na pravých původcích ruchadla spáchaná! —

O průběhu dalším ochoten jest p. Lhotský bližší zprávy podati — ale ústně panu jednateli, jestliže hodlá vážiti cestu do Hradce Kr. a jej navštívit. Máť ještě mnoho soukromých dopisů, jež by svěřil k nahlédnutí a k vyčerpání, jen ne na venek, ale ve svém obydlí. Žádá pak zvědět asi na 2 dni předem, kdy p. jednatel miní zavítati, aby vše vyhledati a přichystati mohl. Návštěvu tu přeje si odpoledne o 4. hod. do večera, což by právě pro Pardubický příjezd a odjezd příhodno bylo.

Konečně musím připomenouti, že mi p. Lhotský poznámky v časopisech kde o ruchadlu pojednáno bylo, odevzdal; přiloženy jsou pod lit. D.

Ještě musím připomenouti, že pan K. Procházka, redaktor „Hospodářských Novin“, dle mínění p. Lhotského, proto byl propuštěn, že se Veverkových naproti Kainzovi ujímal. Je-li pan Procházka živ, mohl by povediti mnoho o ztrátě vyšetřovacích spisů z roku 1834. a snad i více.

K dalším službám ochotný

Jos. Ant. Šrůtek,
střední kanovník.

Z dopisu uvedeného patrné, že snažili jsme se každého se dopídití svědectví, což se nám i podařilo v míře největší a dnes již s polovici bylo by věci nemožnou, neboť v krátké době tohoto roku tři z pamětníků slyšených v Pánu zesnuli, mezi nimiž hlavně Václava Košťála uvádíme, kterýž u Frant. Veverky sloužil právě v době vynalezení a kterýž při všech pokusech a opravách ruchadla přisluhoval.

Nebudeme do podrobná uváděti veškeré doklady, jež nás o pravosti tvrzení našich přesvědčili, leč zdá se nám, že aspoň tato svědectví pro jich důležitost mlčením pomínouti nesmíme a uvádíme je tudíž ctěným čtenářům do slova, mluvit sama:

Velectěnému komitétu pro postavení pomníku
bratrancům Veverkovým v Pardubicích.

Vyzván ctěným dopisem z dne 5. ledna 1883., abych s přivolením jubil. c. k. pana prof. Ign. Lhotského obstaral notariátní spis o jeho authentickém svědectví v příčině bratranců Veverkových co původních vynálezců „ruchadla“, přijal jsem ochotně čestný úkol, na mne vznešený; — avšak pro nahodilé překážky nebylo mi přáno provésti, co mně bylo uloženo. Přiložený přípis pp. synův jmenovaného authentického svědka vysvětluje vše, proč se tak nestalo a jest spolu dosta-
tečným svědectvím, že bratraci Veverkovi jediná jsou původní vynálezcové světuznámeho „ruchadla.“

Při tom odvolávám se na přílohy mé zprávy o mé první návštěvě p. prof. Lhotského, jehož posluchačem ekonomie roku 1842. byl jsem nejen přítomným, ale také experimentující — dne 14. června 1882. velectěnému komitétu zaslané a potom na vlastní slyšení t. p. ředitele Jahna a p. profesora Sovy dne 23. června 1882. v domě p. profesora Lhotského, jež naše společné svědectví dotvrzuje. Konečně svoluji, abyste ráčili tohoto mého listu i přípisu mně svědčícího dle potřeby kdekoli použiti.

V Hradci Králové, dne 31. května 1883.

Velectěnému komitétu s plnou úctou oddaný spolučlen

Josef A. Šrůtek,
sídelní kanovník.

Přípis p. kanovníkovi zaslaný zní:

Veledůstojný pane kanovníku!

Dne 1. února t. r. ráčili jste nám sdělit, že ct. hospodářský spolek pardubický resp. komitét pro postavení pomníku bratrancům Veverkovým jakožto vynálezčům ruchadla sobě přeje písemného svědectví našeho pana otce Ignáce Lhotského, jub. c. k. profesora polního hospodářství na zdejším theologickém ústavu a že by věci bylo zúplna poslouženo, kdyby sepsán byl notariátní spis o výpovědi našeho pana otce, že jej jakožto povolaného znalce dne 30. října 1834. vyzvala tehdejší c. k. vlastenecká společnost v Praze, aby na místě v Rybitvech a v okolí vyšetřil a zjistil protokollárně, že bratřenci Veverkové jsou skutečně původci ruchadla, do té doby tak valně rozšířeného. Uznávající důležitost toho, slíbili jsme vyčkati příhodné chvíle, abychom bez rozechvění našeho již 90letého kmeta mohli toho docílit, aby stenografem výpovědi jeho věrně byly zachyceny a po tom po opětném přečtení notariátně pověřeny. Než nedařilo se našemu úmyslu, jednak že já Moric Lhotský jsem ochuravěl, jednak že také ct. pan c. k. notář na lůžko byl upoután a konečně dostavila se věkem přirozená slabost pana otce v té míře, že nebylo lze ani pomyslití na předmět tak důležitý a pro něj nanejvýše rozčilující, poněvadž — jakž jste ráčili Sám dne 14. června 1882. osobně vypozerovati — nemálo jej hnětlo, že jakýsi Kainz sobě osoboval zásluhu vynálezu ruchadla a tím morální vraždu na pravých původcích ruchadla proto, že byli prostí lidé, bezohledně spáchal. An milovaný otec náš dne 2. května t. r. zemřel, nemůžeme dobré a pravé věci jinak posloužiti, než když Vašnostem písemně dotvrdíme, co jste ráčili dne 14. června 1882.

z úst jeho také slyšeti, že náš pan otec k úřednímu vyzvání c. k. vlastenecké hospodářské společnosti pražské v měsíci listopadu 1834. do Rybitví čili Rybítev se dostavil, valný počet hodnověrných svědků a rychtarů vyslechl a stejnohlase zjistil: že bratřenci Veverkové sami jsou původní vynález-
cové ručadla, po nichž v místě a v okolí s počátku „veverče“
nazýváno bylo a že teprve po nepravém osoboení od německých
stranníkův jméno „Kainzpfug“ dostalo. Doložil také náš pan otec s výrazem bolného citu, že protokol o vyšetření v Rybitvech do Prahy zaslaný během roku u c. k. vlastenecké hosp. společnosti podivnou náhodou se ztratil a že o tom tehdejší časopisy několik zpráv podaly. To — soudíme — že dostačí na osvědčení nejdůležitějších momentů, že vynález bratřencův Veverků úředním protokolem byl zjištěn a proti tomu že nelze vystupovati tvrzením nezjištěným a strannicky do světa vyslaným.

Račtež Vele důstojný Pane a přáteli přijmouti naši plnou úctu, s kterouž se znamenáme Vašnostem nejoddanější

JUdr. Moric Lhotský,
 měšťan, advokát a člen obecního
 zastupitelstva v Hradci Králové.

Hynek Lhotský,
 obecní radní
 v Hradci Králové.

V Hradci Králové 30. května 1883.

Jeho Důstojnosti pánu Josefu A. Šrůtkovi, sídelnímu kanovníku a konsistornímu radovi zde.

Úřední protokol o slyšení pamětníků zní:

Čís. 402.

Slav. Hospodářskému spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický, sídlem v Pardubicích!

Vyhovuje ctěn. požádání tamnímu ze dne 7. ledna 1883.
 č. j. 1. ai. 1883. zasílám přiloženě vidimovaný opis proto-

kolu, jenž u obecních úřadů v Rybitvech a v Bohdánči s pamětníky dne 13. ledna 1883. za příčinou úředního zjištění vynálezu ruchadla od obou bratřů Veverků z Rybitev sepsán byl, k libému vlastnímu použití s dokladem, že jsem prvopis protokolu tohoto v úředním archivu v uschování ponechal.

Co se vyslechnutí p. prof. Ignáce Lhotského v Hradci Králové týče, doporučuji slavné správě spolkové, aby sama přímo t. j. zvláštní žádostí na c. k. okresní hejtmanství v Hradci Králové, do jehož pravomoci věc tato spadá, obrátila se ráčila.

V Pardubicích, dne 15. ledna 1883.

C. k. místodržitelství rada:

Baukal.

K čís. 403. a. c. 1883.

Protokol,

sepsaný u obecního úřadu v Rybitvech dne 13. ledna 1883.

Přítomní členové komise:

1. Pan František Sova, professor c. k. vyšší real. školy v Pardubicích, zástupce slav. „Hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický“ sídlem v Pardubicích.

2. Pan Josef Polák, starosta spojených obcí Rybitev-Lhotky-Blatníka.

3. Pan František Pleskot, starší radní polit. obce Rybitev.

4. Pan Josef Livora, mladší radní polit. obce Rybitev.

5. Pan Emanuel Wirth, c. k. místodržitelství koncipista, zástupce c. k. okr. hejtmanství Pardubického, řídící komise a spisovatel protokolu.

Předmětem

jest výslech dole uvedených pamětníků z Rybitev, Lhotky a Bohdánče za příčinou zjištění, zda-li ruchadla, jehož nákres jest zde připojen, užívalo se již v roce 1827. v Rybitvech, dále, zda-li ruchadlo tvaru tohoto od Frant. Veverky, rolníka čís. pop. 1 v Rybitvech, vynalezeno a od jeho bratrance Václava Veverky, kováře čís. pop. 27., tamtéž prvně zhotoveno bylo.

Výslech předsevzat na písemní požádání slav. Hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický, sídlem v Pardubicích, a sepsán dne 7. ledna 1883. č. 1. a. c. 1883. hosp. spl. —

Při výslechu u obecního úřadu v Rybitvech přítomní pamětníci:

1. Pan Václav Pulpán, č. 47. z Pardubic.
2. Pan Jan Pulpán, č. 1. ve Lhotce u Rybitev.
3. Pan Václav Košťál starší, č. 14. v Rybitvech.
4. Pan Jan Pleskot, č. 25. v Rybitvech.
5. Pan František Radouš, č. 6. tamtéž.
6. Pan Václav Košťál mladší, č. 18. tamtéž.

Když tuto jmenovaní pamětníci s předmětem výslechu byli seznámeni a když jim na paměť uvedena důležitost jejich výpovědí pro přítomnost i budoucnost, jakož i když rukou dáním slíbili, že jen ryzí pravdu do protokolu udají a že hotovi jsou každé chvíle pravdivost výpovědí svých přísahou stvrditi, položeny jim tuto uvedené otázky, na něž následovně odpověděli:

I. Otázka. Jest pravda, že ruchadla, jehož nákres jste si prohlédli, užívalo se ku vzdělání půdy v Rybitvech již v roce 1827.?

Odpověď: Ano, jest pravda, že ruchadla, jehož nákres jsme si prohlédli, užívalo se ku vzdělávání rolí již v roce 1827.

II. O t á z k a. Jest pravda, že ruchadlo, jehož nákres jste si tuto všichni prohlédli, od Františka Veverky, rolníka čís. 1. v Rybitvech dne 3. března 1799. z otce Václava narozeného, vynalezeno bylo a že před tím ani v obci, ani v celém okolí nikdo podobného nástroje ku vzdělávání půdy neužíval?

Odpověď: Pánové Václav Pulpán č. 47. z Pardubic, Jan Pulpán č. 1. v Lhotce, Václav Košťál č. 14. v Rybitvech, Jan Pleskot č. 25. v Rybitvech, František Radouš č. 6. v Rybitvech tvrdí, že na vlastní oči viděli, ostatní páni pamětníci pak z doslechu jiných očitých svědků a obou bratranců Veverků zvěděli, že bratraci Veverkové vlastními a jedinými vynálezci ruchadla jsou.

Před vynálezem Veverkovým v celém okolí ruchadlo bylo věcí neznámou úplně. Však již před rokem 1827. asi po 3 léta konali bratraci Veverkové pokusy k vynálezu ruchadla.

Podnět k vynálezu ruchadla dal Františku Veverkovi tak zvaný hák, jež tento u Hradce Králové na poli viděl a tamtéž jej za 3 dvacetníky koupil.

Z háku tohoto zhotovil rádlo, s nímž na zkoušku na své pole jel; leč těžko se mu to s tímto nástrojem pracovalo.

Pomýšleje na zdokonalení nástroje, předělal železnou radlici na způsob hoblíku a připojil k nástroji tomuto dvě kolečka jako u pluhu bývaly.

Než i zkoušky s tímto nástrojem ho neuspokojily i ohýbal radlici stále a tak dlouho zkoušel, až dal jí tvar, jež má na připojeném nákresu a jehož až po dnes při ruchadlech všeobecně se užívá.

III. Otázka. Jest pravda, že ruchadlo, jež Frant. Veverka vynalezl, od jeho bratrance Václava Veverky, syna Hynka (Ignáce) Veverky, kováře číslo 10. a 27. v Rybitvech prvně zhotoveno bylo?

Odpověď: Ano, tak jest.

Konečně připomínáme: Jan Pechmann, kovář v Cholticích, doznal před námi, že sice zhotovil pro pana Kainze, ředitele velkostatku v Cholticích, ruchadlo, avšak nikoliv z vlastního vynálezu, nýbrž dle tvaru, jež na své cestě do Králové Hradce u Pardubic, kamž se Veverkovy ruchadlo již rozšířilo, byl shlédl.

V Rybitvech, dne 13. ledna 1883.

Členové komise:

Sova Fr. Vr. v. r.

Josef Polák v. r.
starosta obecní.

František Pleskot v. r.
1. radní.

Josef Livora v. r.
2. radní.

Pamětníci:

Václav Pulpán č. 47. Pardubice v. r.

Jan Pulpán č. 1. v. r.

Václav Košťál v. r.

Frant. Pleskot v. r.

Frant. Radouš v. r.

Jan Kratochvíl v. r.

Václav Košťál v. r.

Po přečtení a schválení podepsáno.

Eman. Wirth v. r.

c. k. místodrž. koncipista, jako spisovatel
protokolu a řídící komise.

V protokole pokračováno u obecního úřadu v Bohdánči dne téhož t. j. 13. ledna 1883. o 3. hod. odpoledne.

Přítomni byli tito pp. členové komise:

1. Pan František Sova, c. k. professor z Pardubic, zástupce slav. hospodářského spolku pro okresy Pardubický, Přeloučský a Holický.

2. Pan František Peška, měšťanosta, zástupce měst. obce Bohdánče.

3. Emanuel Wirth, c. k. místodrž. koncipista, zástupce c. k. okres. hejtmanství Pardubického, spisovatel protokolu a řídící komise.

P ř e d m ě t

výslechu jest týž, jako v předu uvedeno.

P ř í t o m n í p a m ě t n í c i :

1. Pan František Náhlík č. 34.
2. Pan Václav Dokonal č. 26.
3. Pan František Pirxhofer č. 5., všichni v Bohdánči.

Přítomní tuto pamětníci seznámeni byvše s předmětem výslechu, rukou dáním slíbili, že jen ryzí pravdu do protokolu udají a že výpověď svou i přísahou stvrditi mohou.

Na to položeny jim otázky v předu pod I., II. a III. uvedené, na něž vesměs kladně odpověděli a úplný souhlas s nimi projevíli.

P ř í t o m n í č l e n o v é k o m i s e :

Sova Fr. V. v. r.
František Peška v. r.,
purkmistr.

P a m ě t n í c i :

† † † t. j. Fr. Náhlík.
Václav Dokonal v. r.
Frant. Pirxhofer v. r.

D. u. s. *)

Skončeno, přečteno a podepsáno.

Eman. Wirth v. r.
c. k. místodržít. koncipista, jako zapisovatel a řídící komise.

*) t. j. datum ut supra.

Že tento protokol doslovně shoduje se s prvopisem, stvrzuje:

C. k. místodržitelství rada:

B a u k a l.

V Pardubicích, dne 15. ledna 1883.

I jiných ještě protokolů a dopisů dostalo se nám zejména od p. Jos. Pleskota z Bohdánče pamětníka, vyličení celé věci; od p. J. Půlpána ze Lhotky některé dodatky; od p. Václ. Půlpána z Pardubic a bratra jeho dříve jmenovaného Jana protokol o způsobě žití atd. a mnoho jiných. Naskytují se nám i dále stále nové doklady, leč nesbíráme jich více majíce věc za více než s dostatek dokázanou. Neuvádíme pak doklady tyto pro jich rozsáhlost a podržanou důležitost, připomínajíce, že veškeré spisy ty v museu města Pardubic uloženy se chovají a na požádání k nahlédnutí se propůjčí.

Připomenouti můžeme, že museum to chová i jedno z původních ruchadel Veverkových, jež v Hradišti u pana J. Hladiny uchováno se našlo.

Ujav jednatelství hosp. spolku pro okresy Pardubský, Holický a Přeloučský v r. 1881. vytkl jsem si za úkol, jsa u pramene spor o vynalezení ruchadla na dobro a na vždy odkliditi a jal jsem se za tou příčinou sbíratí veškeré možné ještě důkazy a jsem skutečně mnohými díky zavázán všem, kdož jakýmkoli způsobem laskavě mi přispěli, zejména předchůdci svému milnému kolegovi G. Hešovi, za některá data jím sebraná; všem pánům pamětníkům a obecním úřadům a jich ctěným zástupcům v Rybitvech, ve Lhotce i v Bohdánči; veledůstojnému panu kanovníku Jos. A. Šrůt-

kovi a ctěným pánům Hynku a JUDr. Morici Lhotskému v Hradci Králové, důst. farním správám v Bohdanči, v Rosicích, v Dřítčci a v Přelouči, zejména panu P. Frant. Sloupovi v Bohdanči, slovutnému panu řediteli J. V. Jahnovi v Pardubicích a mnohým, mnohým jiným. Nemenšími však díky zavázání jsme sl. c. k. okr. hejtmanství a p. místodržitel-skému radovi, Ig. Baukalovi za ochotu, s kterouž žádosti naši o úřední slyšení svědků a pamětníků vyhověno. Dále vzdávám díky sl. redakcím vlasteneckých listův našich, kteréž nezištnou laskavostí veškeré zprávy věci naší se týkající sbíraly a uveřejňovaly zvláště v roce minulém, kde mnohé krásné články ze života vynálezců ruchadla na veřejnost se dostaly. Tak zejména v Politice dne 3. a 4. prosince 1882., v Pokroku 10. prosince, v Hosp. Listech Chrudimských 10. prosince, v Čes. Novinách 19. ledna, v Mor. Orlici 28. ledna, v Národních listech v květnu a v pozdější době ve všech, ve všech listech našich.

Dík pak i všem, kdož laskavě mi zprávy podávajíce na zdokonalování nástroje poukazovali. Lituji pouze, že nemohl jsem ochoty jejich užiti, jelikož nebylo úlohou mojí, psáti zvláštní pojednání o ruchadle, významu a šíření se jeho, nýbrž jen ve způsobě zprávy jednatele o vynálezcích samých. Má však mi svatou býti takořka poslední vůle příznivce našeho, zvěčnělého již pana Frant. Špatného, jenž dopisem téměř v posledních okamžicích života svého se mnou sdělil postup a vývoj ve zdokonalování ruchadla a poukázal na muže v té příčině zasloužilé; učiním, aby jim na jiném místě a rukou dovednější povinný vzdán byl hold.

Sova Fr. Vr.

Národ český a vynálezci ruchadla s hlediště obecné vzdělanosti.

Napsal Gustav Heš.

Světlu hlav se svět podá
Čech vždy býval kovář řádný,
bystrý duchem, ranou pádný;
ruchadla znal kout i stroje,
ostrý meč i dlouhý mlat.
Nechcem hanbit předky svoje:
Svoji na svém chceme stát.
.

L. Rieger.

Konejte hlídku po národech vzdělaných, važte je vedle skutkův, jimiž působili po věky v rozvoj vzdělanosti všelidské, srovnejte v poměr velikost i sílu jejich, buďte spravedliví a s úžasem i obdivem zastavíte se při malém národu českém. Po více než tisíciletí ode všech stran ohrožen, zápasí o národní bytnost svou s rekovností antickou jsa ze západních kmenův mohutného Slovanstva jedinou haluzí, kteráž do našich dob zelenati se a kvěsti nepřestala. Dávno již uschly a povadly větve Slovanské v pobaltických vlastech: Lutici a Bodrci; utonuli již až na skrovný ostrůvek i Lužičtí Srbové, jen národ náš, národ český, jakkoliv ze Slovan nejvíce na západ pošinutý a téměř kolkolem otočený hltavými vlnami, vzdoruje a stojí ne nepodoben žulové skále uprostřed rozzuřeného moře. A ačkoliv smutným jest mu losem usou-

zeno v tuhém, věkovitém zápasu o žití a bytí netěšiti se ani na chvíli tomu klidu ke kulturnímu svému rozvoji, v jakém ocifují se národové jiní na výsluní své moci a svého blahobytu, přece po tolikráte již mocně zasáhl do proudu světového dějstva, zasazuje život svůj za nejdražší duševné statky člověčenstva.

Větší co do počtu a mocnější co do síly hmotné byli národové v sousedství českém za věku XIV. a XV., avšak okovy, ducha lidského svírající, roztrhal malý národ náš. V době temné první rozkřesal mohutné světlo osvěty a za nejposvátnější statky lidstva, za svobodu a volnost pustiv se v boj nerovný, vykonal činy nemenšího udatenství, než jakými věčně proslavili se Hellenové ve válkách s desateronásobnou přesilou Perskou.

Válkami za ideu svobody a volnosti náboženské ve věku XV., jichž účastnil se národ český do poslední chaty vesnické, připravena byla národům ostatním nová doba a krví bohatýrských rekův českých zúrodněny byly idey, kteréž po dnes hýbou veškerým vzdělanstvím. S chloubou věčnou zaznamenáno v knize dějin, že jádrem vojska „božích bojovníků“ bylo rolnictvo české, kteréž zanechavši role i radla s cepy a mlaty spěchalo v seče za víru a volnost proti nepřítelům svobody náboženské i občanské.

Po hříchu, že vzdělaná Evropa dosud věru jen po skrovninku zvážila neocenitelné zásluhy o pokrok lidstva, jichžto dobyli sobě vrchovatou měrou vůdcové mocného toho hnutí duchův, kteréž více než doba pozdější způsobilo znova narození její duchem humanismu. Mužové, z nichž jeden posvátným životem svým a spanilou snahou po nápravě v zkažené obci církve Kristovy stále větší úcty u vzdělanstva všeho světa nabývá a druhý, jakkoliv slep, nejjasněji

prohlédal k nemocem tehdejší společnosti lidské, vykonali pro pokrok lidstva více, než celé věky před tím prošlé v temnotě duševní, v nevědomosti a v pověře. Budoucnost dojistá učiní jim po právu a čím mocněji rozkládati bude genius vzdělanosti perutě své po širých lidstva vlastech, tím více poroste sláva nedostižených velikášův českých, Jana z Husince a Jana z Kalicha.

Ale minulost zle jim učinila, zle učinila i celému národu českému. Vykonav slavné dílo kulturní, vyšlapav cestičky ostatním národům, po kterých krácejíce stále větší vzdělanosti nabývali, sám vysílen a znaven klesal v stav zbědovaný, upadal v stále tužší porobu.

Bolestno jest oku vlastimilově přehlédati věky pozdnější dějin národa našeho a znamenati, jak pořád více dálil se těch cílův, za něž prve v popředí Evropejském až do těch hrdel bojoval. Budiž to Bohu žalováno, že nesvornosti bejlí žravé dusilo všechny šlechtetnější snahy, nesoucí se k blahu vlasti, k sesílení národnímu a k rozkvětu obecné vzdělanosti.

A přece nescházelo ani v těchto dobách, kdy národu našemu vedle jiných jen v podřízeném úkolu možno bylo, aby účastnil se otázek obecně kulturních, znamenitých mužův, kteří daleko za hranice vlasti své roznášeli bývalou slávu jména českého. V dobách nejsmutnějších národa našeho působil doma i v cizině nevystižený Jan Amos Komenský, konaje vědě vychovatelské nad tehdejší školstvo daleko vydatnějších služeb. Čech J. Amos Komenský, celou Evropou oslavený pædagog, více vykonal pro pokrok lidstva, nežli tábory, z nichž válčili Valdštýn i Gustav Adolf; pro slávu jména českého vykonal více nežli universita Pražská toho věku, kteráž rozdmychujíc hádky náboženské spolu vážnou

příčinou stala se osudné katastrofy, jež postihla národ bitvou Bělohorskou.

Úžasem i obdivem naplňovati musí každého bedlivého dějin pozorovatele, jenž pohrouží se v děje české věku XVII. a XVIII., že český lid za dobu tu soustavně pracující k úplnému vyhubení národa českého, přece se zachoval. Obdivem a úžasem naplňuje se srdce vlastimilovo pozorujíc houževnatost a v pravdě českou neústupnost, s jakou lid náš zavěsil se na rodné prahy svých vísek, na hroudy svých lánův nejinak než jako dítě na prsa matky nedadouc se žádnou hrozbou, žádnou zlobou od ní odtrhnouti. S chloubou a hrdostí odpovídáme k otázce: Čí zásluhou bylo to, že splnilo se zoufalé k Bohu volání zbožného Balbína: „Ó nedej zahynouti nám i budoucím?“

Bylo to snad vzdělanstvo, pochodící z Čech, avšak svůj původ tající? Byl to lid městský, byla to šlechta česká?

Nikoliv. S chloubou a hrdostí provoláváme do světa: „požehnaným chaloupkám českým, českému rolnictvu náleží věčná sláva, že zachován národ náš.“ Zlaté zrno pravdy chovají v sobě slova básníkova:

rytíři vaši, duchem obrnění
nebili žádné, hojili však rány;
by skromné jen a malé vaše cely,
však ve vás poukryl se národ celý,
když paláce mu v mrzkost rozprodány —
chaloupky naše, buďte požehnány!

A sotva probíráti jal se národ ze mdloby mrakotné, chápaje se opět zanedbané práce na národa roli dědičné, jedva poněkud ocítoval se v nové síle vzkříšeného života, již vedle úkolův věnovaných zájmům vlasti užší i širší zdatně a pilně spolupůsobil v úkolech obecně kulturních. Není

druhu práce na poli obecné vzdělanosti, v níž by národ náš neměl účastenství značného, není odboru jediného, o němž by nepracovali pilně s vrstevníky jiných vzdělaných národův genialní mužové z národa českého. Naši Purkyňové, Šafářikové, Škodové, Rokytanští a mn. j. probudili úctu i obdiv Evropy a dovedli jasně, že národ český jakkoliv malý rodí četnější řady bojovníků za nejvyšší cíle lidstva, než mnohý počtem daleko větší národ.

Známa v povaze české jest mravenčí píle, důkladnost a bádavost podporovaná výbornými dary ducha. Kdož vypočte veškeré vynálezy v Čechách Čechy učiněné, z nichž jinde budovaly nové světy myšlenkové?

Kdo objevil hromosvod?

Čech Prokop Diviš a vynález jeho prošel celým širým světem.

Kdo objevil parní šroub?

Čech J. Ressel a vynálezem jeho pozbyly okeany své dělivé moci a staly se pojítky všech dílů světa.

A kdo objevil ruchadlo?

Čech Frant. Veverka z Rybitví a vynálezem jeho do dělalo se veškero zemědělstvo netušeného rozkvětu.

Jaké odměny došli mužové tito za neocenitelné skutky své ve prospěch blaha všeho lidstva?

Budiž to Bohu žalováno, že v osudu těchto tichých geniův zračí se osud celého národa našeho. Že členové nešťastného byli národa, i jim osudným se stalo. Týž osud bylo jim sdíleti s národem, z něhož vyšli. Tak jako národem českým po staletí povrhováno bylo, tak stalo se i těmto velkým Čechům. S tímže chladným srdcem, s nímž Evropa k celému národu našemu, chovala se i k dobrodějům svým z národa českého se zrodivším. Byli zneuznání, o nálezy

své jinými olupování, nedoznali zastancův nikde, upadli v zapomenutí a odešli ze světa na mnoze v největší chudobě a bídě s tímže traplivým pocitem o nevděku světa, s jakým Janovan Krištof Kolumbus, nálezce nového světa, vypustil velkého ducha svého.

A nejtraplivější osud uchystán byl vynálezčům ruchadla. Nadarmo ucházeli se o podporu u povolaných míst, nadarmo hájili původnost svého vynálezu proti drzým uchvátitelům duševního svého majetku, nadarmo vyhledávali přátel k vydatné pomoci. Nikde nebylo ruky pomocné, nikde ochranného ramena, nikde zastance a přítele . . . klesali stále hlouběji do nouze a bídy, až v největší bídě zahynuli!

Ó toho vděku světa!

Velebena buďtež ústa rolníkova, kteráž při první zkoušce s vynálezem Fr. Veverky u vytržení nad mocným jeho účinkem zvolala: „aj, to to ruchá!“ Slovo to, vystihujíc trefně zvuk a trhavý účinek radlice ornici na ráz převracující, dalo vynálezu šťastný název: ruchadlo. Jemu jedině děkujeme za to, že důkaz o pravosti vynálezu Frant. Veverkou byl usnadněn. Ruchadlo nemohl nám vzít nikdo, ruchadlo musel je jmenovati i Němec i Angličan, slovo to projevilo tolik původnosti a houževnatosti staročeské, že nedalo se přeložit do jazyka žádného, nedalo se změnit a odcizit národu svému. Slovo to stalo se jediným strážcem duševního majetku českého rolníka, stalo se jedinou ochrannou známkou patentu českého vynálezu. Zanikly názvy dle jména vynálezcův, nikde více nemluví se o Veverčatech, ale jméno ruchadlo nezaniklo a spisovatel věd hospodářských, ať Francouz, ať Švýcar, ať Angličan, musel je přijati ve slovník svůj. Za minulých desítiletí bylo jediným pojítkem vynálezu s vynálezci, jediným důkazem, že ruchadlo vznik svůj v Čechách mělo. Pokud

možno bylo nám sledovati stopu jeho šíření nenáhlého, shledali jsme ji nejdříve ve východních Čechách a v družné Moravě, zejména v bohaté Haně, kdež Veverčata konala první divy své. Jsouce soustavy velmi jednoduché, tak že ke zhotovení jich stačila i ruka vesnického kováře, šířila se měrou úžasnou zejména do zemí příznivých poměrův zemědělských. Brzy doznávali všeliké změny a ovšem i patrného zlepšení a každý zlepšený druh obdržel jméno a firmu cizí a jako odrodilec zapíral původ svůj.

Velebení buďtež mužové, kteří svatým učinili si úkolem z propasti nepaměti vynořiti jména nešťastných vynálezcův a před celým světem dovoditi původnost a pravost vynálezu českého. Nesnadný byl to úkol a jako obhájcům těch mužův českých, kteří v době úpadku našeho šmahem vřadění byli do pantheonu ciziny, bylo i obhájcům Veverkův tuze zápasiti s padělateli ruchadla a nekalými jejich zastanci. Bohu díky, dílo se podařilo a vůči důkazům pádným a nepopíratelné pravdě, že bratr Veverkové jsou pravými vynálezci, což i ústa živá pamětníkův dokazují, musí zamlknouti každé zlehčování, každá potupa i pomluva.

Tak nezvratně dokázáno jest, že v české lebce českého rolníka zrodila se myšlenka, která razivší nové dráhy světovému zemědělství a tiše obcházejíc národy pozeblaného přinesla jim ovoce matičky přírody. Čechové takto znova vykonali lidstvu velké platné služby, znova vízíce je k vděčnosti, ačkoliv v příkladné skromnosti své jí nepožadovali. Snad přece jednou dojde k tomu, že spravedlivá Evropa povšimne si skutků těchto a učiní českému jménu po zásluze a právu.

Ale dříve nestane se tak, dokud národ náš neodklidí osudnou nesvornost, nezcelí se v jeden nerozlomný šik,

dokud veškerí členové jeho do jednoho muže nepostaví se pod prapory nejvyšších vidin lidstva a nadšen jedinou láskou k své rodné zemi, nevystoupí na kolbiště ostatních národův vzdělaných, žádaje bohatýrským činem za svaté právo své.

Žijeme v době přípravy své k tomuto činu, rosteme a zdokonalujeme se. Každým dnem zaznamenává genius národa s uznáním činy mužné, jimiž spěje národ probuzený za všemi svými cíly.

Osvěta a vlast jsou hesly všeho vzdělanstva českého a přehled vykonaného úkolu naplňuje prsa s uspokojením a dodává zraku lesku k pohledu do budoucnosti naší. Největším činem v národě českém doby naší jest probuzení jádra národa, českého rolnictva a největším činem probuzeného a uvědomělého rolnictva českého jest oslava vynálezcův ruchadla, mužův z rolnictva českého vyšlých a rolnictvu českému největších užitků přiněsších.

Oslava vynálezcův ruchadla dokonává vítězoslavně dílo vzkříšení národa českého, jež nepopíratelně jest „divem největším našeho století.“

Hrdě povzneste čela svá, rolníci čeští, nadešla doba vaše, nadešel čas odměny za to, že jste zachovali národ náš, páže k páži a národ český otočen bude baštou z vašich prsou urobenou, již žádný nepřítel neprolomí. Nadšeně pohlížeje do budoucnosti své a ukazující světu pomník svých Veverkův jásavě provolejte:

„Malý jest národ náš, však velké lidstvu vykonal skutky.“

O pluhu vůbec a zvlášť o rouchadlu.

Napsal F. A. Bauer.

„Prvé chleba nejmějchu,
maso a ryby jediechu;
téhož léta luh zkopachu,
druhého rádle m zorachu“.

Dalimilova česká kronika.

Pokud člověk jako divoch neb kočovník přírodou dobrovolně poskytnuté výrobky rostlinného života sbíral a užíval, nestaral se o podmínky jich zdaru; ony vyrostly, on jich spotřeboval, a když okolí, v němž se zdržoval, na potraviny vyčerpáno bylo, přesídlil se na místo nové, vydatnější.

Jsou proto divochové a kočovníci ku stálému se stěhování nuceni, a malé roty, v něž se právě za příčinou nedostatku potravin rozpadávají, ve věčný, vždy jen ducha ještě více zdivočující boj zapleteny, při čemž ovšem pravý cit ve člověku nikdy ku zdárnému vývinu dospěti nemůže; a nucen-li jest každý, první jak poslední, vyhledávati denně potravin v lesích a kolem řečišť, ponechává mu tato po většině namáhavá živnost málo času a málo chuti ještě o něco jiného, ušlechtilějšího se starati.

Až když odhodlal se člověk ku vzdělávání půdy, položen byl první základ k vyššímu duševnímu pokroku, neboť rolnictví

zvalo ku stálému zdržování se na jediném místě, sloučilo kmeny v národy a — poněvadž malý počet rolníků s několika potahy dostačí, aby opatřili výživu velkému počtu obyvatelstva, mohlo se duševní nadání všech těch, kteří starostí o vezdejší chléb, jakož i tělesné těžké práce pozbaveni byli, jiným odborům ve prospěch obecného blaha věnovati, a tak vznikla řemesla, umění a vědy, a člověčenstvo spěchalo neunavně vyššímu cíli lidského povolání vstříc.

Zdar rolnictví závisí ale na pluhu, a proto dá se směle tvrditi, že pluh tvoří most, po němž přešlo lidstvo ze stavu zdivočilosti, nevědomosti a hrubého barbarství ku vzdělanosti, ušlechtilosti a cudnosti.

Zdánlivě nepatrný předmět tento hrál tudíž největší úlohu v dějinách pokroku společnosti lidské, a byl proto také již i u dávnověkých národů patričně oceněn. Byltě pluh od pravěku u všech národů věcí posvátnou, která se často až bázkovou úctou zbožňovala; ten kdož by pluh neb jen některou jeho část s pole odcizil, trestán nejhrůznější smrtí. Kdo připuštěn byl ku řízení pluhu, ten slul též pravým mužem. U Římanů oraly pluhem, „posvátným,“ k němuž zapřažen byl vůl s krávou, neporušitelné hranice měst, a vedení pluhu šlechtilo muže.

Od pluhu volala nepřítel stísněná vlast své výtečné vojevůdce, kteří když nepřítel potřeili, opět ku pluhu se vraceli. Po zboření města pak zaoralo se místo jeho na znamení, že nemá se zde více stavěti.*)

*) Tenkrát rukama samých vojevůdců vzdělávána byla role, ježto země, jakož lze věřiti, radovala se z rádlavavřínem věnčeného a z orače vítězstvím proslaveného.

Císař Josef II. podal důkaz, že uznával velkou důležitost stroje tohoto, když dne 19. srpna 1769. u Slavíkovice (na Moravě) vzal pluh z ruky sedláka a na poli Ondřeje Trnky vlastnoručně několik brázd vyoral.

V Číně posvěcuje se pluh každoročně v určitý den, jež hvězdáři určují, panovníkem samým, který se k tomu výkonu po tři dny postem připravuje; po té pak dá dvánácti hodnostářů na císařském pohřebišti předkům svým počátek slavnosti oznámiti, pak svůj císařský šat odloží a vlastnoručně, zvláště k tomu sestrojeným pluhem, k němuž volí s pozlacenými rohy jsou připřaženi, brázdu vyoře.

Nejposvátnější částí byla ale radlice pluhu; před ní prchaly zlé mocnosti, ona byla znakem síly, moci a držebnosti.

Při „božích soudech“ musel vinou podezřelý, na důkaz své nevinny, po rozžhavených radlicích kráčet.*)

Radlice byla stolem železným, od něhož Přemysl orač na stolec královský povolán byl.

„Wypravila (Libuše) tedy slavné poselství ku Přemyslowi, zemanu Stadickému, podávajíc i ruky své, i panování nad Čechami. Poslové našli ho, anoral na roli, kteráž až po dnes rolí královskou sluje. Radostně přijav i powolání, i oděv a berlu knížecí, wsedl hned na koně, jenž w ušlechtilém komonstvu zanesl ho na Vyšehrad, ke milostné paní jeho

Střewice, které nosil při orbě, když mu powýšení jeho oznámeno bylo, byly chovány we knížecí komoře na Vyšehradě ještě we XII. století na památku.“ Palacký.

*) V „Orkneyinga Saga“ vypravuje se o Harald Gille-ovi že (kolem 1130) bos po devíti žhavých radlicích kráčet musel, aby původ svůj přímo od Magna Barforda dokázal.

Pluh a postel byly od pradávna ony předměty, jež nesměly býti zabaveny.

V této úctě, již všickni národové, u kterých jen známky vzdělanosti nalézáme, ku pluhu chovali, dlužno hledati příčinu, že i po dnešní dobu rolník na pluhu po otci zděděném s tak velikou láskou, řekli bychom houževnatostí lpí. Vždyť vážnost a úcta, jež dříve stroji tomu byla věnována, zachována jest mu až po dnes, a bez starosti nechává rolník po skončené práci pluh svůj ve brázdě bez dohledu státi, a jest přesvědčen, že nikdo neosmělí se jej hned tak odciziti.

Z tak všeobecně uznané důležitosti pluhu a oné zbožné úcty, které vždy požíval, dalo by se souditi, že vývin a zdokonalení jeho drželo stejný krok s postupem vzdělanosti národů; tomu však velice odporuje zkušenost, a nestejný pokrok u zdokonalení dá se jen tím vysvětliti, že v pozebných krajích jižních rolnictví, i na nízkém stupni dokonalosti stojící, poskytuje mnohem uspokojivějších výsledků, než na severu přírodou méně obdařeném, kde nucen jest člověk vzdělávání půdy i hnojení seč možno zvelebiti; jednak práce polní, zejména tedy obdělávání půdy bylo ale také u starých, v přepychu žijících národů svěřováno po většině otrokům, a tu pak pán, který pluhu neřídil, neuznával toho potřebu, aby o zdokonalení jeho přemýšlel; kdežto otrok, jehož duševní činnost všemožně potlačována byla, a který uvyknul sobě konečně jako samohybný stroj veškeré práce konati, neměl příčiny starati se o to, jak by majetek pána svého učinil výnosnějším. Tak lehce pochopíme, proč u Římanů a Řeků, vědění a vzdělaností vůbec proslulých, zůstalo nářadí orební přec jen stále v nedokonalosti, a proč Amerika, kde po většině statkář sám orbu koná, v poměrně krátké době tak výtečnými pluhy se honositi může.

Konečně dlužno uvážiti i to, že pluh na mnoze počítal se ku předmětům takovým, jichž tvary dle potřeby již přirozeně vytknuty jsou, a přechasto nabýval vrchu náhled, že jakákoliv oprava na stroji tom byla by zlehčováním zděděných po otcích mravů.

Nedá se ovšem popřiti, že sem a tam některý kovář, kolář, neb i důmyslný rolník rozličné opravy na plubu provedl, které pak, když se osvědčily, i od sousedů ostatních zavedeny byly; že dále stěhováním se národů různé údoby pluhů do rozmanitých krajin přineseny byly a tu zdomácněly; ale celkem lze tvrditi, že přec jen mnoho krajin přidržovalo se stále starého, nezměněného náradí svého a to tím více, čím méně lid povzbuzován byl k pokroku a čím více sobě rolnictvo libovalo v ukonejšivém duševním klidu.

A.

„Ani pouhá ruka, ani rozum,
jsou-li samy sobě zůstaveny, nedo-
káží mnoho; práce dokonává se
nástroji a pomůckami, jichž ne-
méně jest potřeba rozumu, než
ruce.“

Bacon.

V počátcích provozování rolnictví vzdělávala se půda nástrojem, který se k tomu zdál býti nejspůsobilejším. Tak rozrývali prý na př. obyvatelé ostrovů Kanarských půdu volským rohem; černochové na Senegalů zbraní dýce podobnou atd.

Pozvolna jen udobovaly se účelnější pomůcky, motyky, lopaty — až konečně dospělo se k myšlence síly tažné na výpomoc při práci použití a tím dán byl též podnět k sestrojení pluhu.

Originelní důkaz toho, že pluh vznikl přetvořením náradí ručního, podává Loudon, který vypravuje o zvláštním orném náradí v Polsku, o lopatě v pluh proměněné; nástroj ten byl tak zhotovený, že po odejmutí hřídele a slupice zbyla jen lopata v pravém slova smyslu.

Přes všemožné přičinění nebudeme asi nikdy moci prvního vynálezce pluhu, ani dobu, kdy se tak stalo, určit.

Pověsti některých národů uvádějí sice různé osobnosti, jimž se důležitý vynález tento připisuje, avšak osobnosti ty jsou více báječné než dějinné.

Tak n. př. byla u Řeků pověst, že Demeter aneb její miláček Triptolomos Eleusinský vynalezl pluh. Dle jiných naučil Řeky Buziges, muž to v Athenách vysoce vážený, dobytek k pluhu zapřáhati.

Podobně uvádějí za vynálezce pluhu Egypťané „Osiria“, Španělové „Habisa,“ a Číňané „Chin-Nonga“ nástupce Fohiho.

Jak již řečeno, patří jména tato do říše bájek a postrádají tudíž všech základů; to jediné, co zdá se nejvíce pravdě podobno, jest, že pluh z Egypta do Řecka a odtud do okolních zemí převeden byl; není však ani tu vyloučena možnost, že by několik lidí v různých zemích na jednou stejnou myšlénku o sestrojení pluhu bylo pojalo a také uskutečnilo.

Prvních nejstarších zpráv o pluhu dočítáme se u Virgila kromě toho dějí se o něm zmínky v bibli a vyobrazený nalezáme ho na starých pomnících a p. Columella (Říman, kterému nejdůkladnější poučení o hospodářství tehdejší doby děkujeme) i Cato seznamují nás sice s hospodářstvím, o údobě pluhů se však ani slovem nezmiňují.

Až u Loudona setkáváme se s anglickým spisovatelem Amosem, dle kterého jistý Lumis kolem 1730. poprvé pluh dle mathematických pravidel sestavil, kterémuž umění prý se v Holandsku přiučil. I Weckherlin jest toho náhledu, že Angličané naučili se od Belgičanů pluhu zlepšovati. Dle pravidel, Lumisem udaných, sestavil Pashley a jeho syn pluh, který v Anglii rotherhamský, ve Skotsku hollandský nebo-li patentní se nazýval; pluhů těchto užívalo se jako pluhů houpavých.

Roku 1759. vydal A. Berch dosti pěkné pojednání o švédských pluzích, v němž jmenovitě dokazuje důležitost sborcené odhrnovačky.

Velice pravdě podobno jest, že také roku 1730 v Anglii započaté pěstování rostlin do řádků, které Jethro Tull zavedl, nemálo ku zvelebení rozličných pluhů přispívalo.*)

Dříve uvedený pluh rotherhamský (hollandský) zdokonalil roku 1870. James Small a od této doby lze již vždy čilejší ruch u zvelebování strojů těchto pozorovati, tak že dospělo se za časů našich již ku takové dokonalosti, že nezasvěcenci bylo by téměř věcí nemožnou, původ mnohého pluhu od náradí ručního odvoditi.

Přiblížíme-li ku vývinu pluhu se stanoviska strojnického, tu jeví se nám postupný pokrok as následovně:**)

I.

Na prvním stupni svého rozvoje pluh podobá se téměř úplně ručnímu náradí, ze kterého vznikl, a lze na pluhu takovém rozeznati zhlaví, (či lépe šikmý jen klín — plaz, neb jak část tuto hned nazývati chceme — radlici) a s tímto srostlé neb do něho zasazené táhlo (hřídel). Tvar nejprvnějších pluhů znázorňuje nám nejlépe jednoduchý obr. 1.***)

Pluhy tyto, na počátku celé ze dřeva (z ohnuté větve) zhotovené, byly velice lehké, tak že je člověk pohodlně

*) Tull vytýká hořkými slovy učencům, že tak málo péče zvelebení pluhu věnují a že domnívají se mítí větší zásluhu, zpytují-li, jak se vlny mořské lodí proorávají, než kdyby se o to starali, jak se mají pluhem brázdy v zemi dělati.

**) Při spracování pojednání tohoto užil jsem za pomůcku mimo jiné velkého spisu Dr. Rich. Braungarta „Die Ackerbaugeräthe“ Heidelberg 1881. a Dr. K. H. Rau-a „Die Geschichte des Pfluges;“ i obrazy jsou po většině dle nich pracovány. F. B.

***) Veškeré obrazce viz vzadu.

unesl, ba někdy i za zbraň jich užíval. Vypravuje se nám n. př. že Řek Pausanias u Marathona pluhem takovým bojoval.

Postup vývinu ve skupině této mohou nám znázorniti nejlépe následující nákresy:

- a) vyobrazený pluh na staré syrakuské minci (obr. 2.);
- b) vyobrazení nalezené na etrurských hrobích (obr. 3. a 4.);
- c) pluh, jehož za panování Římanů ve Španělsku užíváno bylo. (obr. 5.)

II.

✓ Dříve uvedené pluchy měly ovšem tu vadu, že nedaly se v přímé brázdě spolehlivě řídit a tím nastala nutnost postarati se o dráždla — kleče, pomocí jichž by se pluh po vůli oráče vésti dal.

Tak vznikl druhý postupný tvar, který znázorňuje nám obr. 6.

Počátečně byla klečí snad jen na patřičném místě vyrostlá větev, tak že pluh opět ze dřeva v celek srostlého záležel; později se při nedostatku samorostlých dřev kleč na místě upevnila.

- a) Obr. 7. znázorňuje staro-egyptský pluh;
- b) obr. 8. znázorňuje římský pluh, jak se na jedné minci Julia Césara vyobrazen nachází;
- c) obr. 9. znázorňuje pluh staro-řecký (dle modelu Anselmova).

III.

✓ Během času uznalo se býti výhodou, aby se táhlo (voj — hřidel) co možná dlouhé sestrojilo, a za tím účelem musilo často i ze dvou kusů sděláno býti. Přední část táhla může

pak nésti název voj nebo hřidel (terno), kdežto část zadní, zahnutá, křivec neb křivák (burris) jmenovati se může.

Vyhledání samorostlého dřeva takového bylo však s velikou obtíží spojeno, a proto shotovovaly se pluby tyto většinou ze dvou částí, při čemž nejčastěji kleč a radlice z jediného celku se dělala a hřidel k nim upevnil.

Tím postoupil pluh na třetí stupeň svého vývinu, který obr. 10. znázorňuje.

Zhotovením radlice (plazu) s klečí z jediného kusu docílilo se i té výhody, že kleč mohla býti mnohem více do zadu nakloněna a prodloužena, čímž stalo se vedení pluhu pohodlnějším.

a) Obr. 11. znázorňuje pluh z Marokka (bezpochyby pluhům egyptským spřízněný). Kleč i radlice jsou z jednoho kusu a špice radlice jest okovaná.

b) Obr. 12. značí pluh, jímž prý Římané orali brázdu kolem nově založeného města.

c) Obr. 13. pluh staroegyptský. (Obraz ten pochází z velkého díla: Description de l'Egypte, ve kterém popisuje se výprava Napoleona I. do Egypta.)

d) Obr. 14. pluh starořecký (Caylusem vyobrazený). Kolečka v předu i upevněné kroidlo neznačí zvláštní stupeň vývinu.

IV.

V předešlém odstavci uvedené pluby nebyly asi dosti pevný, protože do klečí zapuštěný hřidel lehce ovíklati se mohl. Nebylo zajisté dlouhého přemýšlení zapotřebí, aby se nahladlo, že vada ta dá se snadno odstraniti, když úhel hřidelem a radlicí utvořený příčkou v trojúhelník se promění.

Příčkou tou, která tvoří počátek slupice, byl pluh tak zdokonalen, že stal se pro mnohé výkony již úplně způsobilým a tvary tohoto stupně vývinu, který obrazem 15. naznačen jest, zachovány jsou na mnoha místech i u nás v Čechách až do dnešního dne.

a) Obr. 16. a 17. představují pluchy staroegyptské (dle : Description); obr. 17. jest tím význačný, že hřídel zastupuje provaz ku křídům připevněný, na který se 4 osoby zapřáhaly. (Toto mrhání silou lidskou dá se za tehdejší despotické vlády lehce vysvětliti);

b) obr. 18. pluh sicilský z údolí „di Noto.“ (S tímto seznamuje nás Voss);

c) obr. 19. pluh čínský (dle Loudona), který zdá se být velice spřízněný s hákem z Rudohoří;

d) obr. 20. pluh kavkazský;

e) obr. 21. představuje hák z Rudohoří, který (jak Linke r. 1842. již uvedl), při orání příkrých strání dobré služby koná.

Dr. K. H. Rau (1845.) píše o něm: „Pravý hák jest bez koleček, tedy pluh houpavý. Pamětihodno jest, že patří národu slovanskému. Setkáváme se s ním v Čechách, Polsku, Meklenbursku, Sasku a dále jižně v zemích rakouských až do Štyrska a Krajinska. Slované zovou jej též rádlo, Němci adl. Zvláštní obliba, již se náradí toto u Slovanů těší, nezakládá se pouze na zvyku, nýbrž hlavně též na tom, že jest laciné (nemáť kromě radlice žádnou jinou část ze železa), a údoba jeho jest tak jednoduchá, že může každým rolníkem bez pomoci kolářovy zhotoveno býti.“

f) Obr. 22. představuje cuku (sochu — košuli) které se ve velké části Ruska i Německa užívá.

Počátečně byl nástroj tento jmenovitě pro půdy kamenité sestrojen. Údobou svou připomíná na kopáč (kraci) a jest prý též od Slovanů vynalezena.

V.

Úplně nová doba pro vývin pluhu nastala, když pluhy opatřily se plazem (náhlavním), to jest, když ta část, kterou jsme až dosud radlicí jmenovali, vodorovně na zem položena byla a tak pluhu za podporu sloužila, čímž se stejnoměrné chůze jeho daleko lépe než dříve docílilo.

Tím postoupil pluh na pátý stupeň vývinu, jak jej znázorňuje obr. 23.

Kleč i hřídel zapouštěly se do plazu a čím méně byla půda kamenitá, tím více se výkon pluhů těchto osvědčoval.

Ze skupiny té uvádíme:

- a) v obr. 24. znázorněný pluh kavkazský;
- b) v obr. 25. znázorněný pluh španělský, který (dle Loudona) prý ještě z doby Římanů pochází;
- c) obr. 26. znázorňuje pluh nalezený v Egyptě, sestrojený asi dle vzoru arabského.

VI.

V odstavci V. uvedená podoba pluhu nemohla dlouho na stejném stupni zůstat, poněvadž spojení plazu s hřídelem bylo nedostatečné a záhy již musila pocítiti se potřeba pluhů pevnějších, čemuž vyhovělo se opětne snadně vložením příčky (slupice) mezi plaz a hřídel.

Tak posunut jest pluh opět na vyšší stupeň svého zdokonalení, a základní tento tvar znázorňuje nám obr. 27.

Ve skupině té uvedeme :

a) V obr. 28. pluh z Cann v království Neapolském. — Po stranách plazu u pluhu tohoto nalezáme dvě šikmo upevněná dřeva, která se uši zovou a dodávají řečenému stroji podobu zvířecí hlavy, což upomíná nás na pověst, že „pluh nápodoben jest rypáku vepře.“

b) V obr. 29. meklenburský hák, který již před 100 lety podával látku ku pojednáním přechasto obsáhlým;

c) v obr. 30. pluh z okolí Říma (dle Loudona). Loudon vypravuje, že oráč na zadní část pluhu stoupal, aby následkem větší tíže hlubší brázdy se docílilo.

U pluhů této skupiny setkáváme se též často s dvěma rozbíhavými, blízko radlice upevněnými latěmi, které nynější odhrnovačku zastupovati mají.

d) V obr. 31. znázorněn jest pluh, jakého do dnešního dne v okolí Milána se užívá. —

Dr. Braungart praví: „Dle všeho, co nám o předmětech těchto známo, v pluzích tohoto a předešlého odstavce viděti sluší pluhy starého Říma i všech starých vzdělaných národů kolem Středozevního moře, a nástroje na těch místech až do dnes namnoze užívané podávají nám důkaz o strnutí, do kterého ony kraje upadly, když říše Římská zahynula.“

VII.

Konečně dospějeme k VII. a poslednímu stupni vývinu pluhu.

Kostra pluhů této skupiny liší se od všech ostatních tím, že hřídel, slupice, plaz a kleče dobromady téměř obdélník tvoří. Základní tvar tento zachován jest i u nejmoder-

nějších pluhů naší doby, — ovšem že často s některými odchylkami.

Stupeň tento znázorňuje nám obr. 32.

Příčinu, pro kterou podobné změny pluhům se dostalo, hledati lze v tom, že nebylo vždy snadno hřídel, jak to dřívější stupeň údoby vyžadoval, na silnějším konci zahnutý naléztí, a zapustil-li se do plazu hřídel úplně rovný, buď přední jeho konec příliš do výšky vystupoval, neb musilo se nepřiměřeně dlouhé zhlaví k němu zhotoviti.

Ve skupině této uvedeme :

a) V obr. 33. pluh, který dle Vossa z okolí Nocera v Neapolsku pochází.

Týž tvar pluhů (rádlo) nalezáme též u velkém množství ještě dnes v jižní Moravě a v česko-moravském pohoří rozšířený, a Berch vypravuje o podobném jednoduchém švédském pluhu, jehož radlice tvoří stejnostranný trojúhelník a který jen půdu rozrývá, aniž ji pomocí odhrnovačky obrací. — Okolnost tato vzbuzuje v nás pochybnost, že by, jak dr. Braungart se domnívá, tento poslední (sedmý) stupeň vývinu pluhu již ode dávna národům germanským, a to jen jim, byl známým býval.

b) Obr. 34. představuje pluh švédský, dle modelu v heidelberském kabinetu uschovaného.

Kleče a plaz jsou sice ještě z jediného kusu, ale z prohnutí jeho lze již tvar čtyřúhelníku poznati; šířka plazu jest dvěma latěmi zvětšena, které možno za úzké odhrnovačky považovati.

c) V obr. 35. uvedeno jest vyobrazení pluhu, jak je na náhrobním kamenu v Milbertshofenu u Mnichova nalezáme. Náhrobní kámen tento (který nese nápis 1440 neb 1450 —

dle Dr. Braungarta) jest podnes u vchodu tamního kostela zazděn.

Jak dříve již podotknuto, bylo u mnohých pluhů, zejména římských, zvykem, upevňovati po obou stranách plazu buď úzké latě, neb dřevěné pruty, jimiž se země více rozhrnovala, tak že oprávnění jsme tyto za původní odhrnovačky považovati.

Po většině užívalo se těchto hrnaček až při zaorávání semene, jak o tom Varro vysvětlení podává: „Když se po třetí po zasetí oře, tož sluje orba tato *lirare*; připevní se totiž prkénko (*tabellae*) k radlici, přikryje se zaseté obilí hřbetinami (*porcae*) a táhnou se brázdy, by dešťová voda stékati mohla.“

Byl tudíž pluh počátečně na obě strany stejně udoben a záležela pracující část z radlice podoby stejnoramenného trojúhelníka, která se po obou stranách deskami prodloužila. Za nejdůležitější opravu lze považovati tu, že se radlice rozpoltila a tak přešla ve tvar trojúhelníka pravoúhlého, a že k této pak jediná jen deska (*odháňka*) ve větších rozměrech se připojila, čímž stalo se možným, aby radlicí rozrytá (nakypřená) půda na jednu stranu se hrnula, drobila a poněkud obracela.

Důležitost tohoto zařízení netřeba odborníku ani vysvětlovati, neb jen tak umožnilo se, že vzduch u větší míře na rozklad půdy působiti mohl a že hnůj i drn s lepším prospěchem zaorávati se daly. Nemůžeme ovšem tvrditi, že by starší národové půdy nebyli obraceli, ale zajisté bylo to s velikou obtíží spojeno a dalo se snad jen zvláštním nahýbáním pluhu docíliti.

Ačkoliv jak dříve povědíno, Nizozemsko a Flandersko před celou ostatní Evropou dávno již sestrojováním svého orného náradí, hospodářskými budovami a svými pracemi

vůbec vynikalo (Loudon-Encyklopädie), uchopili se přec jen podnikaví Angličané se vši sobě vrozenou rázností a vytrvalostí myšlenky o zdokonalení pluhů, a v krátkém čase za sebou vyskytují se nám jména jako: Jethro Tull, pluhař Pashley, hodinář James Small, rolník Bailey atd., kteří o zdokonalení pluhů anglických velikých zásluh sobě vydobyli.

Na důkaz řečeného uvádíme v obr. 36. pluh rotherhamský, o němž již dříve jsme se zmínili, že za vzor všem novějším údobám pluhů v Anglii sloužil, a který tudíž pro dějinný vývin pluhův anglických největší má důležitost.

Nesmíme taktéž mlčením přejíti, že jistý Simpson z Cretingham a to byl, jenž ku konci 18. století první železný plaz sestrojil, který taktéž vyobrazený (obr. 37.) přinášíme.

Obecně platné zásady stavění pluhů byly určeny, a pluchy anglické během času se jen potud změnily, pokud to při závoděních, zavedených od Royal Agricultural Society of England, odbornými znalci za dobré uznáno. Že pluchy anglické téměř vesměs stejně udobeny jsou, má příčinu též v tom, že některé větší anglické firmy strhly veškerou stavbu pluhů na sebe; tyto firmy vynikají pak ovšem výbornými rozmanitými výrobky, pro něž nalezají odbyt v celém světě. — Jsou to zejména firmy: Ransomes v Ipswichi později Ransomes, Sims & Head, dále J. a F. Howard v Bedfordu, Hornsby & Sons v Granthamu, John Fowler v Leedsi a mnoho jiných. Práce pluhů anglických vyniká tím, že vyorají krásnou, čistou, hladce sříznutou brázdu; nakypření, rozmělnění, ba i smíchání země ponechává Angličan nástrojům jiným.

Týž ruch, který panoval v Anglii, nezůstal i v jiných zemích nepovšimnut, a tak může se Amerika honositi svými

Eagle (orlovými) pluhu, dále pluhu od firmy Collin & Comp. v Hartfordu, od firmy Deere & Comp. *) atd. Německo svými výtečnými pluhu hohenheimskými a Rakousko pluhem Zugmayerovým, pluhem uherským a svým českým ruchadlem.

Není účelem několika těchto řádků podati úplné dějiny pluhu, nýbrž mají nás hlavně poučiti o vývinu, rozšiřování se a z toho vyplývající důležitosti našeho ruchadla, a proto odbočíme na místě tomto od části všeobecné (odkazující ty, komu na věci záleží, na nejlepší dosud dílo v tomto oboru „Dr. R. Braungart, die Ackerbaugeräthe“ atd. Heidelberg 1881) a obrátíme se k dějinnému vývinu pluhu v užší naší vlasti a v zemích okolních.

B.

Svatá práce! ty-lis kletbou Boha,
Jaké jest pak Jeho požehnání!

J. B. Selkirk.

Ne každý národ honositi se může tak slavnou minulostí jako národ náš.

Ne každému tak jako Slovanům dávnověká minulost dosvědčuje, že nad krvavý meč a ostrý šíp vážil sobě pluhu, stroje míru, opravdové práce a činnosti lidské, který národy nejen bohatými, ale i mravnými činí. — Pohlédneme se po dějinách a množství nalezneme důkazů, že předkové naši od dávných dob rolnictví provozovali a vůbec v hospodářství polním daleko pokročilými byli. Slavný náš Šafařík píše v Slovanských starožitnostech:

*) Továrna tato jest od roku 1849. zřízena, zaměstnává prý 600 dělníků a shotovuje denně 500 pluhů a obdělavatelů.

„Slované ode dávna náleželi do řady stále osedlých národův stavějí domy a v nich přebývají. Stavění domů víže lidi k určitým místům, obmezuje dějnost jejich na těsný obvod příležitosti dědiny, kdež oni jedině zděláváním země mohou sobě opatřiti a pojistiti potřebné živnosti. Nepřemožená Slovanův náklonnost k rolnictví jest dílo samé přírody, neuchylný následek dlouhého jejich přebývání v nej-příhodnějších v Evropě krajinách k orbě, v rovinách Vislan-ských a Dněprovských Všecko u nich směřovalo k tomuto zaneprázdnění (totiž k orbě), všecko jemu bylo přiměřené: přirozená lahodnost jejich povahy a mravů, náchyl-nost k životu svobodnému jedině v samém povolání rolnickém mohla najíti výhovy a ukojení. Rozdělení jejich na malé i neodvislé obce a lidovládná správa domácí zastavovaly všeliké odtržení se od rolnictví Sám naposledy rolnictví nad míru příznivý způsob stavění domů ve znamenitém od sebe vzdálí, tak že každá rodina ve středu svých rolí a statkův obývala — jasné o tom vydává svědectví, že prvotný a hlavní Slovanův živel, z něhož teprve všickni ostatní se vyvíjeli, bylo rolnictví a hospodářství.“

O témže předmětu vyslovuje se J. Mehler následovně:

„Velká většina nářadí pro orbu v Čechách pochází od Slovanů, kteřížto se od pradávna, pokud dějiny sahají — 410 orbou zabývali. Neboť když Slované ve čtvrtém století gothickým králem Ermanrikem přepadeni byli, nekladli téměř žádného odporu. Z toho již viděti, že neživili se jako jiní národové lovem, nýbrž rolnictvím; neboť myslivci mají zbraň, kterou nejen zvěř zabíjejí, ale i proti nepřátelům se brání. První Slované, kteří přišli do Německa, přišli asi jen za příčinou rolnictví. Němci žili většinou z honby, rybaření a chovu dobytka; proto osadili Slované ony krajiny, které

nebyly příliš mokré a lehce vzdělati se daly, ponechávající nižší, pro chov dobytka se hodící polohy starým Vandalům; v Braniborsku a Meklenbursku ony osady, které leží v krajích kvetoucích rolnictvím, mají názvy slovanské, což dokazuje, že od Slovanů byly založeny; naproti tomu mají vesnice na těžkých, mokřých půdách položené jména německá, protože od Němců, kteří chovem dobytka se zabývali, vystaveny jsou“.

Se vši určitostí smíme tudíž tvrditi, že od pravěku Slované rolnictví s orbou provozovali a v nich ostatní národy daleko předčili; poněvadž pak, jak již na počátku tohoto pojednání řečeno, zdárné rolnictví na pluhu jest závislé, směle můžeme říci, že již dávným předkům našim pluh byl nejen věcí známou, ale též v míře přehojné užívánou.

Tomu nasvědčuje i samo jméno stroje tohoto; neboť plug, česky pluh, jest název všeslovanský a má též kořen jako plouhati — ploužiti se, což důkazem, že Slovanům již před rozštěpením jejich obecně byl znám; od nás přešel, ovšem že dle potřeby řeči upraven, na Němce ve slově phluog (později Pflug) a od nich na Angličany ve slově Plough či Plow, což jasně dokazuje, že pluh jest vynálezem slovanským; či by snad někdo jiný jej byl vynalezl a k nám pro pojmenování sobě přišel?! —

2 / Jak první takovýto pluh vypadal, o tom bohužel nemáme pražádných zpráv, neboť dějepiscům a kronikářům starým tichá práce zdála se býti příliš malichernou, tak že se o ní ani nezmiňují. Dle všeho musíme ale přec jen souditi, že již za dávných dob byl český pluh opatřen vodorovným plazem, jelikož se nedá správně myslet, že by někdo na př. i o háku říci mohl, že se po zemi „pluhá — plazí.“

Přidržíme-li se vývinu, jak jsme jej obecně v odstavci předešlém naznačili, tu ovšem musili bychom doznati, že ze známých nám strojů orebních, Slovanů užívaných, za nej-původnější uvéstí sluší háček, jehož, jak jsme taktéž dříve podotkli, na půdách svahovitých i po dnes ještě se užívá. Jest však dokázáno, že rádla, (které není nic jiného než přeměněný háček) od dávných dob Slované užívali a tu mimo-volně nakloniti musíme se myslénce, že sice háček před rádlou vznikl, že však doba mezi vynalezením obou jest velice krátká, a že rolníci v krajinách hornatých přidrželi se méně dokonalého, ale lehčího háčku, kdežto v rovinách za krátkou dobu opanovalo pole rádlou.

Z té příčiny také chceme na prvním místě pojednati o háčku, kdežto rádlou uvedeme později, neboť je považovati můžeme vlastně za přechodní tvar k pluhům s vyvinutou hrnačkou.

Že háček jest stroj slovanský, o tom není vůbec žádné pochybnosti; až po dnes nalazáme jej u velké míře roz-šířený v Čechách v krajinách hornatých, a bolestně bude se s ním někdy horal náš loučiti; vždyť přirostl mu právě tak k srdci jako ta píď země po otci zděděné. Různé místní poměry působily ovšem značně na změnu stroje tohoto; mnoho řemeslníků i rolníků provedlo dílem praktické, dílem i nepraktické změny na nářadí tomto, tak že setkáváme se s dosti značnými rozdíly v údobě jednotlivých těchto strojů, jimž i rozdílná jména udělena byla; celkem však zůstal jim přec jednotný ráz až do dnes.

Na prvním místě ve skupině této uvéstí sluší háček rudo-horský obr. 21., jenž v údobě své zachoval úplně tvar ryče proměněného ve spřežný stroj. Radlice háčku tohoto

podobá se úplně listu rýče, jenž na nožici (sochu, těhli, kleč) jest nasazen.

Podobného původu jest taktéž t. zv. hák česko-moravský obr. 38. Tento však liší se od předešlého valně svou složitější údobou a svým kolínkovým hřídelem; že i náhradník (radlice) obou částečně rozdílný jest, vysvítá z nákresu.

Od obou tuto uvedených strojů liší se t. zv. hák trutnovský obr. 39. Kdežto u předešlých dal se původ z rýče snadno dokázati, náhradník háku tohoto upomíná nás na lopatu; jinak není velkého rozdílu mezi tímto a hákem česko-moravským.

Veškeré tuto uvedené stroje velmi dobré služby konaly na půdách kamenitých, mělkých, často i rozličnými kořeny prorostlých, jaké bývají v krajinách hornatých.

Stroj podobný dřívějším, avšak více do lehčích půd se hodící jest percák obr. 40., který jmenovitě v Žatecku velikému rozšíření se těšil.

Náhradník (radlice) tohoto (obr. 40.) jest čtyřhranný, poněkud ku straně nakloněný; v prodloužení náhradníku do vrchu spatřujeme desku, jež nynější odhrnovačku připomíná.

Do těžkých půd by se náhradník podobný, rovně sříznutý nehodil, neboť by ani nejohravnější orač nedovedl percák do jisté hloubky vpraviti a jej tam udržeti; proto do půd takových sestrojen percák s náhradníkem trojhranným poněkud prohnutým, u kterého dřívější hrnačku zastupovaly dvě za náhradníkem rozbíhavě upevněné latě.

Jiný do skupiny této patřící stroj jest nákolesník obr. 41. Nákolesník má velmi prohnutý, obyčejně samorostlý hřídel; náhradník (radlice) jeho je na obou stranách ostrý, uprostřed obyčejně dlouhou špicí opatřený. Ačkoliv

nákolesník tvarem svým zdá se býti velice primitivním, nicméně dlužno jej považovati za přechod od háků k rádlu, neboť má vodorovný plaz, jenž hákům chybí a jenž stroj tento spůsobilejším činí, aby jistěji v brázdě držen býti mohl. Na straně plazu místo desek jsou dřevěná péra, kterými se země na obě strany rozhrnuje.

Slovanským strojem orebním jest též cuka (socha) obr. 22. a košula obr. 42., které po dnes na Rusi v hojně míře jsou rozšířeny.

Oba tyto stroje, ač zevnějškem svým od háků velice rozdílny jsou, musíme nicméně k těmto přičítati, poněvadž přec jen základní tvary háků v nich spatřujeme.

Cuky (sochy) obr. 22. vyznamenávají se tím, že kromě trojhranné (rozpoltěné) radlice, která na straně k záhonu často nahoru zahrnuta bývá, čímž snadnějšího odkrojení země v kolmém směru se docílí, opatřeny jsou ještě přístrojem lopatovitým a někdy též hrnačkou, kdežto košule obr. 42. lopata taková chybí, za to ale napřed upevněno nalezáme krojidlo (krajadlo, čeřislo, čertadlo); obě mají táhlo vidlicovité, tak že je jediný tahoun, ba někdy pouze jeden člověk táhne. Cuka (socha) zdá se míti příbuznost s dříve uvedeným percákem.

Ač veškeré tyto uvedené stroje za jistých okolností dobré služby konaly, práce s nimi byla přec jen obtížná, neboť řízení takového kolísavého náradí vyžaduje na oráči stále napnuté pozornosti. Jest tudíž na bíledni, že tam, kde pole rovnou svou polohou vyzývalo oráče, aby si namahání ulehčil, on zajisté se snažil uvedenou vadu odstraniti; což nejspíše dalo se provésti tak, že náhradník (radlice) upevnil se na širší, vodorovný plaz, čímž vzniklo rádlu obr. 43., které výkonem svým nikterak od háků se neliší. Proto snad také velký počet spisovatelů libuje si názvů „háček“

a „řádlo“ jako stejnoznačných uživati, ač oba tyto stroje zevnějškem svým velice jsou rozdílny.

Rádlo je spřežní stroj a patří do skupiny nejvyvinutějších pluhů; opatřen jest vodorovným plazem, hřídelem, jenž téměř rovnoběžně položen jest s plazem, řádnou slupicí a jedinou klečí (sochou), do které na horní části hřebík (držadlo) jest zaražen.

Dávno snad již upotřebováno rádlá, než se zavedla ta oprava, že hřídel volně na slupici i do kleče se začepoval a pomocí klínů zaražených nad hřídel nebo pod hřídel v dlabu kleče buď vodorovněji buď šikměji se postavil, čímž dohlubnost rádlá se řídila. (Způsob ten zachoval se u dřevěných ruchadel až po dnes).

Lemeš (list, plech, radlice, náhradník) má podobu poněkud sborceného listu s dlouhým, něco zahnutým řapíkem. Lemeš opírá se o tlustý plaz a upevněna jest v dlabu slupice klíny dřevěnými. — Stroj tento půdu rozrývá, aniž ji na některou stranu klopí, a proto se jím jezdilo v jedné brázdě sem a tam. Aby rozhrnování země bylo důkladnější, přidělati se později (jako u nákolesníku) po obou stranách dřevěné desky, jimž „uši“ se říkalo, které namnoze i lemeš prodlužovaly a slupici objímaly, tak že stroj podobný již i hrnačkami (odbáňka, hrnovačka, odhrnovačka, rozhon) opatřen byl.

Že i stroj tento za různých okolností rozličně udoben byl, o tom podává nám důkaz na př. tak zvané rádlo pákové obr. 44., u kterého jasněji ještě než u předešlého přechod z háku poznati lze, a zejména upevnění dvou klečí (těhlí, nožic, soch) a radlice na spřízněnost blízkou ukazuje.

Zajímavým na stroji tomto jest lomený hřídel, čímž opětne (zvednutím neb spuštěním páky) dohlubnost rádlá se

řídí. Zařízení toto, velice složité a méně praktické, kteréž u předešlého rádla zaraženým klínem nabrazeno jest, přešlo později i na mnohé pluhy s odhrnovačkami. U rádla tohoto setkáváme se též již s krojidlem (krajadlem, čeřísem, čertadlem), což vzbuzuje domněnku, že stroje toho užívalo se též do půd těžších, a tu pak krojidlo mělo lehčí vniknutí radlice umožniti. Pro půdy lehké dostačilo ovšem takové rádlo za tehdejších poměrů úplně; půda těžší však se tak lehce kolem lemeše nesypala a tu pomýšleno za příčinou důkladného rozhrnutí na prodloužení radlice, což stalo se upevněním již dříve jmenovaných uší, které prodloužením konečně i v odhrnovačky se proměnily. Aby odhrnovačky ve svém rozbíhavém postavení (do zadu pluhu) udrženy byly, musel plaz býti dílem rozšířen, dílem mezi desky rozličné rozpěráky byly vsazeny, aneb se konečně kleče dvě do plazu upevnily, o něž se odhrnovačky opíraly. Tak asi můžeme sobě vysvětliti vývin pluhů s hrnačkami. Počátečně byl ovšem takový pluh opatřen odhrnovačkami po obou stranách (podobně jako naše oborávadla s dřevěnými deskami), tak že vytvořil brázdu jako rádlo na obě strany rozhrnutou a pracovalo se jím tudíž zas jen v jedné brázdě. X

O takovém pluhu pákovém, jehož příbuznost s dříve uvedeným rádlím (obr. 44.) jest nepopíratelná, vypravuje J. Mehler ve svém spisu r. 1794. vydaném, že jest v Čechách rozšířen, ačkoli bohužel obvod rozšíření neurčuje. Dnes oba tyto tvary úplně vymizely. +

Údobou těchto pluhů rozhonových vývin pluhu nebyl však ještě ukončen, naopak za velice důležitý krok ku předu lze považovati onu změnu na pluhu, kterou důmysl člověka provedl tím, že ponechána jen jediná odhrnovačka na zhlaví, čímž

země rozhrnována větší měrou jen ku straně jedné, a tak dospěl pluh k údobě, která až po dnes jest mu zachována.

Kým tato změna provedena a kdy se tak stalo, nelze udati, protože nemáme o tom zpráv; že však podobných pluhů již dávno v Čechách užíváno, vysvítá ze spisu J. Mellera, kde se zmiňuje o „novém českém pluhu obloukovém“ (1794.) obr. 45., jenž opatřen jest radlicí, již jen jednostrannou, tedy podobnou pravoúhlému trojúhelníku, a jednou dřevěnou odhrnovačkou. Odhrnovačka tato jest ku slupici točivě upevněna, by za příčinou volné šířky brázdy víc neb méně odkloněna býti mohla; hřídel jest rozdělen jako u dřívějších dvou strojův, a železný oblouk (od něhož také název pluhu), který v přední části hřídele pevně zasazen, v zadní však posuvný jest, umožňuje rychlé zařízení dohlubnosti, poněvadž — jak v dotčeném pojednání uvedeno — oráči k upravení dohlubnosti jinak mnoho drahocenného času potřebují.

Rytíř A. E. z Komersů vyslovuje se (dle Braungarta) taktéž, že pluh tento jest původu slovanského, že však stáří jeho určiti nelze, neboť patří asi již do dávných věků. I tento stroj v Čechách snad zcela vymizel.

Až na časy naše přešel však starý český pluh, též pluh pražský zvaný, jehož ještě do nedávna v Čechách u veliké míře se užívalo a který v podrobnostech sic od pluhu dříve uvedeného velice rozdílný jest, celkem však typické jeho tvary zachoval. Hlavní rozdíly obou záleží v upevnění klečí, kteréž u tohoto již do plazu zapuštěny jsou; to vnucuje domnění, že stalo se tak, až když výhody takového upevnění na rádle jsou poznány.

Pluhy podobné, jednostranné, byly na rovinách na svém místě, nehodily se však do krajů hornatých, kde nutno jest

brázdu ve stejném stále směru klopiti; a proto záhy pomýšleno, jak by se i v krajinách těchto daly výhody strojů uvedených využítkovati. Výsledek dlouhého uvažování a zkoumání byl ten, že sestrojen ve ňhák (opačník), totiž pluh, u kterého na společném hřídeli upevněna jsou dvě zhlaví, z nichž jedno má odhrnovačku na pravé, druhé na straně levé upevněnou, tak že (jako u rádla) možno vždy v jedné brázdě orati, jen že se zhlaví při práci střídají, aby brázda vždy k jedné a téže straně klopena byla. I tento způsob údoby pluhů přešel na naše časy, a dnes ještě setkáváme se s opačnký postavenými dle týchž pravidel.

Počátkem minulého století v Anglii zavládl čilejší ruch v pluharství nezůstal v Rakousku a v Čechách nepovšimnut, ačkoliv tehdejší poddanství a robotnictví řádnému rozvoji toho směru bylo na újmu.

Chudý, robotou stísněný sedlák, jenž větší část roku svým vlastním nářadím na panském pracovati musil, a o jehož duševní vývin pramálo se starali, nevěděl ani, že mohl by na světě býti důkladnější a způsobilější stroj k orbě nad jeho pluh. A sotva as by si, kdyby to byl i věděl, toho byl všimnul; vždyť opatřiti si takové nářadí, znamenalo by hleděti si prospěchu své, na mnoze až příliš necitelné vrchnosti.

Pánům zase nezdálo se býti důstojným míti starost o polní hospodářství a ponechávali v té příčině volnou ruku svým purkrabím a vrchním. A jak tito páni s ubohým českým sedláčkem většinou nakládali, netřeba povídati. Komu mohlo by přijíti na mysl, aby p. vrchní, jenž tak svědomitě staral se o zachování a zveličení majetku vrchnostenského, na útraty svého pána opatřil zlepšený pluh robotnému sedlákoví, jemuž by nový nástroj úlevu zjednal a jehož on tak rád proná-

sledoval! Proto také v těch dobách náradí orebné v Čechách zůstalo bez všelikého zdokonalení a jen sem a tam na velkostatcích inteligentnější úředníci počali zaváděti stroje cizí, dokonalejší.

Takové oblibě těšil se na příklad pluh hohenheimský, který zejména na půdách vazkých znamenité služby konal, půdu řádně obracel, drobil a poměrně mnohem menší tažné síly vyžadoval. — Zásahu o pořízení tohoto pluhu získal sobě Schwerz, jenž roku 1818. činnost svou v Hohenheimě započal a jehož hlavní snaha čelila k tomu, by dosa-
vadní, odhrnovačkou dřevěnou vystrojené pluhy přeměnil tak, aby půdu lépe obracely a drobily; k tomu zdála se mu býti odhrnovačka železná nejzpůsobilejší. Za vzor sloužil prý mu tehdejší pluh brabantský, ježž zdokonalil a proto až po dnes pluhy hohenheimské slují též brabantskými. Během času pluh ten se zdokonalil a jest dnes na půdách vazkých strojem velice oblíbeným.

Podobně rozšiřoval se v Rakousku i v Čechách pluh Zugmayerův. Vynalezení pluhu tohoto padá do r. 1819. a vynálezcem jest Severin Zugmayer, který roku 1810. založil továrnu na železné pluhy ve Waldeggu u Nového Města za Vídní; také pluh tento opatřen byl deskou železnou, dle vlastního vzoru Zugmayerova a o hodnotě jeho svědčí ta okolnost, že po dnes ještě z jmenované továrny vycházejí pluhy téže údoby, jako na počátku. —

Zdánlivý klid v pluhařství českém přerušen byl pojednou vynálezem prostých venkovánů, bratránků Františka a Václava Veverkových.

Tito dva venkované obdařili důmyslným vynálezem svým nejen úzkou svoji vlast, nýbrž veškeren svět, neboť jejich ruchadlo razí sobě cestu do všech jeho končin a všude

dostává se mu zaslouženého uznání a všude také zůstává českým ruchadlem ba někde, k. př. i v Bavorsku i Veverčákem sluje. Světovým vynálezem smíme ruchadlo nazvati, neboť žádný dosud udobený stroj obdělávací nerazil sobě beze všeho odporučování, jen svým vzorným výkonem, v tak krátké době cestu do celého světa, žádný s takovou až báječnou rychlostí neopanoval tak rozsáhlých končin, jako právě prosté, skromné ruchadlo, které, můžeme-li tak říci, žádnou školu nenavštěvovalo a jehož hrnačka až dosud žádnému důkladnějšímu vědeckému prozkoumání podrobena nebyla. Jen z čistě praktických zkušeností nabyté vědění udobilo ruchadlo a přece se mu podařilo všecky dle matematických výpočtů pořízené stroje v krátké době docela překonati.

Jako téměř všecky dalekosáhlé vynálezy měly jen ne-
patrný původ, tak bylo to i s ruchadlem.

První podnět ku sestrojení ruchadla dal prý žertovný výrok kováře Veverky, který bratranci svému radil, jak nejkratším způsobem by orbu provedl, řka: „Ale vezmi hoblík a zhobluj to.“ Myšlenky této se „vtipohlavec“ František Veverka uchytil a shotovil po delších pokusech veverčák, jenž prý se všem rolníkům nad míru líbil, protože půdu tak velice krásně drobil.

Veverčák, obr. 46. později pro výkon svůj nazvaný ruchadlo, kterýžto název až po dnes zachoval, záležel ze čtyřrohého, v zadní části vykrojeného, dřevěného plazu, v němž byl napřed jeden dlab na zapuštění slupice, vzadu pak dlaby dva po stranách výkroju umístěné na zapuštění klečí. Dřevěný hřidel byl (jak u rádla již popsáno) na slupici načepován a do levé kleče zaklínován. Čtyřhranná, taktéž dřevěná slupice sloužila za oporu železné radlici, jež

byla původně jen čtyřhranný kus rovného plechu (tedy podobná želízku hoblíkovému), jenž pod plaz vyčníval a horním koncem na zad pluhu nakloněn byl. Radlice tato upevnila se k slupici železným šroubem. Později udělal se ve slupici delší dlab, aby radlice mohla se výše neb níže posouvatí.

Již při prvních pokusech, strojem tímto provedených okázalo se býti výhodno, by radlice poněkud na stranu odkloněna byla, tak aby se země ne před pluh, nýbrž stranou sypala. Tím způsobem dospělo se k onomu tvaru, který ruchadlo dlouhou ještě dobu podrželo.

Krátce po vynalezení ruchadla, které padá do r. 1827., rozšířilo se ruchadlo v úžasné míře u všech rolníků v okolí Rybitví.

Krátce na to navštívil Kainz,*) syn felčara (ranhojiče) z Choltic, svého otce, viděl tam nový tento pluh, jehož znamenitý výkon též poznal, a nemeškal sobě u kováře choltického J. Pechmanna v č. 26. usedlého, několik takových pluhův objednat. Dřevěné části k ruchadlům těmto shotovil choltický kolář Levinský v čís. 29.

Oba jmenovaní, Pechman i Levinský protokolárně doznali, že na rozkaz Kainze dle názoru u Veverků Kainzův pluh prvně zhotovili, jak z protokolu sepsaného u c. k. okresního hejtmanství v Chrudimi dne 16. srpna 1883. č. 16156, s pamětníkem p. Frant. Fišerou, rodilým z Choltic vysvítá.

Roku 1834. ruchadlo objevilo se znovu na výstavě v Praze a od té chvíle nepotřebovalo již nijakého odporu, neboť s úžasnou rychlostí putovalo ode dvoru ku dvoru,

*) Kainz byl inspektorem statků, mimo to patřil mu statek v Petrovicích u Prahy a odtud obeslal pražskou výstavu ruchadlem.

od vesnice k vesnici a všude výtečným výkonem svým chválilo sebe samo.

Že na údobě ruchadla mnoho povolaných řemesníků své umění opětně zkoušelo, nedá se popřítí a proto setkáváme se za nedlouho s velikým množstvím principiálně sice stejných, v podrobnostech však rozdílných ruchadel.

První důležitější změna, jež s ruchadlem se stala jest ta, že za radlici (jako u pluhů s odhrnovačkou) upevnila se dřevěná odháňka; ale to nebylo na prospěch stroje, neboť půda řádně se jím nedrobila, naopak jen částečně obracela a na stranu posunovala; nad to nedalo se ani dobře vodorovně brázdou vésti. „V Loukově“, jak Dr. J. B. Lambl píše, dělával jistý Petr Černý ruchadla, jichž odhrnovačka zem lépe obracela, nežli ruchadlo obecné; těmto pluhům říkali loukovník, a jest patrné, že kolář onen dobře věděl, co ruchadlu pro půdy těžké vadilo.

Oprava ruchadla původního provedl dále bar. Henikstein.

Velice důležité a praktické opravy na ruchadle provedl nedávno zemřelý oekonom František Horský, rytíř z Horskysfeldu, reformátor hospodářství českého, proslavený a vysoce zasloužilý o zdokonalení českého strojnictví.

Rytíř Horský narodil se v Bilíně v Čechách 29. září 1801.; vzdělání hospodářského nabyt na hospod. ústavu v Krumlově. Nastoupiv službu u knížete Schwarzenberga, rychle postupoval v důstojnosti úřední a již r. 1829. jmenován byl hosp. správcem ve Mšeci. Roku 1836. povýšen jest za říditele panství Libějického u Vodňan. — Od r. 1846. byl hosp. radou, později též vrchním ředitelem první rolnické školy v Rabíně a konečně roku 1862. koupil panství kolínské. — S neunavitelnou rázností a důmyslem zaváděl přiměřené opravy v rolnictví a ve správě úřední. — Od zanedbaného

trojstranného hospodářství přistoupil ku střídavému, jež jest mnohem výnosnější, zvelebil polní nářadí, pozměnil a rozšířil ruchadlo atd. — Zařizoval shromáždění menších hospodářův, aby s nimi rozmlouvati mohl o rolnictví a jejich hlavních potřebách a myšlénkách. Přednášel jim jasně a stručně nejdůležitější vědomosti hospodářské. — Zařizoval vzorná hospodářství, poděloval chudší rolníky nářadím zdělavacím, rozšiřoval vědomosti hospodářské různými spisy vydanými v obou zemských jazycích a p. Že za veliké zásluhy své o pokrok hospodářský často vyznamenán byl, netřeba podotýkati. — Zemřel dne 7. dubna 1877. na zámku Býchorském u Kolína. — Slavnými skutky postavil si Horský nejtrvalejší památník a jeho veliké zásluhy o zvelebení rolnictví a hospodářského průmyslu v Čechách nevymizí nikdy z paměti rolnictva.

Tento muž tak nyní vynikající ve svém oboru opatřil české ruchadlo železným plazem a železnou dvojitou, v předu zahnutou sloupici, obr. 47., tak že radlice mohla se pohodlně výše neb níže postavit. — Tím, že do radlice udělal podlouhlý příčný otvor, mohla se libovolně nakloniti, nebo ku straně pošinouiti; nad to opatřil ruchadlo radlicí novou, na hořejším konci o něco širší, tak že i za odhrnováčku sloužila. Takové radlice doporučoval sám jmenovitě na podmítky a na zaorávání jetelišť.

Důmyslně a všem potřebám přiměřeně sestaveno jest dále ruchadlo s podrýváky a pohyblivým hřídelem, kterého lze užívati nejen na drobení, ale i k řádnému obracení půdy, třebať jen radlici vyměnit. Za radlicí (u tohoto ruchadla) na společném zhlaví upevněny jsou podrýváky, dvě malá ruchadla, jež kypří nezoranou vrstvu ve spodině a rostlinám ji činí přístupnější. Hřídel ruchadla tohoto

může se pomocí šroubů v zadní části upevněných na horu nebo dolů, v pravo nebo v levo odkloniti, což při orání jest velikou výhodou. Stroj tento účastnil se závodní orby v Praze dne 18. května 1854. s nejskvělejším výsledkem; drobiltě s podrýváký půdu do 18—20 palců hloubky.

I své jednoduché ruchadlo, o kterém jsme se už dříve zmínili, Horský upravil tak, že mohly k němu podrýváký býti přidělaný.

Ruchadlových radlic Horský dále užil při své tříradličné harce (pluhu osevním) obr. 48., kterou později zvláštními podrýváký za tím účelem opatřil, aby nejen semeno zasýpala, ale též do jisté hloubky ornici nakypřila, aniž by vyorávala nezárodněnou půdu na povrch.

Harku podobnou Horský viděl poprvé zároveň s ruchadlem vystavenou v Praze panem Kainzem, statkářem z Petrovic a podlé této pokusil se sestrojiti nejprve harku o devíti radlicích, která však úkolu svému nevyhovovala; i zmenšoval počet radlicek, až dospěl pouze ku třem a těch se přidržel.

Jako u jmenovaných, tak i u ostatních strojů orebních Horský užíval radlice ruchadlové a přispěl nemálo k jejímu rozšíření.

Jako Horský i mnozí jiní přičinili se, aby ruchadlo potřebám časovým a poměrům místním přizpůsobili, aby výborný jeho výkon poznalo co nejvíce rolníků a na největší svůj prospěch ho užívalo. Během času vzniklo tolik různých a četných tvarů stroje tohoto, že nejsme ani s to je vesměs vyjmenovati.

Nemůžeme však mlčením přejíti, že kromě ohromného množství vesnických kovářů, kteří po většině původní, neb i dle vlastních zkušeností opravená ruchadla shotovovali, některé velké firmy zlepšením a rozšiřováním ruchadla veli-

kých zásluh sobě vydobyly; některé z nich a výrobky jejich tady vyjmenujeme.*)

Na prvním místě stůj zaniklá již továrna pražská Bohumila Weisse, jež přešla později na firmu Borosch a Eichmann v Praze. Z továrny této vyšlo mnoho ruchadel různých údob; tak na př. známé Weissovo ruchadlo „Bohumil“, Horského ruchadlo a konečně ruchadlo c. k. majorem Šteffkem sestrojené, jehož radlice jest výkrojek z oblíny koule určitého průměru, kdežto radlice ostatních ruchadel jsou spíše kosodélníkový výkrojek z pláště válcového.

Dále uvéstí sluší světoznámou firmu „Akciová společnost H. F. Eckert v Berlíně,“ v jejíž továrně roku 1846. první železné ruchadlo se pořídilo a která pokud se týče ruchadel, dnes první místo zaujímá.

Dr. E. Perels, professor na c. k. vysoké škole zemědělské ve Vídni, odborník na slovo vzatý, praví ve svém díle (sešit 1. str. 276) „největších zásluh o rozšíření ruchadla získal sobě továrník strojů H. F. Eckert v Berlíně, jehož přičiněním pluh tento největší měrou i v dalekých krajích byl zaveden.“

Továrna ta byla r. 1846. od Jindř. Ferd. Eckerta založena, jenž věda dobře, čeho se rolníkům nedostává, pluhy způsobilé pro rozličné půdy a to pluhy řádné vyráběti se odhodlal a poznal při té práci, že pluhem budoucnosti musí býti vynález Veverkův — ruchadlo. Stálé namáhání jeho přemohlo po čase veškeré překážky, které se mu v cestu stavěly, zvláště i tu, že beze vši pomoci

*) Ohražuji se předem proti výtce, jako bych snad některé firmy na úkor ostatních chtěl vynášeti, uvádím toliko ty, které ve příčině stavby pluhů ruchadlových známy mi jsou, nebo které mi na požádání bližších dat laskavě poskytl. Bauer.

a téměř s holýma rukama začítí musil. — Po desíti letech mohl sobě zakoupiti již značný pozemek ve Frankfurtské ulici v Berlíně; ten ale po druhých desíti letech už nestačil a Eckert byl nucen ve východní části Berlína vystavěti pomocné dílny, spojené se zkušebním polem. Firma tato stala se velmi rychle po Německu i ve všech sousedních zemích chvalně známou, následkem čehož se opětne přičinila s neunavnou vytrvalostí a pílí o zdokonalení ruchadel; i zavedla ruchadla dlátová — a šetříc nabytých zkušeností praktických i jinak o všemožný pokrok v oboru tomto se starala. Později rozšířena činnost továrny na výrobu všech možných strojů hospodářských, stavbu vozů, na vyrábění strojů lihovarnických a vůbec všelikých strojnických potřeb hospodářských. Roku 1871. přešla továrna v majetek společnosti akciové, v níž zakladatel až krátce před smrtí svou roku 1876. byl generálním ředitelem. Vedena jsouc i dále znamenitými muži, rozšiřuje továrna tato výrobky své takřka po celém světě. — Eckertova továrna zaměstnává as 900 dělníků, honositi se může více než 300 vyznamenáními a velikým počtem jiných čestných cen. Výrobky její jdou daleko přes německé hranice, ale zvláště do Rakouska, všech podunajských zemí, Ruska, Jižní Ameriky a Australie. — Pro pohodlí odběratelův a hojnější odbyt výrobků, zřízena loňského roku filiálka ve Vratislavi, která převzala prodej pro Čechy, Moravu, Slezsko, Halič, ruské Polsko, německé Slezsko a Pozňansko. — Divný to osud vládne lidmi! Vynálezce ruchadla Veverka zemřel v nouzi a bídě, kdežto Eckert z ruchadla — zbohatl.

Z velké řady v továrně této během času sestrojených ruchadel a pluhů ruchadlových, uvedeme následující:

A) Pluhy vozíkové s nápravkou, pákou a samovodem.

1. Železné ruchadlo s dlátem a ocelovou odháňkou. (Známka R. M. S. 2.) obr. 49. — Pro půdy humosní, mírně kultivované; dohlubnost 22 cm.; šířka brázdy 26 cm. Potřebný potah 2 koně neb volí; váha ruchadla 105 kg. a cena 40 zl. r. č.)*

2. Železné ruchadlo s obyčejnou radlicí, ocelovou odháňkou a posuvným plazem. (R. S. 2.) — Pro stejné půdy jako předešlé, s toutéž dohlubností, šířkou brázdy i potřebným potahem. Váha ruchadla 102 kg. a cena 37·50 zl. r. č.

3. a) Železný prohlubník s dlátem a odháňkou ocelovou (T. C.). — Pluhu tohoto lze použítí do veškerých půd; oře brázdu na 32 cm. hlubokou a 26 cm. širokou. Do zápřeže vyžaduje 2 až 4 koně nebo volí, váží 120 kg. a stojí 45 zl. r. č.

b) Silnější prohlubník (T. C.) obr. 50., pro brázdu až 40 cm. hlubokou a 28 cm. širokou; vyžaduje 4 koně neb volů do zápřeže, váží 140 kg. a stojí 51 zl. r. č.

Pro veškeré, již obdělávané půdy dodá továrna dále

4. a) Železné prohlubníky s obyčejnou radlicí a ocelovou odháňkou (E. S. 2.), jichž použítí lze do hloubky 37 cm. při šířce brázdy 28 cm. Do zápřeže potřebí 4 tahounů; váha pluhu 143 kg., cena 54 zl. r. č.

b) Podobny pluhu hořejšímu, jen že poněkud lehčí jsou nejnovější pluhy obdělávací s obyčejnou radlicí a ocelovou odháňkou (E. S. 3. a E. S. 4.).

První (E. S. 3.) oře do hloubky 26 cm. při šířce brázdy 25 cm.; vyžaduje 2 až 4 tahounů do zápřeže, váží 120 kg.

*) Do ceny uvedené večteno již také clo.

a stojí 41 zl. r. č. Kdežto druhý (E. S. 4.), o něco lehčí, váží jen 112 kg.; potřebuje dvou tahounů, vyorává brázdu 16 cm. hlubokou, 22 cm. širokou a stojí 39·50 zl. r. č. *)

Hřídel všech dosud jmenovaných pluhů shotoven jest z jednoho železa, tak že se ani při nejtěžší práci nemůže zkřiviti a objímá hákovitě těleso pluhu, k němuž vzadu připevněn jest, což jen ku zvýšení pevnosti tohoto spojení přispívá. Ploužně jest z kujného železa a tak výhodně sestaveno, že s velikou rychlostí můžeme provésti všemožné přestavení, zvláště co se týče šířky, hloubky a směru brázdy.

Zvláštní zařízení ploužněte, t. z. nápravková páka umožňuje, že osa vždy ve stejné výšce nad půdou zůstává a že brázdové kolečko můžeme do každé hloubky okamžitě, ba i v chodu upravit, což u všech jiných ploužňat s větší obtíží bývá spojeno. —

Pro krajiny hornaté, kde velice na tom záleží, aby nakypřená země vždy jen v jednom směru odklopována byla, firma Eckertova hotoví

5. dvoják tvaru ruchadlového s ocelovou hrnačkou (W. P. R.). Tento nejlépe se hodí do půd prostředních; dělá brázdu až 16 cm. hlubokou a 22 cm. širokou, vyžaduje 2 tahounů, váží 39 kg. a stojí 23·50 zl. r. č. Dlouhý, dřevěný hřídel dvojáku hodí se ku každému předku, kdežto odhrnovačka může na pravou i levou stranu otočena býti, čímž docílí se ustavičné obracení na jednu a touže stranu, aniž se kdy jeti musí pluhem na prázdno.

Ještě před půl stoletím užívalo se výhradně tak zvaných pluhů vozíkových, neboli kolečkových; staré ploužně (vozík)

*) V ceně té zahrnuta jest již stoupací radlice, kroidlo a 2 radličky do zálohy.

bylo však velice nepraktické, poněvadž při hlubší orbě nápravka se příliš naklonila a hřídelem upevněným na kolečka pouze houžví směr síly byl rozdvojen, tak že pohyb pluhu většího namahání vyžadoval.

Pro tyto vady starých vozíků zavedeny t. z. pluhy houpavé, čímž stalo se sice ploužně zbytečným, ale za to takový pluh žádá větší zručnosti, cviku a napnuté pozornosti oráčovy, kteréžto vlastnosti při vzrůstajícím nedostatku společlivých dělníků stávají se vzácnějšími a vzácnějšími.

Za tou příčinou musilo postaráno býti o takové ploužně, které by všem požadavkům v plné míře vyhovovalo, a u kterého by uvedené vady byly co nejmenší.

Následkem toho není dnes (nemáme-li zření k místním poměrům půdy a k otázce dělnické), více nutno o tom uvažovati, který pluh jest prospěšnější, zdali vozíkový čili houpavý, neboť jsme dospěli v technice stavby pluhů potud, že téměř ve všech případech pluh s ploužnaty spůsobilejším uznáme, a jen velmi zřídka pluh houpavý pro řádný výkon nezbytným bude.

Pluh s dobrým ploužnětem obr. 51. jde, když povrch pole jen poněkud jest rovný a zápřež správná, téměř tak lehce, jako pluh houpavý, a to i při nejmenším dostavení bez přičinění oráčova, vždy stejně jistě a se stejnoměrným obtěžováním potahu; kromě toho jest i otáčení pluhu na konci brázdy usnadněno.

Proto také shotovuje firma Eckertova železné jednoradličné pluhy pro obyčejnou orbu tak, by jich jako vozíkových i houpavých (po jednoduchém změnění částí zápřežních) užito býti mohlo.

Tím usnadněna jest rolníkům volba pluhův, neboť podle půdy a povětrnosti, jakož i podle větší nebo menší zručnosti svých dělníků mohou dle libosti buď pluky houpavými buď vozíkovými pracovati.

B) Pluky houpavé.

Zvláštní známkou pluhů těchto jest, že v prodlouženém hřídeli přidělena dvěma šrouby železná smyčka, ve které kolmo hybně postavena jest železná ozubená tyč, jež šroubem upevněna býti může. Uvolníme-li tento šroub a posuneme-li zubatou tyč nahoru, půjde pluh mělčeji a opáčně — hlouběji.

Jak napřed ukázáno, neliší se údoba pluhů těchto jinak od předešlých, a proto zmíníme se jen

6. o dvojáku (W. P. R.) obr. 52., který váží 41 kg. a stojí 25 zl. r. č., jinak rovná se úplně pluhu pod č. 5. uvedenému.

7. Jednoradličné ruchadlo s obyčejnou radlicí, železným hřídelem, ocelovou odháňkou a posuvným plazem (R. S. 2), které brázdí až na 22 cm. hloubky a 26 cm. šířky, váží 55 kilgr., vyžaduje 2 tahounů a stojí 23 zl. r. č. —

8. Jednoradličné ruchadlo s obyčejnou radlicí, dřevěným hřídelem, posuvným plazem a odháňkou z litiny (R. P. 2) obr. 53.

Ruchadlo toto sestrojeno jest zvláště pro mírně vzdělané půdy jílovité, nebo pro půdy ostré, písečné; proto také má litinovou odhrnovačku, neboť jest mnohem tlustší než ocelová a vzdoruje tudíž delší dobu otírání. Do zápřeže vyžaduje 2 tahounů (koní nebo volů), dělá brázdu 20 cm. hlubokou a 24 cm. širokou, váží 47 kg. a stojí 20 zl. r. č. —

C) Pluhy víceradličné.

Jako Horský, tak i tato továrna na základě formy ruchadlové sestrojila pluhy víceradličné, ježto stejnoměrně v brázdě se drží, aniž jest nutno ruky na ně položit; taktéž není, když se s nimi zachází, zvláštní zručnosti zapotřebí.

Veškerý víceradličný pluh slouží k podtrhování strnišť, k slupování jetelišť a drnů, k zadělání semene, k orbě při upravování pole pro setbu řádkovou, ano 2 neb 3 radličné též k obyčejné orbě.

Pro humosní, již mírně obdělané hlinité půdy dodává firma H. F. Eckert.

9. a) Patentované dvouradličné ruchadlo s pákou (D. R. S. 3), které při šířce brázdy 48 cm. oře ve hloubce 4 až 14 cm. Při podtrhování strnišť a p. vyžaduje stroj ten 2, při orbě 3 a 4 tahounů do zápřeže. Váha stroje obnáší 130 kg. a cena 69 zl. r. č.

Po přání dodává se ruchadlo toto i s podrývákem (škrabákem, nožkou podrývací), který půdu až na 16 cm. hluboko nakypří.

b) Patentované tříradličné ruchadlo s pákou (D. R. S. 3) obr. 54., které při stejné dohlubnosti, stejné tažné síle a stejné ceně oře záhon až 60 cm. široký. Váha 132 kg.

Pro půdy těžké shotoven jest

10. Patentovaný tříradličný ameríkán s pákou (D. B. S. 2) obr. 55., který při šířce záhonu 60 cm. oře do 4—14 cm. hluboko a vyžaduje 2 až 4 tahounů do zápřeže. Váha pluhu tohoto jest 148 kg. a cena 86 zl. r. č.

11. Patentovaný čtyřradličný drnovník (harda) s pákou (S. S. P.) obr. 56., který při podmítání strnišť

i zaorávání hnoje znamenité služby koná. Dohlubnost hardy 4—10 cm. při šířce zoraného záhonu 60 cm. Do zápřeže stačí 2 tahouni. Drnovník váží 152 kg. a stojí 76 zl r. č.

Že kromě uvedených ruchadel i jiné pluhy v továrně Eckertově se shotovují, jest na bíledni a uvedeme tu jen na př.:

Podrýváky s dlátem, kopčidla, plečky atd., ale právě jako Horský i firma Eckert obrala sobě za hlavní pravidlo, u všech strojů orebních, pokud možno tvar ruchadlový přivést k platnosti.

Neméně vyniká firma „Rud. Sacka v Plejvici u Lipska“. Sack byl původně rolníkem a neměl ani rolnického, ani technického vzdělání.

Počátečně, od roku 1850., zabýval se zdokonalováním strojů sloužících k prohlubování i řádkování, ale hotovil stroje tyto výhradně jen pro své hospodářství ve venkovské kovárně.

Když však výrobky ty rolníkům se líbily, a staly se hledanými, Sack odhodlal se zaříditi továrnu. Roku 1863. najal v Plejvici, kde byl hospodářský ústav, který jest nyní s universitou lipskou spojen, kus pole, a počal pracovati s 8 dělníky. Již roku 1866. zbudoval vlastní stavení pro strojírnu, v níž 35 dělníků zaměstnával a r. 1880. držel 12 úředníkův a 240 dělníků, při čemž se továrna pro nových 50 dělníků rozšiřovala. Jak rozsáhlý závod tento jest, vysvítá z toho, že ročně shotovuje 900 až 1000 řádkovaček a 6000 až 7000 pluhů. S továrnou souvisící pozemek ve výměře 10 Ha jest zkušebním polem.

Jako Eckertova tak i Sackova firma honositi se může ohromným množstvím vyznamenání, a výtečné pluhy její, jež

na první pohled poznáme, mají odbyt zejména v Německu, Rakousku, Rusku, Itálii, Rumunsku, Dánsku a Švédsku. Až podnes jest R. Sack jediný majitel a říditel celého závodu.

V Rakousko-Uhersku zastupuje továrnu tuto Julius Carow, továrník hospod. strojů v Praze. — Sack nezachoval u pluhů svých tvar ruchadla nezměněný, nýbrž pomýšlel na sestrojení pluhů prohlubníků a proto hrnačku ruchadel učinil táhlejší, tak že půdu i sype i obrací. Němci vynalezli pro tento tvar nový název „Steilwender,“ tím však sotva zalhou ruchadlovou údobu svých strojů.

Pluhy Sackovy jdou taktéž bez přičinění oráčova samy ve brázdě a jsou téměř pro každou povahu půdy působivé.

Uvedeme tuto :

1. Prohlubník obr. 57. celý z ocele a železa a tak sestavený, by odkrojenou půdu všemožně obracel a drtil. Hřídel složen jest z dvojího kujného železa a odhrnovačka záleží ze dvou ocelových ploten, jež lehce vyměniti se mohou. Loupací radlice usnadňuje práci pluhu, kdežto krojidlo obstarává čisté zařízení stěny u záhonu. Nápravka levého kolečka u ploužněte jakož i sedlo hřídele jsou posuvny, tak že dohlubnost pluhu libovolně zařídití můžeme. Samoridič (samochod) docílen jest železným, ku hřídeli upevněným příčnickem, na jehož konce dvojitý řetěz se zavěsí, kterým nejen dohlubnost pluhu, ale i směr brázdy se řídí.

Pluhy tyto shotovují se v rozličných velikostech, tak na př. čís. 1. oře 30—50 cm. hluboko, váží 170 kg., vyžaduje 4—6 tahounů do zápřече a stojí v Praze 65 zl. r. č.

2. Sackův pluh universální, obr. 58., který v údobě horčíjšímu se podobá, jen že jest poněkud lehčí, patří rozhodně k pluhům nejlepším. Ta výhoda, že jej

záměnou některých částí snadno ve stroje jiné proměníti můžeme, zjedнала mu velikou oblibu u rolníků, tak že vším právem velikého rozšíření se mu dostává. Pluh ten na 15 až 26 cm. dohlubnosti váží 103 kg., vyžaduje 2 tahounů do zápřeže a stojí v Praze 41.50 zl. r. č.

3. Universalní pluh 7", obr. 59., liší se od předešlého tím, že nemá samořidiče a opatřen jest jen jednoduchým hřídelem železným. Pluh tento hodí se jmenovitě pro menší hospodářství.

4. Opáčník, obr. 60., užívá se ho tam, kde chceme brázdu vždy na jednu stranu klopiti. Opatřen jest dvojím, kolem hřídele točivým zhlavím; kolečka v předu mohou pakou lehce tak upravena býti, by sedlo hřídele vždy šlo vodorovně.

Pluh tento oře na 9—18 cm. hloubky, váží 100 kg., vyžaduje 2 tahounů do zápřeže a stojí v Praze 55 zl. r. č.

5. Sackův víceradličný pluh (harka) obr. 61. a 62., jest celý ze železa a ocele. Pravá, šikmá strana rámce jest ze železa kolmo přehnutého a má žlábký na upevnění radlic. Celý spočívá na třech kolečkách, z nichž dvě (přední pravé a zadní) jdou ve brázdě, třetí po nezoraném záhonu, tak že za všech poměrů stejnoměrná chůze pluhu jest pojištěna.

Harka s třemi radlicemi váží 130 kg., vyžaduje 2 tahounů do zápřeže a stojí 64 zl. r. č.

Téhož výkonu, podmítání totiž, kterého těmito pluhy víceradličnými možno docíliti, lze též Sackovým pluhem universálním, upevníme-li jen ku hřídeli patřičná zhlaví.

Že soustava pluhů Sackových i Eckertových jest výtečná, dosvědčuje ta okolnost, že veliký počet továrníkův a pluhařův

4
podlé údoby jejich staví nové pluhy; uvádíme tu na př. veleznámé firmy William A. Stone v Praze, Umrath a spol. v Praze atd. I mezi menšími českými strojníky lze od nějaké doby mnohem čilejší ruch ve výrobě pluhů pozorovati a máme živou naději, že za krátko dočkáme se veliké české továrny na pluhy, která bude světu hlásati, že potomci „vtipohlavce“ Veverky dovedou nejen z vynálezu jeho těžiti, ale na prospěch člověčenstva také vynálezy činiti, jmenovitě u pluhů.

4
Z mladistvých závodů, které v Čechách větší pozornost stavbě a zdokonalení pluhů ruchadlových věnují, stůj zde: Jana Pracnera první česká továrna na pluhy v Roudnici, z kteréžto dílny vycházejí prohlubníky, universální pluhy, pluhy víceraďličné, vyorávače na řepu atd. Pracner jen s málem započal, avšak výrobky jeho pro svou výbornou stavbu a láci staly se brzo hledanými a dnes s chloubou ukázati může na několikero pluhů vlastní výroby, kterým opravdového uznání nelze upříti.

Takový jest na př. Pracnerův pluh ocelový obr. 63., jenž se do lehčích půd výborně hodí a jehož přednosti vrcholí v tom, že sdělán jest z výborného materialu a vyžaduje skrovné tažné síly při uspokojivém výkonu. — Cena 45 zl. r. č.

Též Pracnerův pluh obyčejný, obr. 64., vyznamenává se jednoduchou a správnou údobou. Pluh tento má dřevěný hřídel, železné části jsou z nejlepší ocele a váha pluhu i s vozíkem obnáší 64 kg. Dohlubnost řídí se šroubem v zadní části hřídele.

Pluh ten oře do hloubky 6 až 25 cm. a pracuje v každé půdě výborně. Jest tudíž jmenovitě pro malorolníka způsobilý, poněvadž i cena jeho 30 zl. r. č. není přemrštěna.

Pluhy Pracnerovy dobyly sobě v závoděních a na hospodářských výstavách již mnoho čestných cen.

Nemenšího povšimnutí zasluhuje První kolínská dílna na hospodářské stroje Václava Bureše v Kolíně n. L. Z neznámého kováře vypracoval se Bureš vlastní silou na strojníka, zejména pluhaře dovedného, jehož výborné pluhy, dle soustavy Sackovy udobené, všestrannému uznání se těší.

Burešův universální pluh, obr. 65., má veškeré dobré vlastnosti, kterými se pluhy Sackovy vyznamenávají. Výhodně upraven jest šroub na ploužnění, kterým dohlubnost pluhu řídití můžeme, aniž potřebujeme od práce přestati. Zařízení toto jeví se býti zvláště prospěšným u prohlubníků, kde razíce nové brázdy několikráte pluh řídití musíme, neboť by jinak až v třetí brázdě patřičnou hloubku zabíral.

Pluh tento pracuje na 5 až 30 cm. hluboko, váží 91 kg. a stojí 42 zl. r. č.

Burešův ruchadlový pluh s dřevěným hřídelem obr. 66. jest hlavně pro maloročníky výhodný, poněvadž jest lehčí než pluhy železné a dá se ku každému dřevěnému ploužeti připojiti.

V dílně Burešově pluhy tyto shotovují se v různých velikostech, se samochodem neb i bez něho. Zhlaví udobeno jest jak u pluhů železných a pracuje stejně dobře na půdách lehkých i těžkých.

Stavbou pluhů tvaru čistě ruchadlového zabývá se stále Otto Werner v Camenzu, který vyrábí v Německu tak vysoce ceněný Kamenzský pluh spolkový a Kamenzský opačník.

Čistě ruchadlové tvary mají Švarcův pluh (železný i dřevěný), Švarcova harka, Claytonova harka, Ransomesova harka, Eberhardův pluh a jiné.

Ne však pouze stroji spřežnými, jaké jsme potud uváděli, jest ruchadlo původně tak nepatrné, alebrž v mohutný celek sloučeno více radlic ruchadlových, aby, pohybovány jsouce silou parní, půdu ruchaly, jak vynálezce jich pravil.

Vynikající firma pro stavbu parních pluhů, John Fowler v Leedsi, sestrojila již asi před 7 lety parní pluh osevní (harku). Osm ruchadlových radlic, po způsobu obratlíku za sebou upevněných (tedy k otáčení zařízených) mělo za úkol, jen pro potřebu setby půdu nakypřiti, rozdrobiti a obrátiti. Ačkoli tomu dosti dávno, co pluh ten jest sestrojen, není o něm mnoho slyšeti a musíme se tudíž domnívati, že úkolu svému nevyhovoval; což dá se snadno vysvětliti také tím, že touž práci ano i důkladnější vykonáme kteroukoli ze jmenovaných harek.

Při mezinárodním závodění pluhů v Břeclavi r. 1882. vystavila táž firma parní pluchy ruchadlové (prohlubníky), způsobilé jmenovitě pro krajiny cukrovarnické. Ze zprávy o tomto závodění vyjímáme:

. . . . Netřeba dalšího líčení, že veškeré Fowlerovy pluchy téměř vzorně pracovaly Výkon byl co do způsobu i co do množství práce opravdu podivuhodný, a není pochybnosti, že breclavské závodění k dalšímu rozšíření těchto výtečných strojů značně přispěje.

Tím však, že ruchadla i za parní pluh se užívá, není ještě na nejvyšší stupeň svého zdokonalení přivedeno, ačkoli jsme zvyklí byli až do dneška pluh parní korunou veškerých strojův orebních považovati. V rukou technika počíná vy-

růstati nová mocná síla, která zajisté páru překoná; jest to síla elektrická. Již dnes s jistotou můžeme říci, že „po době páry“ bude následovati „doba elektriky.“

Sloužila-li síla parní ohromnou měrou potřebám člověka, síla elektrická činiti tak bude v rozsáhlejších ještě rozměrech; neboť pára zůstávala přec jen vždycky na veliký stroj upoutána, kdežto elektřina bude se ku všem, i k nejjednodušším výkonům domácím vnucovati a stane se svítícím a zahřívajícím přítelem, nezbytným i v nejmenší domácnosti.

Nelze tudíž pochybovati, že i rolník náš nabízejícího se tohoto sluhu milerád přijme a jemu mnohé práce přikáže, z nichž na prvním místě zajisté státi bude orba.

Že tomu tak, zřejmě dokazuje úmysl firmy Eckertovy v Berlíně, kterou jsme pro zásluhy o rozšiřování a zdokonalení ruchadla na první místo postavili; v továrně firmy této sestavuje se totiž právě pluh elektrický, a možná že zrovna v této chvíli co tyto řádky píšeme, první ruchadlo hnané silou elektrickou brázdí půdu.

Půl století jest tomu, co první ruchadlo u Rybitev půdu rozrývalo — a jakého báječného rozšíření a zdokonalení dočkal se v původním svém tvaru tak jednoduchý Veverkův hoblík zemský.

Na každé hospodářské výstavě, v každé pluhárně, ba téměř na každém statku setkááme se s ruchadlem, neb alespoň s pluhem, kterého zhlaví z ruchadla jest vzato; a vyskytneli se kdes nová údoba pluhu, obyčejně spřízněnost svou s ruchadlem nezapře, kdyby i chtěla. Ohromný počet továren na pluchy zabývá se shotovováním ruchadel nebo pluhů dle tvaru ruchadla postavených.

A byť by někde a někdy takový z ruchadla odvozený stroj přijal i název nový, cizí, nic se tím nemění; neboť tvar ruchadlový, jenž jest tak původní, tak ode všech tvarů dřívějších pluhů rozdílný, pozná každý znalec na první pohled; a proto budiž nám s upokojením přesvědčení, že ruchadlo naše nám právě tak nikdo neupře, jako nepoštěstilo se upříti našemu národu jeho vynálezce.

Obr. 1.

Obr. 2.

Obr. 3.

Obr. 4.

Obr. 5.

Obr. 6.

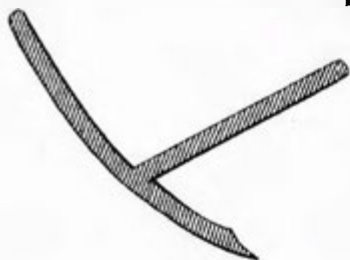
Obr. 9.

Obr. 7.

Obr. 8.

Obr. 10.

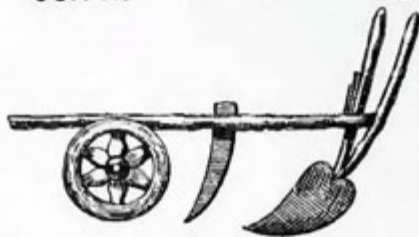
Obr. 12.

Obr. 11.

Obr. 13.

Obr. 14.

IV.

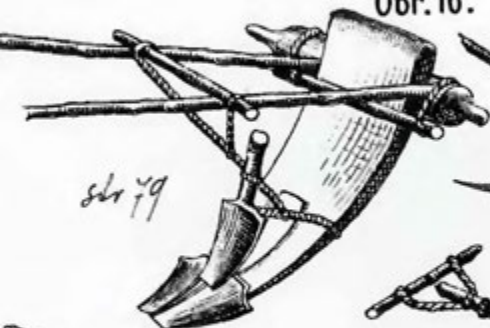
Obr. 15.

Obr. 16.

Obr. 17.

obr 19

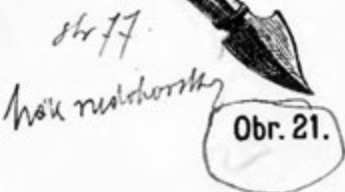
Obr. 18.

Obr. 22.

Obr. 19.

obr 17

hok nishchorny

Obr. 21.

Obr. 20.

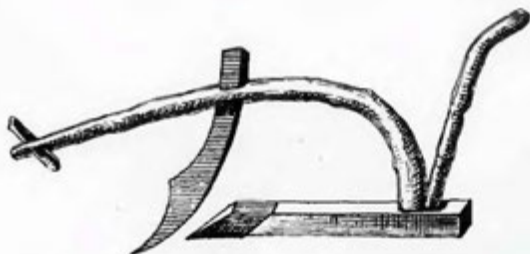
V.

Obr. 23.

Obr. 25.

Obr. 24.

Obr. 26.

VI.

Obr. 27.

Obr. 28.

Obr. 29.

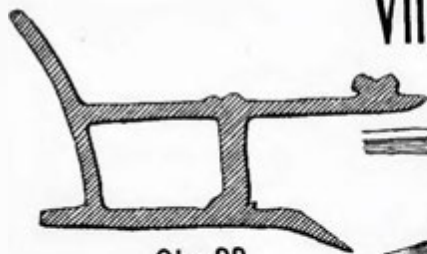

Obr. 30.

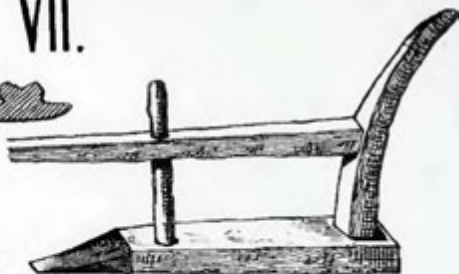

Obr. 31.

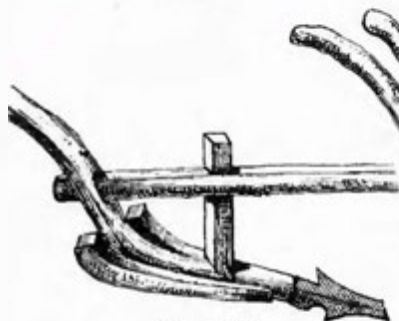
VII.

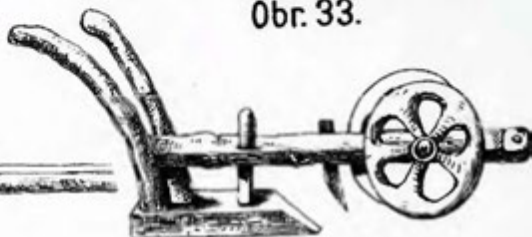
Obr. 32.

Obr. 33.

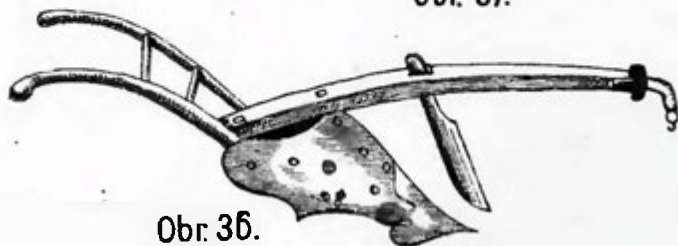
Obr. 34.

Obr. 35.

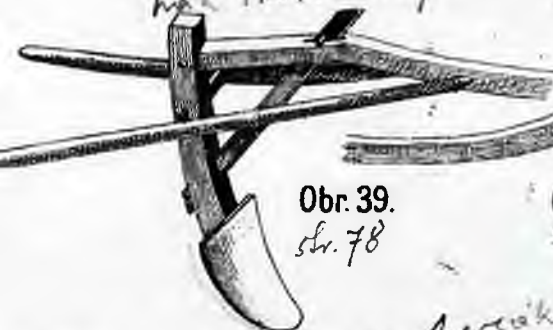

Obr. 37.

Obr. 36.

huk frontovoy

Obr. 39.
str. 78

hak iskovoy

Obr. 38.
str. 78

perovskiy

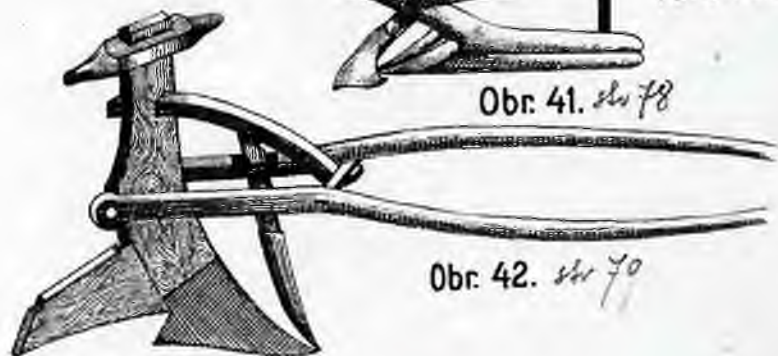

Obr. 40.
str. 78

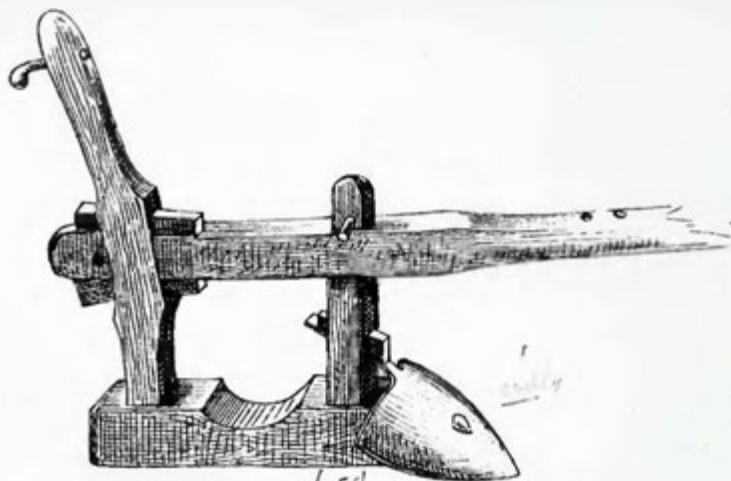
nikolovskiy

Obr. 41. str. 78

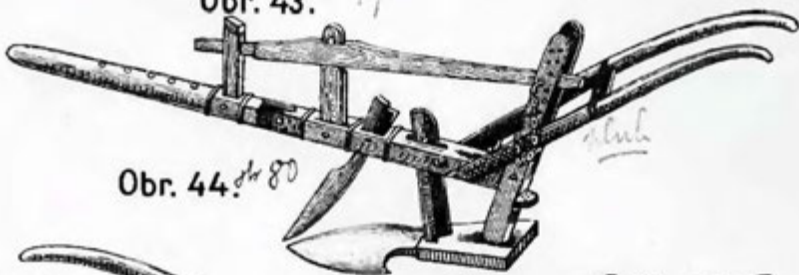

Obr. 42. str. 70

Obr. 43.

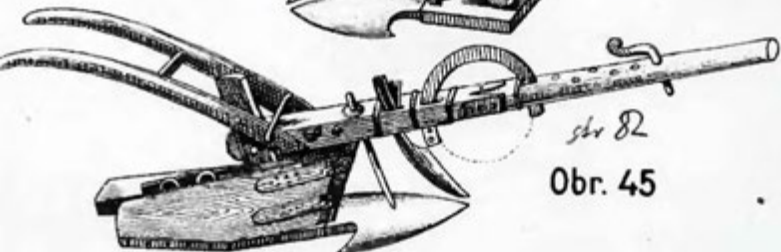
str 79

Obr. 44.

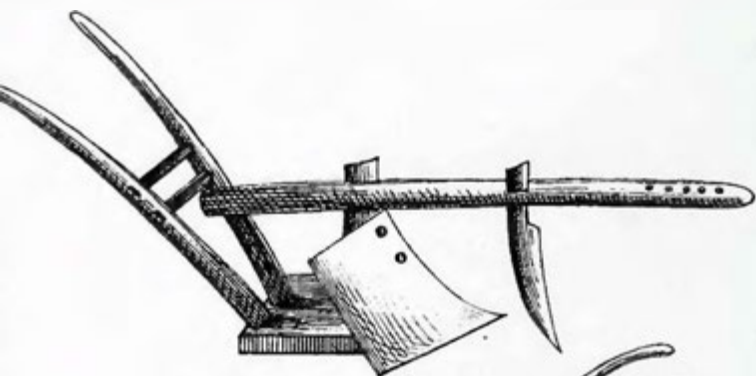
str 80

str 81

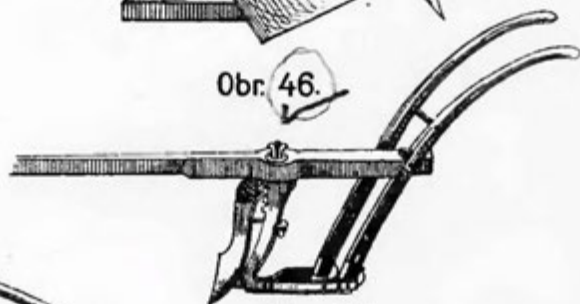

str 82

Obr. 45

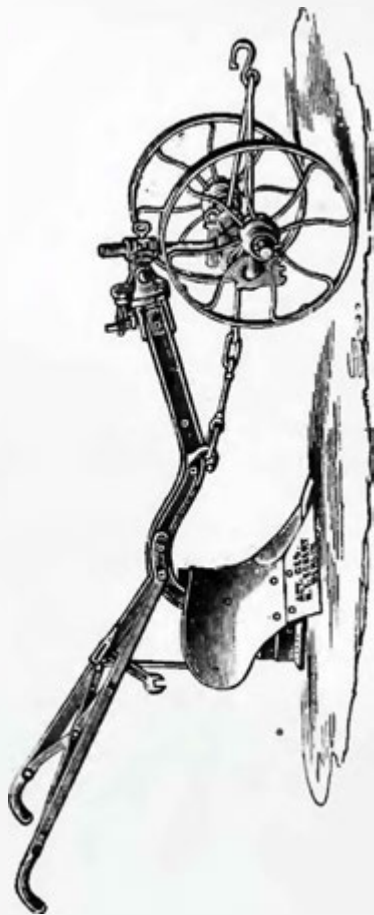
Obr. 46.

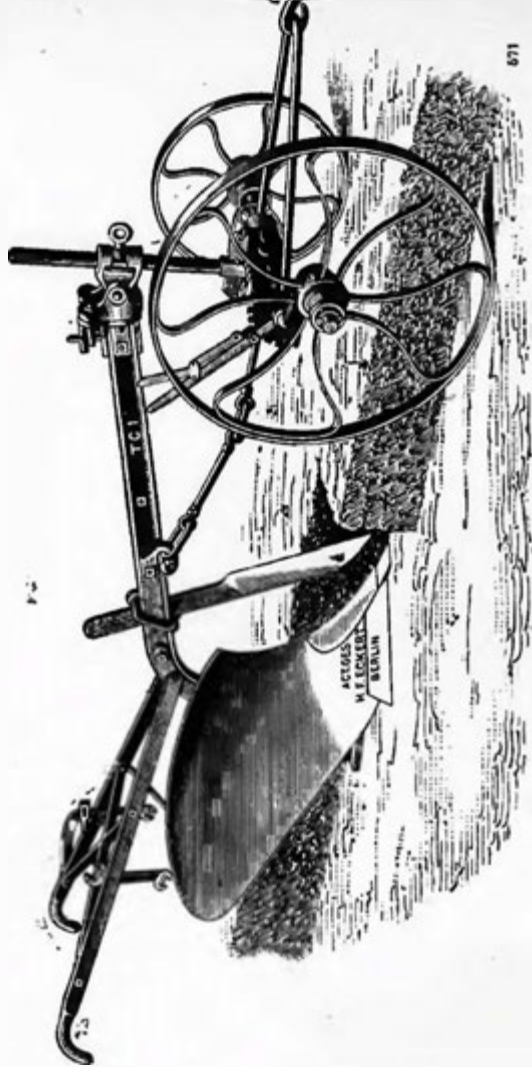
Obr. 47.

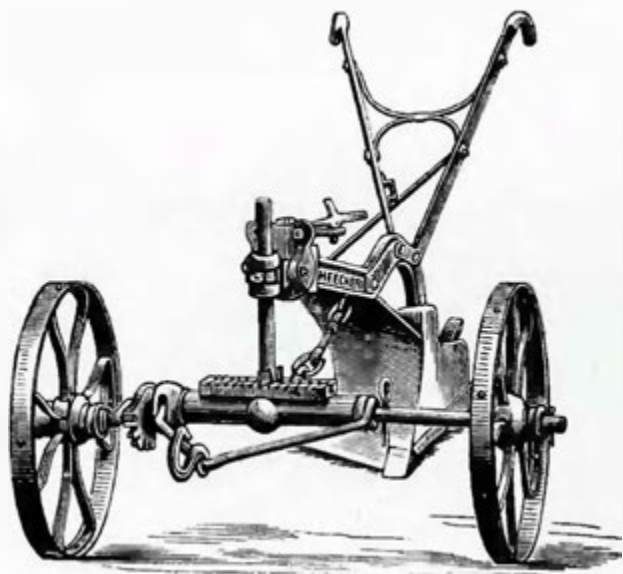
Obr. 48.

Обр. 48.

Obr. 50.

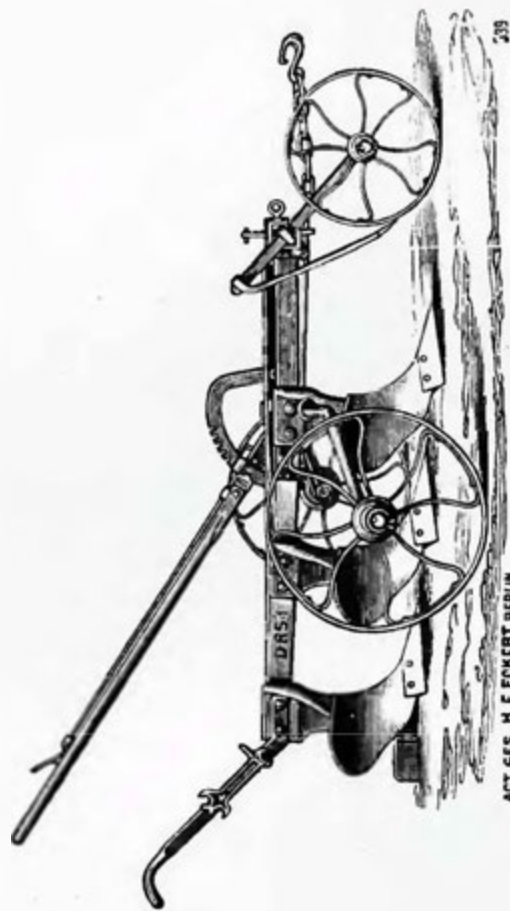
Obr. 51.

Obr. 52.

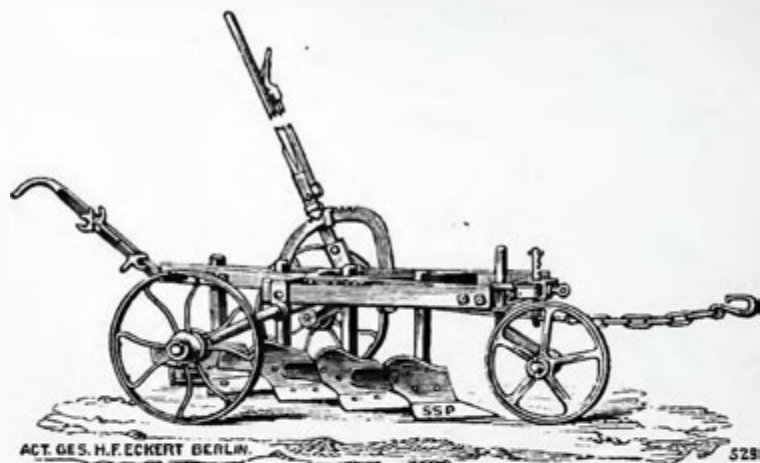

Obr. 53.

Obr. 55.

Obr. 56.

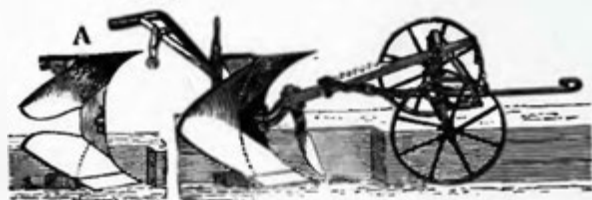
Obr. 57.

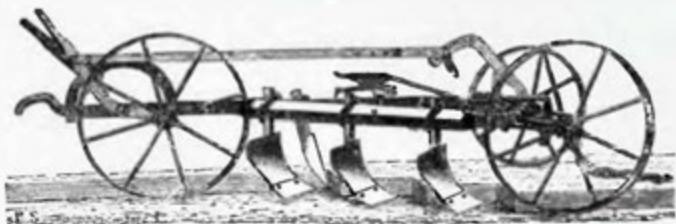
Obr. 58.

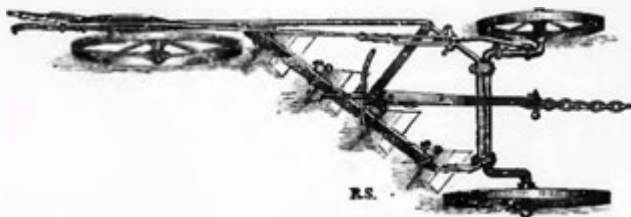
Obr. 59.

Obr. 60.

Obr. 61.

Obr. 62 .

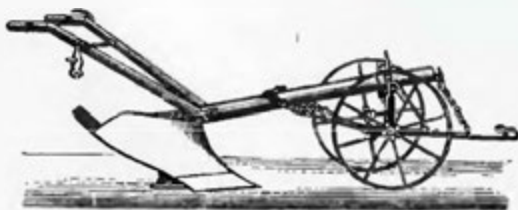
Obr. 63 .

Obr. 64.

Obr. 65.

Obr. 66.

Pardubice.

Sestaveno dle pramenů sebraných prof. Drem. K. V. Seydlerem.

Pardubice, okresní město a sídlo soujmenného, někdy královského komorního panství, leží ve východních Čechách, v bývalém kraji Chrudimském (od Chrudimi 10 km. na s.), po levém břehu Labe a po obou březích Chrudimky, která se zde do Labe vlévá. Okolní krajina jest širá rovina, řekami i průplavy hojně zavlažená a dosti úrodná. Severovýchodně asi 1 ¹/₄ hod. od Pardubic vypíná se osamělý čedičový vrch, Kunětická Hora, s malebnými zříceninami starobylého hradu, přední ozdoba celé krajiny, pro překrásnou vyhlídku po širém okolí proslulá, oblíbené místo výletní z blízka i z dále. Hrad tamní patřilval původně blízkému bohatému klášteru opatovskému, nynější pak podoby své nabyl ve hlavních částech s počátku válek husitských. Za průběhu oněch válek založil jej chrabrý válečník Diviš Bořek z Miletínka, jehož rodu náležel pak více než 40 let; pak zde vládl slavný rod pánův z Pernštejna, po nichž hrad připadl komoře královské a zničen jest za bouří války třicetileté roku 1643. Čedičový kámen, který se zde láme — ovšem na škodu hradu — poskytuje výborné stavivo a štěrk na silnici. Řeka Labe přichází od Král. Hradce, velikou oklikou

zatáčí se kolem úpatí Kunětické Hory a uchyluje na západ; s jižní strany, od Chrudimi přitéká Chrudimka. Mimo to protékají tu mnohé průplavy, s části velmi staré, rovinou pardubskou, zejména tak zv. Halda, jež vytéká z Loučné pod Sezemicí, protéká Pardubici, ženouc zde několik mlýnů a za mlýnem Valchovským do Labe se vlévá. Pak bývaly u Pardubic, hlavně směrem sz. k Bohdánči veliké rybníky, jichž se až 300 čítalo (největší Oplatil, Čeperka a j.). Nyní jsou spustěny a proměněny v role. Okolí Pardubic také známo jest koňskými dostihy a štvanicemi na jeleny, jež tu na podzim bývají.

Pardubice dělí se v několik částí, totiž: 1. ve vnitřní město, 2. v Zelené předměstí, k němuž přidělena jest i osada Jesenčany Malé na cestě chrudimské a t. zv. sv. Trojice za drahou Pardubsko-Libereckou, 3. Bílé předměstí s Vysrkovem, Familiemi a osadou „Hůrkou“, 4. okres zámecký. Větší část města prostírá se na levém břehu řeky Chrudimky, jen část Bílého předměstí s Vysrkovem jest na pravém břehu; Labe pak jen levým břehem svým města se dotýká.

Vystoupivše z velerozsáhlého nádraží, přijdeme ulicí Nádražní do pěkné třídy Alžbětiny, která na památku návštěvy Jejího Veličenstva nazvána jsouc, součiní s ulicí Palackého nejdůležitější část nového města. Město Pardubice rozšiřuje se totiž dle nového plánu regulačního, stvrzeného místodržitelstvím r. 1882., po obou stranách Chrudimské silnice a sice tak, že Alžbětina třída dělí plochu regulační na část východní a západní. Východní část vede od Alžbětiny třídy ku Jindřišské ulici, západní se rozkládá mezi třídou Palackého a nádražím státní a liberecké dráhy. Ve východní části jest již jedna ulice otevřena, v části západní, která se novým městem nazývá, jsou částečně již otevřeny ulice tři. V této

části za starou restaurací bude se rozprostíratí novoměstské náměstí, 3 1/2 krát větší než jest náměstí staroměstské. Veškeré plány a návrhy na rozšiřování města sestavil zdejší c. k. prof. a civilní geometr p. Ant. Barborka. Celé nové město honosí se stavbami novými a pěknými, mezi nimiž vyniká zvláště škola novoměstská, synagoga a dům p. Sachrův; zde soustředěn jest též větším dílem velký průmysl; uvádíme jen zejména akcijný pivovar, akc. cukrovar, strojírnu pí. Prokopové, továrnu na vyrábění mlýnských kamenů a ostatních potřeb, továrnu na cukrovinky a m. j.

Tam kde se Alžbětina třída, Palackého třída a Královská třída sbíhají, povstává prostranství, jež bylo péčí obecního zastupitelstva částečně posázeno stromy a keři i květinami. Na tomto utěšeném místěčku, kteréž jest se všech stran viditelné a honosí se nejpěknějšími budovami, postaven byl obětavostí rolnictva českého pomník vynálezce rouchadla bratrancům Veverkům. Mistrné toto dílo šťastně provedl věhlasný náš krajan Strachovský v Praze. Kéž jest pomník ten věstitelem jarého života v budoucnosti, jemuž Pardubice kráčejí vstříc. Podle starého hřbitova a městského chudobince s jedné, hotelu Veselky pak s druhé strany, přicházíme do Královské třídy, která přestavena jsouc po velikém požáru r. 1835., pěknými, úhlednými stavbami rázu moderního vyniká; uvádíme zejména dům p. Josefa bar. z Krausu, který byl již nejednou návštěvou nejvznešenějších hostí vyznamenán; hostinec „Veselku“ s „Odeonem,“ největším to sálem města, kde se pořádají koncerty, divadla, plesy a pod.

Královská třída oddělena jest od vnitřního města velkou Zelenou branou, podle kteréž bývala část města právě popsaná jmenována Zeleným předměstím.

Náhon, spojující Chrudimku s Haldou, protíná silnici před branou na příč. Kasárny, jež se podle náhonu po obou stranách Zelené brány rozkládají, neslouží nikterak k okrase města a budou na štěstí snad již v krátkém čase, až budou při chrudimské silnici za nádražím nové zdravější kasárny vystavěny, rozbourány. Uličkou podle kasáren v levo, přicházíme k děkanskému kostelu sv. Bartoloměje, Zelenou branou pak vcházíme do vnitřního města, kteréž zachovalo posud v mnohých částech starobylý svůj ráz. Má domy s vysokými štíty, krásné, pravidelné, čtverhranné náměstí s památnou radnicí a s více jinými pozoruhodnými stavbami. Zde onde zachované zbytky hradebních zdí a Zelená brána dokazují, že bývalo město před časy opevněno. Za východním rohem náměstí jest bývalý klášter s kostelem P. Marie, vůkol něhož vypínají se budovy škol obecných, měšťanských i realných. Za klášterem, před realkou zřízena pěkná botanická zahrada a nová tělocvična zimní. Na „Olšinkách“, na levém břehu Chrudimky nedaleko odtud, jest rozsáhlá a pěkně zařízená letní tělocvična pro žáky škol realných a botanická zahrada žáků škol obecných; na pravém břehu Chrudimky jest nově zřízený park městský, nazvaný Bubeníkovými sady. Za rohem západním vede z náměstí ulice Pernštýnská a Zámecká k zámku, ulice Arnoštská pak k místu, kde stávala Bílá brána a k Bílému předměstí, odtud vedle mlýnův ulicí Štrosovou přijdeme ku „Kostelíčku,“ kterážto část města s jedné strany s Bubeníkovými sady hraničí.

Celé město skládá se ze 647 domů a dle posledního sečtení od 31. prosince r. 1880. žije v něm 10.292 obyvatelů české národnosti a to 4995 ob. muž. a 5297 ob. žen. pohlaví, kteří se řemesly, rolnictvím a obchodem živí. Neobyčejně příznivá poloha města, v kterém se se čtyř stran železné

dráhy a silnice sbíhají, jsou příčinou utěšeného rozvoje obchodu všeho druhu. Tím nabývají Pardubice zvláštního, velmi důležitého místa mezi městy českými a vyrovnají se i větším městům cizím. Majetkem obce jsou lesy, též něco rolí, zahrad, luk a pastvin, pak několik stavení v městě. Každý pátek bývají v městě hlučné týdenní trhy, mimo to jsou 4 výroční a do roka 5 trhů na koně a hovězí dobytek.

Pardubice jsou sídlem c. k. okr. hejtmanskví a c. k. okr. soudu, c. k. okr. berního úřadu, c. k. finančního komissariátu, úřadu děkanského a soujmenného vikariatu, zastupitelstva obecního a okresního, c. k. úřadu telegrafního, dvou c. k. úřadů poštovních (v městě a na nádraží), stanice c. k. státní, pak c. k. rakouské severozápadní dráhy (Pardubsko-Liberecké). V příčině církevní správy náleží k diecési Královéhradecké; přifařeny jsou obce: Svítkov, Nemošice, Pardubičky, Droždice, Černá za Bory, Spojiły, Studánka a Cihelna. Osadníků v celé kolatuře jest 11.834 katol., 168 evang., 400 isr. vyznání. — V městě jest též vojenská posádka jíz. pluku busarského a c. k. vojenské místní velitelství.

Zámek skládá se ze předhradí a z pravého zámku, rozsáhlé to budovy čtverečné, bradbami opevněné a širokým příkopem obehnané; v každém rohu hradeb jest okrouhlá bašta. Kdysi spojoval předhradí se zámkem, místo nynější bráze, zdvihací most.

Stavba zámku pochází hlavně ze 16. století a byla v pozdějších dobách valně pozměněna. Krásný, bohatými ornamenty v renaissančním slohu zdobený hlavní portál vytesán jest dle nápisu r. 1529. nákladem Vojtěcha z Pernštejna a sem postaven r. 1541. nákladem Jana z Pernštejna. Nad přední branou jest polovypuklý z pískovce vytesaný

obraz domnělého praotce Pernštejnů Vojtěcha, zubra vedoucího za kruh nozdrami provlečený a sekeru v pravici třímajícího. Vnitřní dvůr má podobu pravidelného čtverhranu; na severní jeho straně jest v prvním patře otevřená galerie renaissanční. Také jest v něm gothská kaple sv. Tří králův s obrazem od Brandla nebo Skréty ze zrušeného kláštera Sedleckého. Kaple tato byla v novější době znova zřízena.

Povšimnutí zasluhuje též sedmipatrová hláska, se které jest utěšená vyhlídka po celé rovině polabské. Bývalá veliká síň rytířská již zmizela; byly z ní byty upraveny. Na dvoře jest panský pivovar. Hradby proměněny jsou v sady a procházky. Zámek, jenž býval kdysi sídlem mocného a bohatého rodu panského, zavírá v sobě nyní hlavně kanceláře rozličných úřadů státních a vrchnostenských.

Na městišti nynějšího zámku pardubského bývala původně vysoká a těsná tvrz zemanská, mezi bahny Chrudimkou napájenými položená, jejímž zbytkem jest snad doposud mohutná hláska zámecká. Pověřená historie hradní i městská počíná se teprvé s počátkem XIV. stol. Nejstarší známý držitel hradu jest Půta z Pardubic, vzpomínaný r. 1318., jenž se také psal s heslem „ze Frydlanta“ anebo „z Dubé“. Synové jeho Hynek a Hynek Hlaváč z Pardubic směnili tvrz pardubskou r. 1327—1330. za hrad Visemburk pana Arnošta z Hostyně. Pán tento pocházel z rodu, původně ve Prachensku usedlého, po novém pak sídle svém počal se psáti „z Pardubic“. Nejslavnějšími členy rodu toho jsou Arnošt, syn předešlého, arcibiskup pražský a Smil Flaška z Pardubic, znamenitý básník český. Znak těchto pánů, půl koně bílého v červeném poli, stal se i znakem města, kterého ono po dnes užívá. Než v rodině pánů z Pardubic nepobyla tvrz pardubská na dlouho. Již za posledních let krále

Karla IV. byl dílným držitelem Pardubic vedle Viléma z Pardubic, syna Arnoštova, Vznata ze Skuhrova, za Václava IV. byl pak držitelem panství pardubského, k němuž mimo Nové město Pardubice i více vsí v okolí náleželo, proslulý dvořenín králův Jan z Mühlheima, zakladatel kaple betlémské v Praze, k jejímuž nadání věnoval platu ročního 9 kop gr. „na vsi celé Přerově patřící k Pardubicům“. Z listiny jedné, chované na radnici pardubské, vysvitá patrně, že plat ten později přenesen byl na město Pardubice, a byl konán ještě r. 1582. Za neznámých okolností po smrti Jana z Mühlheima († 1405.) dostala se tvrz pardubská se vším zbožím Viktorinu z Kunštátu a z Poděbrad, jenž také v Pardubicích 1. ledna 1427. zemřel. Po krátkém panství Jana Hlaváče z Ronova nabyl Pardubic koupí asi r. 1435. Diviš Bořek z Miletínka, jenž veškero zboží připojil k rozsáhlému svému zboží kunětickému.

Rod pánů z Miletínka, kteří se též krátce zvali Pardubskými, spravoval Pardubice něco více 50 let. Poslední člen toho rodu, Jiřík Pardubský z Miletínka, veda si nešetrně, statky své dluhy tak obtížil, že byly veřejně prodány. Kupcem byl přebohatý tehdy pán český, hospodárností svou nad jiné slynoucí, Vilém z Pernštejna a na Helfenštejně, jenž trhem ze dne 10. června 1491. nabyl zámku Pardubic se dvorem poplužným a s městečkem, vsí Bukoviny, Přerova, Lhotky a v Zálabách dvora kmetského, a to za 3250 kop gr. č.

Pány z Pernštejna Pardubicům nastala doba nejskvělejšího rozkvětu a blahobytu. Vilém z Pernštejna, proslulý státník a vlastenec český, nejvyšší hofmistr království českého († 1521.) a jeho synové Vojtěch († 1534.) a Jan († 1548.) byli největšími dobrodinci města. Vnuk jeho Vratislav založil

Pernštejnskou kapli u sv. Víta v Praze a Roudnickou obrazárnu. Měšťanstvu udělili mnoho práv a svobod, po dvakráte město požárem zpustošené (1507. a 1538.) znova vystavěli, o zvelebení celé krajiny, zvláště o řádné její zavlažení umělými průplavy pečovali, dobročinné ústavy zakládali, spolu pak moudrým hospodařením statky své tak rozmnožili, že byli nejbohatšími pány v celých vých. Čechách, jako páni z Rožmberka v jižních.

Po smrti Vojtěchově dědil veškery statky rodné bratr jeho Jan, zvaný Bohatý, jenž za konfiskací r. 1547. panství pardubské statky někdy městskými převelice rozšířil. Zemřel r. 1548., načež nejstarší syn Jaroslav dědil statky české a zejména Pardubice. Avšak veda život nádherný, zmrhal brzko veliké jmění své, načež jednotlivá zboží přinucen prodávati. Četní jeho věřitelé, z nichž nejpřednější byl Jan Kapoun ze Svojkova, konečně dohodli se r. 1560. s rukojměmi Jaroslavovými a prodali Pardubice se vším příslušenstvím ku stolu královu za 200.000 kop gr. č. Panství pardubské až na malé výjimky mělo tehdy hranice ty, jimiž omezeno bylo do nedávna, pokrývající veškeren ohromný prostor mezi Borohrádkem a Poděbrady, Hradcem Králové a Chrudimí. Od té doby byly Pardubice hradem a městem královské české komory, tudíž nazývaly se ze zvyku „královským komorním městem“, nemajíce jinak nic společného s jinými královskými městy v Čechách, která byla účastna všech práv třetího stavu zemského. Správu veškerého panství vedl hejtman, jenž i v Pardubicích a ve druhých městech k panství příslušných konšely dosazoval, vedle něho pak celá legie úředníků hospodářských, lesních, rybničných atd. Teprve r. 1863. prodáno bylo panství pardubské rakouskému ústavu úvěrnímu, od něhož, ovšem sten-

čené, koupil je r. 1881. Dr. R. baron Drasche z War-
tinberka, velkopřůmyslník vídeňský.

Děkanský kostel sv. Bartoloměje honosí se oltářním
obrazem téhož svatého od Petra Brandla, zakoupeným ze zru-
šeného kláštera Sedleckého a mramorovým náhrobkem Vojtěcha
z Pernštejna. Při chrámu tomto zřízen klášter křižovníků kají-
cích, kteří se jinak nazývali Cyriaky nebo dle roucha svého
bílými křižovníky s červeným srdcem; jim odevzdána i kaple
sv. Jiljí v Pardubičkách. Kostel i klášter přetrvaly husitské
bouře, kostel pak byl Vilémem z Pernštejna v létech 1516.
až 1519. znova vystavěn. Týž pán povolal sem z Krakova
5 mnichů řádu minoritského. Ale r. 1532. syn jeho Vojtěch
mnichy uvedl ke kostelu Zvěstování Panny Marie a povýšil
kostel sv. Bartoloměje za farní. Při velikém požáru r. 1538.
vyhořel též kostel sv. Bartoloměje a byl od Jana z Pern-
štejna opět obnoven. Po celé 16. století byla správa toho
chrámu v rukou strany pod obojí. Teprv po bitvě bělo-
horské dostal se zase chrám do správy kněžstva katolického.

Stavba chrámu v nynější podobě jest slohu gothského
o 3 lodích s přistavěnou kaplí božího hrobu. Hledíc k veli-
kému počtu osadníků, jest prostory dosti omezené a nestačí
pro větší počet lidí. Věž jest malá, beze zvonů; ty jsou
ve zvláštní dřevěné zvonici u kostela umístěny.

Na severní straně kostela jest krásný a ozdobný portál,
nad nímž viděti jest z kamene tesané polovypuklé vyobra-
zení báječného praděda Pernštejnův s dlouhým nápisem
a letopočtem 1519. Ke vchodu tomu přicházíme po mnoha
schodech a po mostě, který sklenut jest nad průplavem
Haldou. V kostele jest více jiných starožitných kamenů
náhrobních a kovová křtitelnice z doby Viléma z Pernštejna.

Na kruchtě zasazena jest péčí pčv. spolku mramorová deska, věnovaná památce hudeb. skladatele Rob. Führera.

Kostel Zvěstování P. Marie. Dle založení jest nejstarším v Pardubicích. Býval klášterním kostelem konventu minoritského od r. 1532. až do r. 1786., kdy klášter ten cíś. Josefem II. zrušen jest. Minorité zde také r. 1728. zřídili nižší gymnasium a po 10 letech povolena jest i 5. a 6. třída. Gymnasium to zrušeno jest r. 1776.; klášterní budova pak proměněna jest ve hlavní školu a v kostele konají se nyní služby boží pro mládež škol obecných, měšť. i realných. Nízká stavba tohoto kostela jest slohu gothského. Na hlavním oltáři jest novější obraz zvěstování P. Marie od zdejšího rodáka Fr. Potěšila. Na postranním oltáři sv. Floriana zasluhuje povšimnutí polovypuklé vyobrazení Pardubic na počátku 18. stol.

Kostel sv. Jana Křtitele na Zeleném předměstí. Kostel ten, při němž jest dosavadní hřbitov pardubský, jest založen r. 1510. Vilémem z Pernštejna a sice pro obyvatelstvo kališnické, jemuž brzo potom také kostel sv. Bartoloměje odevzdán jest, poněvadž obyvatelstvo velikou většinou k tomuto vyznání se hlásilo. Po bitvě bělohorské ovšem kostel přešel ve správu strany katolické. Mnoho utrpěl za časů války 30leté, když Švédové po třikrát město obléhali. Také tento kostelík zbudován jest ve slohu gothském, ač vysoký trojhranný štít jeho v průčelí v několik pater rozdělený upomíná již na způsob renaissanční.

Při kostele založil Vilém z Pernštejna se synem svým Vojtěchem špitál pro 5 chudých a vnuk jeho Jaroslav zvýšil to nadání tak, aby 12 chudých zde ošetřováno býti mohlo, což se posud děje. Obec pardubská na věčnou paměť šlechtetných zakladatelů dala r. 1866. za purkmistra pana

Václava Bubeníka před špitálem postaviti pomník s poprsím Vojtěcha z Pernštejna.

Průběhem dob seznáno, že hřbitov ten nestačí větší lidnatosti i bylo nalezeno letošního roku příhodné místo na obecním pozemku naproti Malým Jesenčanům, kamž počne se pochovávatí již letošního roku.

Kostel P. Marie Bolestné na Vysrčkově. Na jeho místě bývala dříve kaple dřevěná. Nákladem několika dobrodinců vystavěn jest prostrannější kostelík, k němuž základ položen 4. července 1710. Roku 1786. byl zrušen a za 600 zl. obcí prodán, načež sloužil za skladiště. Ale již r. 1791. za Leopolda II. zase jest vysvěcen. Vedle kostela jest krásné stavení s velikou zahradou, tak zv. „tvrz“, někdy dvoreček panský při městě, nyní vojenská nemocnice.

Uprostřed náměstí jest **sccha neposkvrněné P. Marie**, postavená r. 1695.

Radnice bývala někdy na rohu náměstí a Pernštýnské ulice; nárožní dům ten byl dle kupní smlouvy, v nejstarších gruntovních knihách zanesené, zakoupen r. 1515., aby upraven byl v radnici. Po velikém požáru r. 1538. pan Jan z Pernštejna jak celé město tak i radnici znova vystavěti kázal a sice o patro výše, tak že byly pak domy v městě dvonpatrové. Chtěje pak radnici jakožto hlavní budovu města zvláště okrásliti, dal při ní vystavěti krásnou věž, jejíž střecha lesklým plechem pobita a pozlacenými makovicemi opatřena jsouc, vznik dala přísloví „Třpytí se jako pardubská věž,“ jak dosud po Čechách se říkává. Věž ta zničena jest r. 1645. 25. října, když Švédové město obléhali. — Poněvadž stará radnice vyžadovala mnoho oprav, zakoupena jest r. 1759. od měšťanstva nynější budova, uprostřed sev. strany náměstí stojící, která byla původně hostincem „u bílého

beránka“ a upravena v novou radnici. Roku 1772. vystavěna na ní dřevěná vížka, průčelí pak ozdobeno jest měšťanem zdejším a sochařem, Jakubem Teplým, bohatou prací štukatérskou; nahoře ve výklenku jest socha arcibiskupa Arnošta z Pardubic, doleji městský znak, ježž mohutná postava Herkulova levicí nad hlavou drží. Pod Herkulem jest nápis latinský: Ernestus primus tulit hæc insignia Pragæ antistes, quæ nunc urbs tua, Cæsar, habet. (Arnošt, první arcibiskup pražský, užíval tohoto znaku, ježž nyní, císaři, město tvé má). Vížka 18. srpna 1866. v čas okupace pruské nešťastnou náhodou vyhořela. Na radnici chová se mnoho důležitých památek, městská privilegia a jiné starožitné listiny (nejstarší z r. 1494. od krále Vladislava II.) gruntovní a jiné staré městské knihy, pak (německá) kniha pamětí pardubských, s neobyčejnou pilí sestavená tajemníkem městským Vinc. Kablíkem r. 1850., která hojných příspěvků k dějinám a místopisu Pardubic poskytuje. — Stará radnice prodána jest r. 1760. měšťanu Karlu Domažlickému, jehož potomkům po dnes náleží. Dům ten v nynější úhledné podobě své přestaven jest r. 1865. a jediná památka ze staré radnice zbylá, znak Pernštejnský z kamene vytesaný, zazděn jest na zevnější jeho straně. Některé památky, jako na př. cep z doby husitské, rychtářské právo a pod., jež byly až dosud v radnici chovány, odevzdány byly městskému museu.

Zelená brána jest vysoká štíhlá stavba, jejíž stepilá střecha, kolkolem osmi menšími vížkami opatřena jsouc lehce a směle vzhůru se vypíná. Zdi jsou až k římse zvýší 17°, střecha 14°, celá tedy věž 31° = as 59 m. Vchod poměrně nízký překlenut jest lomeným obloukem. Na západní k Zel. předměstí obrácené straně byla dříve silná, dubová, železem

pobitá padací mříže, kterou vchod mohl býti uzavřen; odstraněna jest okolo r. 1800.

Před samou branou na západní straně jest nižší jednopatrové stavení, jakoby přední brána. Nahore jest lomenice na způsob cimbuří zoubkovaná s otvory střílnám podobnými. Tato přední brána bývala dvojími pevnými dráty uzavřena a před ní byl zdvihací most. Ještě dále k zelenému předměstí mezi nynějšími konírnami bývala třetí brána, která právě když se konírny stavěly, sbořena jest (1776.).

Zelenou bránu vystavěti dal Vilém z Pernštejna po velikém požáru r. 1507. a opět syn jeho Jan r. 1538. po druhém požáru, kterým celé město až na 5 domů lehlo popelem. Stavitelem byl mistr Jiřík, rodem Moravan. Zelená brána mnohokrátě ještě byla porouchána a opravována. Když r. 1653. dřevěná zvonice u děkan. kostela shořela a zvony ohněm se rozlily, byly nové zvony zavěšeny na Zelené bráně. Ale nebyly zde dlouho. Roku 1661. blesk udeřil do věže i porouchal makovici, střechu a jižní hlavní zeď; pročež vystavěna jest opět na předešlém místě zvonice dřevěná a zvony jsou tam pověšeny, Okolo r. 1666. Zelená brána opět jest opravována, při čemž měděná střecha zelenou barvou na způsob bronzu jest natřena, odkud má brána posud své jméno. Mnoho trpěla Zelená brána jako vůbec celé město v letech 1741—42. a 44., v čas války o rakouské dědictví, kdy Prusové zde delší čas leželi posádkou.

Zelená brána vyniká tedy stářím i historickými upomínkami, neméně pak pěknou, pravidelnou stavbou pozdního slohu gothského a zvláště malebnou polohou svou uprostřed širé roviny Pardubské. Čestného uznání tedy zasluhuje úmysl a snaha slavné obecní správy a městské záložny, aby

zelená brána před veškerou škodou chráněna a budoucím včkům zachována byla.

Bílá brána byla na severovýchodní straně města neda-leko předhradí; dle ní po dnes se nazývá Bílé čili Bělo-branské předměstí, jež před ní se rozkládá. Věž ta založena jsouc nepochybně též p. Vilémem z Pernštejna, byla stavěna ze základů z kunětického kamene a pevností své stavby vzdorovala všelikým pohromám, bouřím a požárům. Roku 1807. nákladem obecním byla opravena. Že asi od roku 1819. stavěno jest mnoho silnic a vozkové s těžce nalože-nými vozy svými nesnadno projížděli nízkými a úzkými branami, bylo nařízeno, aby brány městské buď rozšířeny, neb docela zbořeny byly. Zelená brána zdejší uchráněna jest toho osudu tím, že dlažba její hloub byla položena a pískovcové obložení uvnitř otesáno, čímž průchod značně jest rozšířen. Podobný prostředek byl by také při Bílé bráně odpomohl překážce volného průjezdu, kdyby nebyla vrchu obdržela byrokratická libovůle. Marny byly všeliké prosby a rekursy městské rady; marně se nabízela, že dle možnosti rozšíří průchod brány. Bílá brána sbořena jest v srpnu 1840. a město zbaveno starobylé okrasy své. Byla zvýší 35 m., gothská střecha její podoby jehlancové byla až na vrcholek dobrými cihlami vyzděna a galerií, po níž choditi se mohlo, ovroubena.

Ústavy vzdělávací: C. k. vyšší realné školy. R. 1854. otevřena jest zde nižší dvoutřídná reálka, r. 1858. přidána jest třída třetí, roku pak 1863. třída čtvrtá, čímž reálka proměněna byla ve vyšší. Nyní jest ústav úplný od r. 1873—4. o 7 třídách s parallelkami. Roku 1880. přejal jej stát do své správy. Učitelských sil bylo letos na ústavě 20 s ředitelem a 12 professory; žáků na konci školního

roku 303. Dosud podstoupilo na zdejší ústavě 443 abiturientů zkoušky maturitné, z nichž uznáno dospělými 432 či 97·52⁰/₀. Ve příčině návštěvy náleží ústavu mezi 80 reálkami celého Rakouska místo 11. v Čechách a mezi 8 reálkami s českou vyučovací řečí místo druhé. Při škole jest bohatá knihovna professorská o 4152 svazcích, žákovská o 1349 sv.; mnoho pomůcek zeměpisných a dějepisných; ve sbírce numismatické jest 1669 kusů; v kabinetu fyzikálním 810 kusů, v chemickém 627 præparátů, v přírodopisném 4694 čísel; v zahradě botanické letos zařízené již ke 400 druhů rostlin, v kreslárně 2455 listů; mimo to jest při reálce tohoto roku vystavená nákladná vzorně vystavená tělocvična. Ředitelem ústavu tohoto skoro po celou dobu trvání jeho jest spisovatel český Jiljí Vratislav Jahn. Na témž ústavě působili: ř. v. professor české filologie na universitě pražské, výtečný jazykozpytec Dr. Jan Gebauer a proslulí spisovatelé historičtí Fr. Smolík a Jan J. Řehák.

Mimo to jsou ve městě dvě obecné školy chlapecké, obecné školy dívčí, měšťanská dívčí škola o 8 tř. a pokračovací dívčí škola udržovaná nákladem zdejší záložny. Dále jest zde pokračovací škola průmyslová a obchodní, na níž vyučují professoři škol realných.

Opatrovna, o jejíž zařízení a vzkvétání si nehynoucích zásluh zjednaly mnohé spanilomyslné dámy.

Židovská škola a něm. opatrovna, jakož i mnohé soukromé ústavy, mezi nimiž zvláštní zmínky zasluhuje škola řeči německé a francouzské, jakož i některé hudební ústavy.

Na tomto místě budiž zejména upozorněno na velkolepé sbírky musejní, jež byly obětavostí města, okresu, městské záložny a četných příznivců zařízeny. Sbírký ty obsahují znamenitou a svého druhu jedinou sbírku ptactva

vodního, druhdy jezernatého okolí zdejšího vedle mnoha druhů jiných ptáků domácích i cizích, sbírku ssavců i tvorů mořských, četné dary Dra. Holuba, sbírku nerostů, mincí a starožitností všeho druhu, bohatou knihovnu atd. Bronzové spiraly z nálezů Čepského, jenž téměř celý jest v museu uschován, jsou pokud známo největší toho druhu v Evropě. Také konkurenční modelly pomníku bratřanců Veverkových jsou v museu vystaveny.

Spolky a dobročinné ústavy. Ženský pěvecký spolek „Ludmila,“ mužský pěv. spolek „Pernštýn,“ jednota divadelních ochotníků, tělocvičná jednota „Sokol,“ spolek hasičský, spolek pro podporování chudých studujících zdejší realky, literární spolek, hospodářský spolek, řemeslnická jednota, záložna občanská a záložna hospodářská; ženský spolek červeného kříže, veteránský spolek s hudbou, učitelský spolek, měšťanská beseda, spolek musejní, komitét pro vystavení divadla, spolek cukrovarníků vých. Čech a m. j.

Ústavy dobročinné jsou: Špitál pro chudé u sv. Jana Křt. na Zeleném předměstí, ústav chudých u Matky Boží a všeobecné nemocnice na Bílém předměstí, vojenská nemocnice v tak zv. „tvrzi“; milosrdný ústav ku podpoře chudých řemeslníkův a nový ústav pro chudé zal. r. 1826.

Závody průmyslové. Z větších závodů průmyslových uvádíme: akcijný cukrovar (z r. 1869.); akcijný pivovar (z r. 1871.), zámecký pivovar, rafinerii lihu a octárnu, parní mlýn s parní pilou a 3 mlýny vodní, slévárnu a strojnickou továrnu (vdovy Prokopovy), knihtiskárnu s kamenotiskárnou a nakladatelstvím, v níž se některé domácí i cizí listy a knihy tisknou, jirchárnu, továrnu na francouzské mlýnské kameny, továrnu na gumové vložky, dílnu na hudební nástroje a m. j.

Ne menším rozkvětem těší se i obchod v Pardubicích, jež četné silnice, železné dráhy a časté návštěvy vzácných hostů vydatně podporují.

Dráhy. Rozkvětu města již od 40 let nemálo napomáhá železná dráha. Státní dráha z Prahy do Olomouce založena jest roku 1842. U Pardubic začalo se stavěti na počátku září r. 1843. Dne 26. června 1845. konala se první jízda na zkoušku z Pardubic do Landškrouna. Později zřízeny jsou při nádraží rozsáhlé dílny zámečnické. Dráha ku Hradci Král. a k Liberci, t. zv. Pardubsko-Liberecká dráha, následovala brzy po oné.

Dráha Chrudimí, Nēm. Brodem k Vídni byla vystavena v r. 1869.

S městy, která neleží při dráze, mají Pardubice poštovní spojení; jsou to zejména Holice, Bobdaneč, Heřmanův Městec atd.

Výkaz příspěvků na pomník bratraců Veverků.

	zl.	kr.
I. doba.		
Do roku 1879. sebráno	93	72
Sebráno při slavnostní valné hromadě hospodářského spolku v Pardubicích	88	—
Výtěžek z rolnického plesu v Platěnicích	60	—
Rolníci z Podulšan	50	—
Slavná občanská záložna v Chrudimi	50	—
Slavný pojistovací spolek proti ohni ve Spech	50	—
Slavná obec Pardubice	50	—
Slavný hospodářský spolek Slánský	30	—
Slavný okresní výbor v Chrudimi	30	—
Slavný akcijný cukrovar v Chrudimi	30	—
Výtěžek z rolnického plesu v Třebosicích	30	—
„ „ „ v Barchově	30	—
„ „ „ v Citolibech	30	—
„ „ „ v Moravanech	27	—
Slavný hospodářský spolek Čáslavský	25	74
Sebráno při valné hromadě hosp. spolku v Přelouči	25	10
Velectěný pan Wiesner, továrník v Chrudimi	25	—
Slavný hospodářský spolek v Kutné Hoře	25	—
Sebráno při valné hromadě hosp. spolku v Holicích	24	56
Slavný hospodářský spolek Královéhradecký	20	—
„ „ „ Bělský	20	—
„ „ „ Přerovský	20	—
Sneseno	834	12

	zl.	kr.
Přenos . . .	1189	70
Prof. hosp. ústavu v Táboře	5	—
Slavná občanská záložna v Hradci Králové	5	—
Slavný hospodářský spolek Kolínský	5	—
„ „ „ Tábořský	5	—
„ „ „ v Jevíčku	5	—
Slavná hospod. průmyslová jednota v Jilemnici	5	—
Velectěný pan Prokůpek z Kutlíř	5	—
„ „ Choděra z Nové Vsi	5	—
„ „ Kabrhel Frant. z Dražkovic	5	—
„ „ Pour Jan, mlynář v Bohdanči	5	—
Sbírkou, učiněnou p. J. Klečkou při svatbě p. Ant. Klečky v Poličanech	4	50
Sbírkou při valné hromadě hospod. spolku okresu Jilovského v Jesenici	4	07
Pan Černík při výletu do Kolína	4	—
Rolníci z Hubenic	3	10
Velectěný pan Syruček z Mikulovic	3	50
Sbírkou p. Choděry ze Záp	3	—
Rolníci z Miskovic	3	—
Několik navštěvovatelů hostince p. Korna ve Veské	2	70
Velectěný pan Hájek Ant., purkmistr v Seči	2	50
„ „ Hrdina z Dolní Chvatliny	2	50
„ „ Dusil Jan z Hradiště	2	—
„ „ Šťastný Frt. z Bejště	2	—
„ „ Šrámek z Kresína	2	—
„ „ Suchomel z Tábora	2	—
Důstojný pan farář Trkal v Rosicích	2	—
Slavný hospodářský spolek v Davli	2	—
Velectěný pan Kořínek Josef ze Dřítče	2	—
„ „ Holý Ant. z Dašic	1	—
„ „ Tiefenbach ze Želechovic	1	—
„ „ Knobloch V. z Mezholce	1	—
„ „ Uhlíř Frt. z Droždic	1	—
„ „ Štěpánek z Ostružna	1	—
Sneseno . . .	1291	57

	zl.	kr.
Přenos . . .	1291	57
Velectěný pan Kulhavý Jos. z Kladiny	1	—
„ „ Štěpánek z Opočinka	1	—
„ „ Korínek Frant. z Brozan	1	—
„ „ Čepek Čeněk z Neratova	1	—
Slavná admin. „Politiky“ odvedla přijatý příspěvek	1	—
Velectěný pan Wasserbauer v Mníškově		50
Dohromady	1297	07

II. doba (od r. 1881.)

Slavná občanská záložna v Pardubicích	1000	—
Slavný okresní výbor v Pardubicích	500	—
Slavná hospodářská záložna v Pardubicích	200	—
Velectěný pan V. Oberlandt z Černík sbírkou na Českokobrodsku dle č. 6. z r. 1882. Chrudimského hosp. listu	174	40
Slavná obec Pardubická	100	—
Slavná hospodářská záložna v Holicích	40	—
Slavný hospodářský spolek v Kralovicích	25	—
Sbírka redakce „Pernštýna“	20	26
Slavný hospodářský spolek v Radovesicích	20	—
Ročníci v Hradišti	11	20
Paní Prokopová, majitelka továrny hospodářských přístrojů v Pardubicích	8	—
Slavná hospodářská beseda v Lipolticích	6	—
Velectěný pan Vápeník z Rozhovic	5	50
Slavná občanská záložna v Polci	5	—
„ „ „ v Biskupicích u Ronova	5	—
„ „ „ v Přibyslavi	5	—
„ „ „ v Kozlancech	5	—
„ „ „ v Ronově u Čáslavě	5	—
Slavná hospodářská záložna v Kolíně	5	—
„ „ „ na Hluboké	5	—
Sneseno . . .	2145	36

	zl	kr.
Přenos . . .	2145	36
Slavná rolnická záložna v Trštině (okr. Kojetínský na Moravě)	5	—
Slavná hospodářská záložna v Jaroměři	5	—
Slavný výbor kontribučenské záložny v Solnici	5	—
Slavná záložna v Hradci Králové	5	—
" " v Lomnici u Budějovic	5	—
Slavné okresní zastupitelstvo v Libáni	5	—
" " " " Přesticích	5	—
Slavný okresní výbor " v Lounech	5	—
" " " v Chlumci	5	—
" " " v Netolicích	5	—
" " " v Humpolci	5	—
" " " v Roudnici	5	—
" " " v Kamenici	5	—
" " " v Karlíně	5	—
" " " ve Vodňanech	5	—
Slavný hospodářský spolek v Turnově	5	—
Slavná rolnická beseda ve Všelísích	5	—
Slavná hosp. beseda v Krasnovsi u Dolního Cetna	5	—
" " " v Černilově	5	—
Slavná hosp. prům. obch. beseda „Zvon“ v Počátkách	5	—
Slavná hosp. obč. beseda v Běcharech	5	—
Slavná akc. společnost obchodu střížným a železným zbožím v Přelouči	5	—
Slavná městská rada v Příbrami	5	—
" " " v Holicích	5	—
Slavný purkmistrovský úřad v Jaroměři	5	—
" " " v Mělníku	5	—
Slavná obec Němčice	5	—
" " Popkovic	5	—
Za stržené peníze za fotografie od p. Eckerta	5	—
Velectěný pan Gottwald Ignát z Prahy	5	—
Slavný purkmistrovský úřad v Rychnově n. K.	5	—
Velectěný pan K. Adámek, říšský a zem. poslanec	5	—
Sneseno . . .	2310	36

	zl.	kr.
Přenos . . .	2310	36
Sbírka několika občanů v Příkazích u Olomouce .	5	—
Slavný sbor vojenských vysloužilců v Pardubicích	5	—
Velectěný pan Kučera Václ. z Trnové	5	—
" " Šáda Frt. ze Svítkova	5	—
" " Hora Alois, správce v Poděbradech	5	—
" " Diviš Čisteký ze Šerlinků v Par-		
dubicích	5	—
" " Macháček J. z Černé Hory	5	—
" " Navařil J., c. k. notář v Počátkách	5	—
" " prof. J. R. Demel v Olomouci . .	5	—
" " JUDr. Kozánek v Kroměříži . . .	5	—
" " Dička Václ., správce hosp. spolku .	5	—
" " Rambousek K., c. k. setník a majitel		
semenářské stanice ve Zborově .	5	—
Slavné ředitelství občanské záložny v Trnávce . .	4	70
Rolníci v Zlobicích u Kroměříže	4	60
Sebráno o zábavě Kateřinské v Stojících	4	—
Velectěný pan Vilím Václav ze Lhoty	3	80
Slavná společnost v hostinci „na nové“ v Hořenicích	3	80
Výtězek z výstavy modelů na pomník bratrancům		
Veverkům	3	10
Slavná kontribuční záložna hukvaldská v Místku	3	—
Velectěný pan Puhlovský Fr. z Lhotky u Bohdanče	3	—
" " Konečný Jan	3	—
Při zábavě u pana Malíře v Borku sebráno . . .	2	20
Sl. městská rada v Pelhřimově	2	—
Velectěný pan Fr. Hošek, rolník v Hrubčicích na		
Moravě	2	—
" " Půhoný z Medlešic	2	—
" " Lerche, rolník v Skačticích u Kro-		
měříže	2	—
" " Chadřaba Jan, starosta ze Starkoče		
zaslal zbytek od rozdělených úroků		
sousedům	2	—
Sneseno . . .	2415	06

	zl.	kr.
Přenos . . .	2415	06
Velectěný pan Václ. Bureš, strojník (pluhů) v Kolíně . . .	2	—
Sebrané příspěvky slavnou administrací Politiky .	2	—
Velectěný pan Trnobranský, okr. sekretář ve Vlasími .	2	—
" " Reisich, cukrář v Pardubicích . . .	2	—
Slavná čtenářská jednota v Suché	2	—
Slavná okr. hosp. záložna okresu Přibyslavského .	2	—
Slavná obč. eeseda ve Svinné u České Třebové .	2	—
Velectěný pan Em. Meliš ve Veské	1	80
" " Frt. Vrzaň v Nov. Městě u Chlumce .	1	20
" " Václ. Skala z Rábu	1	—
" " Markalous, učitel v Pardubičkách .	1	—
" " Velinský Václ. v Počáplích	1	—
" " J. Lhoták, hosp. příručí ve Velkých Čejticích	1	—
Slavná obec Borek	1	—
Redakce „Hospodářského Listu“	—	60
Uhrnem	2437	66

Seznam podílných listů při stavbě pomníku bratr. Veverků

dle běžných čísel, jakž přihlášky docházely z doby II.

Číslo	
1	Slavný cukrovar Choltický.
2	Velectěný pan ředitel J.B. Uhlíř v Přerově.
3—4	Slavný cukrovar v Moravanech (2 podílné listy).
5	Slavný cukrovar ve Vysokém Mýtě.
6—11	Slavná správní rada cukrovaru v Boušovicích (6 p. l.).
12	Slavný cukrovar v Žiželicích.
13	Slavný cukrovar v Předměřicích.
14	Slavný cukrovar v Dol. Bučicích.
15—16	Slavný cukrovar v Pardubicích (2 pod. listy).
17	Velectěný pan J. Jiránek, Spomyšl.
18—19	Slavný cukrovar v Přelouči (2 pod. listy).
20—21	Jeho Jasnost kníže Ferd. z Lobkovic v Dol. Beřkovicích (2 pod. listy).
22—26	Slavný cukrovar v Hroch. Týnci (5 pod. listů).
27	Velectěný pan Jos. Al. rytíř z Horáků v Slibovicích.
28	Slavný cukrovar v Dol. Cetně.
29	Slavný knížecí cukrovar v Dobrovici.
30—31	Slavný cukrovar v Opatovicích (2 pod. listy).
32—33	J. O. hrabě Frt. z Thun-Hohensteina z cukr. v Peruci (2 pod. listy).
34—35	Slavná rolnická záložna podřipská a hosp. záložna v Roudnici (2 pod. listy) 25 zl.
36	Slavná občanská záložna v Nechánicích

Číslo	
37 a 211	Slavná občanská záložna v Holicích (2 pod. listy).
38	Slavná společná továrna na cukr u Velimi.
39	Slavná obec Lhota Úřetická.
40—41	Slavný hosp. průmysl. spolek Slanský (2 p. l.).
42	Velectěný p. Frt. Morávek, poslanec, Opatovice.
43—44	Slavná továrna na umělá hnojiva v Kolíně (2 p. l.).
45	Slavná občanská záložna v Slaném.
46	Slavná záložna v Červ. Kostelci.
47	Slavný okresní výbor v Slaném.
48	Slavná hospodářská záložna v Zlonicích.
49	Slavné okresní zastupitelstvo Smíchovské.
50	Slavná záložna ve Vys. Mýtě.
51	Slavná občanská záložna v Litomyšli.
52	Slavný okresní výbor v Nechánicích.
53	Slavná záložna v Terezíně.
54—55	Slavný okresní výbor v Holicích (2 pod. listy).
56	Slavný okresní výbor v Semilech.
57	Slavný okresní výbor ve Vltavotýně.
58	J. J. Frt. kníže Lobkovic, maj. panství Konopištského.
59	Slavné okr. zastupitelství Benešovské.
60	Slavný hosp. spolek v Nov. Benátkách.
61—62	Slavné okr. zastup. v Hradci Kr. (2 pod. listy).
63	Slavný okr. výbor v Jind. Hradci.
64	Slavný cukrovar ve Vinohr.
65	Slavný průmysl. hosp. spolek ve Vysokém.
66	Slavný hosp. spolek v Královicích.
67	Slavný okr. výbor v Přelouči.
68	Slavná rol. hosp. záložna v Třeběchovicích.
69	Slavný okr. výbor v Kolíně.
70	Slavný okr. výbor v Nepomuku.
71—80	Slavný spolek průmyslu cukrovarnického v Čechách (10 pod. listů).
81, 82, 256	Slavná obec Dražkovice (3 pod. listy).
83	Velectěný p. Fr. Kabrhel z Dražkovic.
84	Velectěný p. Jos. Vlasák z Dražkovic.
85	Velectěný p. Fr. Kodeš z Dražkovic.

Číslo	
86—88	Slavná hosp. jednota záhlínicko-kvasická v Kroměříži (3 pod. listy).
89	Slavná obec Starkoč.
90	Slavná obč. záložna v Starkoči.
91	Slavný hosp. spolek v Unhošti.
92	Slavná obč. záložna v Neveklově.
93	Slavný okr. výbor ve Skutči.
94	Slavný hosp., průmys. a lesnický spolek v Polici.
95	Slavná katol. hosp. včelařská beada v Chlenech.
96	Slavný okr. výbor v Mnich. Hradišti.
97—101	Slavný hospodářský spolek Chrudimský (5 p. l.).
102	Velectěný pan Vozenílek z Mnětic.
103	Slavná obec Třebosice.
104	Slavná obec Mnětice.
105	Slavný hosp. spolek v Hořovicích.
106—107	Slavné okr. zastup. na Horách Kutných (2 p. l.).
108	Slavné okr. zastup. v Jilovém.
109	Slavný hosp. spolek okr. Sedlčanského.
110—111	Slavný hosp. spolek okr. Brandejského (2 p. l.).
112	Slavný hosp. spolek pro okres Jilovský v Kamenici.
113	Slavný hosp. spolek Přemysl pod Kazínem.
114	Slavná rolnická beseda v Převraticích.
115	Slavný obecní úřad v Čivicích.
116—120	Slavný hosp. spolek pro okolí Hradce Kr. (5. p. l.).
121—123	Slavný okresní výbor v Hořicích (3 pod. listy).
124	Slavná obec Dříteč.
125—126	Slavná záložna v Jesenici u Č. Skalice (2 p. l.).
127	Slavný Karlinský spolek hospodářský.
128	Slavná rolnická beseda v Třebani zadní.
129	Slavný spol. cukrovar v Ml. Boleslavi.
130	Slavný okr. výbor v Žamberku.
131	Slavná obč. záložna v Jaroměři.
132	Slavná hosp. průmysl. jednota pro krajinu Mnichovo-hradištskou.
133	Slavné okr. zastup. v Nov. Strašecí.
134	Slavný okr. výbor v Turnově.

Číslo	
135	Slavný Budějovický okr. spolek hosp. lesnický.
136	Budweiser Land- und Forstwirthsch. Bezirkskv.
137—141	Slavná hosp. prům. jednota okr. Hořického (5 p. l.).
142	Slavná rolnická beseda v Lochynicích.
143	Slavná omladina v Palonině na Moravě.
144—145	Slavný hosp. lesnický spolek v Trh. Svínech (2 p. l.).
146	Slavná obč. beseda hosp. v Mirošově.
147	Slavné okr. zastupit. v Bělé u Bezdězu.
148	Slavný okr. výbor v Karlíně.
149	Slavná hosp. beseda v Plotíštích.
150—151	Slavný okr. výbor v Chotěboři (2 pod. listy).
152	Chovanci 3. roč. hosp. školy v Chrudimi. (zl. 11-30)
153	Slavný obecní výbor v Sopři.
154	Slavný okresní výbor v Táboře.
155	Slavný hosp. spolek v Něm. Brodě.
156	Slavný okresní výbor v Ml. Vožici.
157	Slavný hosp. spolek v Červ. Pečkách.
158	Slavný zábavný komitét v Bezděkově u Choltic.
159	Slavný hosp. spolek okr. Říčanského.
160	Slavný okr. výbor v Pelhřimově.
161	Slavná živnost. jednota v Plotíštích.
162	Slavný okr. výbor v Sedlčanech.
163	Slavné obec. zastup. obce Semínské.
164	Slavný okr. výbor v Rokycanech.
165	Slavný okresní výbor v Manětíně.
166	Slavná rolnická beseda v Mezilesicích.
167	Velectěný pan řed. Bedř. Bernard.
168—170	Slavný cukrovar v Dašicích (3 pod. listy).
171	Slavná obec Ůretice.
172—173	Velectěný pan Vyskočil z Ůretic za obědy (2 p. l.).
174	Slavný hosp. lesnický spolek v Čes. Krumlově.
175	Slavná hosp. beseda v Kamýku.
176—177	Slavný hosp. spolek Velvarský (2 pod. listy).
178	Slavný hosp. spolek Opočno.
179	Slavný hosp. spolek Mirovický.
180	Slavný okresní výbor v Opočně.

Číslo	
181	Land- und Forstwirthsch. Verein Gratzen.
182	Slavný obecní úřad v Bezděkově.
183	Slavný okresní výbor v Českém Brodě.
184	Slavná občanská záložna v Hroch. Týnci.
185	Slavný hosp. spolek okresu Březnického.
186—187	Slavný hosp. spolek Smichovský (2 pod. listy).
188—189	Slavný okresní výbor Jaroměřský (2 pod. listy).
190—191	Slavný hosp. prům. spolek Slanský (2 pod. listy).
192	Slavný okresní výbor v Rychnově.
193	Slavný hosp. spolek v Lomnici nad Lužnicí.
194	Slavná obec Platěnice.
195	Slavná hosp. záložna Choltická.
196	Velectěný pan Čeněk Černík z Bezděkova.
197	Velectěný pan Jan Bukovský z Lochynic.
198	Slavný hosp. spolek v Nov. Bydžově.
199	Slavné okresní zastupitelstvo Veselí nad Lužnicí.
200	Slavný okresní hosp. spolek v Poličce.
201	Rytíř z Peyersfeldů v Chrudimi.
202	Slavné okresní zastup. v Nov. Městě.
203—204	Slavná ústř. záložna rolnická v Olomouci (2 p. l.).
205	Slavná okresní hosp. záložna v Soběslavi.
206—207	Slavná okresní hosp. záložna ve Zbraslavi (2 p. l.).
208	Slavný okresní výbor ve Vlašimi.
209	Slavná sp. cukrovarna v Nymburku.
210	Slavná okresní hosp. záložna v Rakovníku.
212	Slavná obec Opatovice.
213—214	Slavná obec Ostřešany (2 pod. listy).
215	Slavná občanská záložna Přeloučská.
216	Slavná okresní hosp. záložna Přeloučská.
217	Slavná čten. hosp. jednota v Dohalicích.
218	Slavná občanská záložna v Meziříčí.
219—220	Slavný obecní výbor v Dolní Rovni (2 pod. listy).
221	Slavná okresní hosp. záložna v Chlumci.
222	Slavná obec Jezbořice.
223	Velectěný pan G. Hodek v Pétipsy.
224—225	Posluchači hospodářské školy v Táboře (2 p. l.).

Číslo	
226	Slavná obec Bohdaneč.
227	Slavná obec Lány u Dašic.
228	Slavná okresní hosp. záložna v Čes. Brodě.
229	Slavná hosp. beseda v Libochovicích.
230	Slavná rolnická záložna v Smržicích na Moravě.
231	Slavná městská rada ve Vys. Mýtě.
232	Slavná občanská záložna Žďár.
233	Slavný hosp. spolek v Nechánicích.
234	Velectěný pan Frant. Zeman, Ziminné.
235	Velectěný pan Polák, Lhotka u Bohdánče.
236	Velectěný pan Jan Půlpán, Lhota u Bobdanče.
237	Slavný hosp. průmysl. spolek v Mělníku.
238	Slavná občanská záložna v Olomouci.
239	Slavný okresní výbor v Mělníku.
240	Slavný hosp. spolek v Rychnově.
241	Slavná tělocvičná jednota „Horymír“ v Olomouci.
242	Slavná okresní hosp. záložna v Mladé Boleslavi.
243—244	Slavná Společnost Hospodářská v Praze (2 p. l.).
245	Slavná obec Dolany.
246	Jeho Exc. Jindř. hrabě Clam z Martini c na Smečně.
247	Slavné obecní zastupitelstvo města Chlumce.
248	Ctěná společnost, v hostinci p. J. Ročka v Lánech u Daš.
249	Slavná občanská záložna v Bohdánči.
250	Velectěný pan Frant. Jirout, statkář v Hostovicích.
251	Slavná obec Hostovice.
252	Slavná obec Svítkov.
253	Slavná okresní hospod. záložna v Brandejse.
254	Slavný hosp. spolek v Chotěboři.
255	Slavná obec Moravany.
257—258	Slavná městská rada v Dašicích (2 pod. listy.)
259	Hosp. beseda v Křivicích u Loun.
260	Slavná obec Pohřebačka.
261	Slavná obec Vysoká.
262	Slavná obec Ždánice.
263	Velectěný p. Nevole Jan, maj. velkostatku Svobodné Hamry u Uh. Kamenice.

Číslo	
264—265	Slavný okr. výbor v Litomyšli (2 pod. listy).
266	Slavný okresní výbor v Novém Bydžově.
267—268	Slavná rolnická záložna v Litovli (2 pod. listy).
269	Slavný obecní výbor v Oseku u Litomyšle.
270	Slavná rolnická záložna v Hrubčicích na Moravě.
271	Slavná městská rada Král. Vinohradů.
272	Slavné banderium rolníků okresu Karlínského.
273	Velectěný pan Pazderka, okresní starosta Kolínský.
274	Velectění pp. Pittrof, Havelka a Mész Praha Karlín.
275	Slavný okresní výbor v Rakovníku.
276	Slavný okresní výbor v Nasavrchách.
277	Slavný okresní výbor v Hradci Král. (ještě 1 p. l.).
278	Slavná občanská záložna pro krajinu Lounskou.

Poznamenání. Kdyby snad někde nemilé nedopatření se stalo, což i při největší přesnosti a opatrnosti vždy možné, prosíme za laskavé sdělení. Podrobný výkaz menších příspěvků pro přílišnou obmezenost místa pod ct. jménem p. zasílatele uveřejnili jsme. Příspěvky, jež ne přímo komitétu, nýbrž prostřednictvím nám dodány byly, uvádíme, jak seznamy o nich došly. Uvedeny pak jsou veškeré příspěvky nás došlé do 15. dne měsíce srpna 1883.

Dik nejsrdečnější všem šlechetným dárcům a přispívatelům !

Za výbor pro postavení pomníku bratrancům Veverkům

Ad. Eckert,
předseda.

Fr. Jeřábek,
pokladník.

Fr. Vr. Sova,
jednatel.

Akciový pivovar v Pardubicích založený r. 1871.

Dne 1. února 1871. vypsalo zařizující komité upisování na 1000 akcií po 200 zl; upsáno 834 akcií v ceně 166.800 zl., a komité ihned přistoupilo k stavbě, ku které zhotovila plány firma „Noback a Fritze“ v Praze. Stavbu vedl stavitel Štěpánek z Mladé Boleslavě, a dohlíželi místní stavitelé K. Brož a Ant. Wendl.

Pivovar postaven jest na ploše 4 jiter 416⁰ a zřízen na var 66 hektolitřů; má pánev na rmuř o 64 hl., kotel na mladinku o 106 hl., kád' vystřací o 120 hl. a kád' slévací o 114 hl.; spilka obsahuje 54 kádí kvasných o 22 hl.; skladní sklepy jsou čtyři pro 7000 hl., 2 štoky chladící po 33 hl.; anglický hvozď dvojatý, humna plochy (1200 m²) a 2 parní kotle.

Pivovar zařízen nákladem 272.305⁶⁷ zl.

První várka učiněna dne 7. dubna 1872., a výstav započat dnem 25. června 1872.

Výroba piva jeví se následovně:

V správním roce	1872 ($\frac{7}{4} - \frac{30}{9}$)	11400 věd.,	1877	14916 hl.
	1873 ($\frac{1}{10} - \frac{30}{9}$)	28440	1878	12342 "
	1874 "	28200	1879	16500 "
	1875 "	23160	1880	19998 "
	1876 "	3960	1881	21120 "
		9570 hl.	1882	19008 "

Až do roku 1876. nevedlo se valně pivovaru, ježto v týchž letech obnášely ztráty 43294 zl. 54 $\frac{1}{2}$ kr.; teprvé od správního roku 1876 nastal obrat a sice v posledních letech tak utěšený, že za správní rok 1882 placena byla první dividenda, 6 zl. z akcie.

Obrat ten dlužno přisouditi správní radě, která s malými změnami osmý rok správu pivovaru vede; táž skládá se: Z předsedy JUC. M. Hamatra, ředitele notářské kanceláře, místopředsedy Ferd. Hubáčka, měšťana, a členů: H. Krpaty, továrníka, V. Malečka, správce topírny

Pardubsko-Liberecké dráhy, J. Paspy, soukromníka, K. Šimona, tajemníka velkostatku a L. Wernera, starosty města Pardubic.

Největší zásluhu o rozkvět závodu má též bývalý předseda Jos. Wirth, měšťan v Pardubicích.

Sládkové byli: Frant. Chodounský od založení pivovaru až do 15. března 1874, Jiří Mühlbauer do 30. března 1876, Leop. Waněk do 5. listopadu 1878, a od toho času Vilém Mattuš, dříve sládek v Hořicích. Účetními: Josef Přikryl od založení pivovaru do 31. prosince 1873, Ed. Brabec do 15. prosince 1875, Fr. Čermák do 31. října 1882, a od doby té Alois Černý.

Závod zaměstnává mimo sládka a účetního 1 podstaršího, 11 sladovnických, 6 bednářů, 4 pomahače, 1 strojníka, 1 topiče, 1 zapisovatele nádob, 1 vrátného a 4 čeledíny.

K varu běře se pramenitá voda ze studně pivovarské a k čistění nádob a místností voda labská, která se žene vodovodem do reservoiru, obsahujícího 80 hl., ječmen kupuje se z okolí, v čas nutné potřeby též z moravské Hané; chmel vždy Žatecký první kvality.

Pivo jest bledé, čisté a zdravé, v celém okolí velmi oblíbené, které se závodními povozy do okolí, zejména do Přelouče, Heřm. Městce, Nechánic, Chlumce, Chrudimi, Holic, Dobřenic, Libčan a j. rozváží a po dráze do vzdálenějších míst i do cizozemsku rozesílá.

Ceny letošního roku byly:

Pivo obyčejné buď kvasnicové nebo stáčené . . .	8 50 zl.
„ dvojité	9 „ „
Ležák v nádobách	11 „ „
„ v láhvích	15 „ „

Povede-li se závodu stále tak, jako v letech 1881 a 1882, možno tvrditi, že stane se zdrojem přiměřeného příjmu pánův účastníků, a že vynahrazeny budou jim ztráty, které mrtvým kapitálem po 10 let byli utrpěli, kterémuž výsledku voláme staročeským sladovnickým heslem: „Dej Bůh štěstí!“

První český c. k. priv. ústav ku vzájemnému pojištění proti škodám z ohně a krupobití

= v Praze, =

založený r. 1827, jehož úřadovna nachází se ve vlastním domě
č. 76.-II. v Spálené ulici, čítal v roce 1882 členů 140.712 a měl
pojištěno :

Proti škodám z ohně stavení v hodnotě . .	116,375.680 zl. — kr.
Proti škodám z ohně movitosti v hodnotě . .	74,468.760 " — "
Proti škodám z krupobití plodiny v hodnotě . .	16,076.840 " — "
Úhrnem . .	206,921.280 zl. — kr.

zaplatil od roku 1828 do konce roku 1882 :

náhrad za škody z ohně na stavení 12,539.374 zl. 58 kr.

od roku 1864 do konce roku 1882 :

náhrad za škody z ohně na movitostech . . . 1,245.565 " 17 "

od roku 1865 do konce roku 1882 :

náhrad za škody z krupobití na plodinách . . 1,500.897 " 40 "

a mimo to vyplatil v době od roku 1867 do
konce roku 1882 k podpoře sborů hasič-
ských a na odměny při hašení

19.778 " 94 "

Úhrnem . . 15,305.616 zl. 09 kr.

Reservních fondů má koncem roku 1882 :

v oboru pojišťování stavení	718.708 zl. 69 kr.
v oboru pojišťování movitostí	310.266 " 76 "
v oboru pojišťování proti krupobití	245.315 " 48 "
mimořádný fond záložní	13.280 " 77 "
mimo pensijní fond pro úředníky a sluhy . .	278.200 " 91 "
pak fond ku podporování hasičů, kteří k úrazu přišli při hájení předmětů u tohoto ústavu pojištěných, případně pro jejich vdovy a sirotky	17.383 " 45 "

má tedy koncem roku 1882 celoroční běžné

příjmy, nepočítaje vlastní jmění 1,583.156 zl. 06 kr.

*Pojištění pro ústav ten přijímají c. k. berní úřadové a ustanovení
jednatelové.*

KAREL HERRMANN,

závod zasílatelský a obstaravací v Pardubicích

odporučuje

svůj sklad cementů, hydraulického vápna,

dřevěného oleje

a nabízí služby své k obstarání **všech rolnických potřeb.**

Cis. král. priv.

dílna na zbraně J. Wanglera

NA HŮRÁCH KUTNÝCH

nabízí
zbraně
systém

Wangler

u nichž při pohodlném otevření též patrona se **sama** vytáhne (buď pravá, buď levá neb obě, vždy jen ta vystřelená), v Rakousku, Belgii a Francii patentované, **každá** c. k. rakouským ústavem pro zkoušení zbraní zkoušená a **každá** jednotlivá c. k. úřední známkou opatřená, jakož i veškeré ostatní druhy

zadovek, kapslovek, revolverů

a též

veškeré správký zbraní co možná nejlepší a nejlevnější.

Nejkrásnější dary ze slavnosti trvalé ceny

co nejkrásnější památka na dárce i na slavnost bratřanců Veverků.

Křížky,

medailiony, náušnice,

garnitury,

Nejnovější klenoty.

zlaté a stříbrné zboží, hodinky
pro pány a dámy odporučuje

Zhotovené

ze zlata, stříbra,

granátů

a drahokamů.

V. Z A H R A D N Í K

náramky, prsteny,

knoflíčky,

felizky, korale,

přibory,

a jiné rozličné věci
nejnovějších vzorů.

zlatník a klenotník

V PARDUBICÍCH,

hlavní náručeť

naproti vojenské strážnici.

Prodej se zaručením,

nejlevnější ceny.

— Závod založen jest roku 1867. —

Vše

ve výběru největším

od nejlevnějších

až do bohatých druhů.

Vlastní výroba.

STROJÍRNA A SLÉVÁRNA
FR. WIESNERA V CHRUDIMI

odporučuje se zaručením třikrát:

Lokomobily a parní mlátičky od 1 až do 6 koňských sil.

Veškeré hosp. stroje nejlepších a nejnovějších soustav. Vozové váhy bez heveru a bez závaží. Přenosné dráhy. Čerpadla a stříkačky a t. d.

Cenníky a ilustr. prospekty na požádání franko a zdarma.

JOSEF W. STŘEBSKÝ,

na náměstí

V PARDUBICÍCH

Královská třída

odporučuje

svůj 15 roků stávající obchod zbožím osadnickým,

zvláště znamenité druhy kávy:

pravé arabské Mocca, Ceylon, Cuba, Menado, Java, Portorico a jiné za ceny poměrně velmi levné a zaručené dobré chuti; pak nejjemnější vlašskou rýži, kroupy perličkové, ságo macaroni.

Veškeré jižní ovoce, hrozinky, datle, figy, mandle, oříšky, svat. chléb, pomoranče a citróny; pak znamenitý olej tabulový z Nizzy, pravý vinný ocet, hořčici, znojemské okurky, pak nakládané a cukrované ovoce u velkém výběru.

Množství druhů lahůdek conservovaných a marinovaných:
Sardinky, tunáky, lososy, raky a račí ocásky, humry, slanečky, úhoře, pliskoře, anchovky, sardele, kapary a znamenitý ruský kaviár.

Vítečný franc. cognac, nejjemnější jamajský rum, velký výběr pravých anglických, francouzských, holandských a tuzemských likérů. — Co zákusek pravé anglické piškoty 30 druhů od světové proslulé firmy Hunsley & Palmers v Londýně.

Oblíbené „Hornimanovo“ pravé čínské thé, mnou poprvé zavedené a rozšířené.

VELKÝ SKLAD

vyleželého starého rakouského a uherského vína

v sudech a lahvích za ceny mírné,

pak direktně importované od světových firem renomovaných pravé staré Malaga, Madeira, Old Port, Xeres, Muscat Lunel, Tokajské a Bordeaux a rýnské ze sklepů knížete Meternicha v Johannisberku, pak proslulé známky pravého šampaňského Jules Mumm, G. H. Mumm, Moët & Chandon, Heidsieck Monopol, Piper a jiné.

Veškerá vína zaručená jsou co pravá.

Za solidní obsluhu ručím a vyprosím si hojně zakázky.

ANT. CHLAD,

sládek v zámeckém pivovare
v PARDUBICÍCH
nabízí pánům hostinským

— PIVO —

jak stáčené tak obyčejné v nádobách $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ hektolitrových dobré jakosti.

1 hl. za cenu 8 zl.

Litr zámeckého u sklepa jest za 11 kr. k dostání.

Kočáry všech druhů,

nejnovější fačony a soustav
má stále ve velkém výběru
na skladě

Josef Suchý,

sedlák

a hotovitel kočárů

V KOLÍNĚ,

Kutnohorské předměstí čís. 15.

Tamtéž koupiti lze **anglické a obyčejné náčiní na koně**. Dále se též **staré kočáry vyměňují za nové**, jakož i veškeré opravy se správně a rychle vyřídí.

„Národní Listy“ ze dne 27. května 1882.

Poděkování

sl. generálnímu ředitelství banky „SLAVIA“ v Praze.

Dne 30. prosince 1881 přistoupl mňj manžel Josef Beran, mlynář v Dolním Cetně, okres Mladá Boleslav, **do samosprávného spolku pro pojišťování výměnků** s ročním vkladem 20 zl. r. m. a protipojistil si zároveň vklady kapitálem 300 zl. r. m.

Dne 25. dubna 1882 zemřel manžel mňj po krátké nemoci zánětem plíce a generál. ředitelství banky „SLAVIE“ **vyplatilo mi ihned po předložení pojistky prostřednictvím zástupce svého p. J. Pavlouska celý zajištěný kapitál 300 zl. r. m.,** ač bylo na pojištění výměnku pouze 20 zl. zapláceno.

Vzdávaje bance „SLAVII“ své nejhlubší díky, doporučuji **pojišťování výměnků** u banky „SLAVIE“ každému co nejvřeleji.

V Dolním Cetně, 20. května 1882.

Anna Beranová, manželka.

Josef Kučera, starosta, co svědek. **Václav Křofát,** poručník co svědek.

Solidní obsluha.

Eduard Růžicka,
„u města Paříže“
v Pardubicích,

odporučuje
svůj hojně zásobený
sklad
zboží ozdobného a hraček.

Velmi levné ceny.

Továrna

na

sodovou vodu

a

limonády

EMILIE J. SCHMIDTA VDOVA

v Pardubicích

Palackého třída

číslo 297.

F. MERTA,

Zařizen
v roku
1862.

závod zasýlací a obstarovací

Zařizen
v roku
1862.

— v PARDUBICÍCH, —

odporučuje svůj

sklad nejlepšího hornoslezského uhlí

těž veškeré hmoty stavební, jakož

pražské vápno a portlandský cement

vždy čerstvé

pak šamotky v nejlevnějších cenách a zabezpečuje nejsolid-
nější obsluhu.

**Nejstarší a největší továrna železných ruchadel,
AKCIOVÁ SPOLEČNOST
pro stavbu hospodářských strojů a nářadí
a pro výrobu vozů**

H. F. Eckert v Berlíně,

§ Viktoria ul. 6.

Odlička ve Vratislavi

Viktoria ul. 6. §

(založená 1846)

(více než 300 medallami a jinými čestnými cenami vyznamenaná)
odporučuje:

svoje nejosvědčenější **jednoradličné pluky** pro veškeré půdy
(v Čakovicích a Břeclavi vícenásobně premiované),

2, 3 a 4radl. patent pluky (harky)

(I. cena na 3radličné patent. pluky v Břeclavi 1882)

v jejich výkonech nedostížitelné, dále

širokoseci stroje s příčnou osou, secí stroje na jetel,
rozmetadla uměl. hnojiv patent Linsův,

české luční brány, nářadí pro obdělávání půdy pro řepu,

mláticí stroje na jetel,

jakož i veškeré do oboru hospodářství spadající

== nářadí a stroje. ==

České obrázkové seznamy zdarma a franko.

UMRATH A SPOL.,

továrna hospodářských strojů

— u Prahy v BUBNECH u Prahy —

odporučuje

ctěným pánům rolníkům pod jednoroční zárukou:

ku vzdělávání půdy a setbě:

pluhy o jedné a více radlicích, brány a válce,
rozmetadla hnojiv,

řádkovací, kopečkovací, (díblvky), sečí a širokosečí stroje,

komb. sečí stroje s rozmetadlem hnojiva,

kárové sečí stroje na jetel, plečky atd. atd.

— **K u ž n í m:** —

žací stroje na jetel a trávu, obracovače sena a pohrabovače,

žací stroje na obilí,

mlátičky ruční, žentourové a parní

— ve všech velikostech, —

mlýnky ku čistění obilí, rozdružovací cylindry atd.

Pro potřebu v stájích neb v nádvoří:

Řezačky krmiva pro stáje s 1 až přes 100 kusů dobytka, stroje na umývání země a řepy, stroje ku krájení země a řepy, šrotovnice a mačkadla, studniční a čerpadla na hnojivku, stříkačky atd., atd.

Taktéž dovoluujeme si upozorniti na naše nově sestavené, kombinované řádkovací a kopečkovací sečí stroje se spolehlivě rozmetávajícím přístrojem hnojiva, na nový a levný stroj k vylišťování jetele a nejnovější druhy plevelůk (trieurů).

Poptávky se v každé řeči ihned vyřizují.

Lokomobily

o 1—20 skutečných koňských silách, každý kotel jest opatřen parním a ručním napájecím čerpadlem a na šest atmosfér nad obyčejné napnutí úředně zkoušen; pec jest od 4—6 palců širší nežli při všech stejnojmenných výrobcích továrních jiných firem.

PARNÍ MLÁTIČKY

o 6 velikostech s patent. třídídem neb bez něho, všechny však s dvojitým rozšířeným přístrojem čistícím a znamenitými noži na odlučování osyn, tak že zboží pro

stoháře (elevátory na slámu)
převozné neb ku mlátičce připevněné.

Pracnerovy pluhý a vyorávač na řepu.

Patent. řezačky

ve 4 velikostech, zařízení ku hnaní silou ruční spolu i nohou aneb silou jinou dodává rychle a správně za ceny původní

VOGEL & COMP.,

II., u Ratejny 3, PRAHA II., u Ratejny 3,

(naproti nádraží severozápadní dráhy).

Poptávky se v každé řeči ihned vyřizují.

Obrazkové hlavní seznamy české neb německé zřetelma a řádko.

Vlastní výrobky ne novější soustavy a ne solidnější provedení.

Hnojivky všech druhů soustavy Faulerovy po zl. 24.—
a výše.

Čerpadla všech známých soustav pro dvory, ulice, ná-
městí i stanice do měl-
kých i hlubokých studen.

Čerpadla, převozná i přenosná stříkačky zahradní
nejnovějších soustav nabízejí

VOHANKA A SPOL.
ve Vídni
v Praze
Dlouhá třída 38. Oppolzerstrasse 4.

Pozvání ku předplacení na časopis

"POZOR"

jenž se vydává v **Olomouci** třikrát za týden a jehož předplatné ob-
náší: na celý rok poštou 9 zl., na $\frac{1}{2}$ roku zl. 4.50, na $\frac{1}{4}$ roku zl. 2.30.

Časopis „Pozor“ výhradně působí pro utužování vzájemnosti českomoravské
a pro zvelebování selského stavu, jakož i s ním sloučených výrobních tříd vůbec.

Četné čtenářstvo jeho dávno již uznalo list tento za nejhroženějšího za-
stávce rolnictva a řemeslnictva. „Pozor“ hájí rozhodně zájmy selského stavu
a výrobních tříd vůbec a neleká se žádných obětí ani pronásledování.

Zveme proto ctěné čtenářstvo ku předplacení se na list náš co nejhojnějšímu.
Zároveň upozorňujeme pány obchodníky, průmyslníky, řemeslníky a živnost-
níky, jakož i soukromníky na inserování v časopisu našem, kterýž všude
po venkově i v městech velice rozšířeným a mnohočetným jest, tak že se insero-
vání potká jistě s výsledkem žádoucím. Inseraty, jichž upravení obstará k přání
pp. inserentů administrace sama, počítají se co nejlevněji.

Za majitelé „Pozoru“: Ignát Vrba, farář ve Skrbení. — Ludvík Kubala,
statkář ve Fryčovicích a poslanec zemský. — Josef Vysloužil, rolník v Příkazích a
předseda spol. rol. akciového cukrováru v Holici. — Josef Vychodil, rolník a sta-
rosta v Topolanech. — Ignát Strouhal, farář v Boubovčicích. — Ant. Majer, statkář
v Drahotuších. — Aug. Ponížil, měšťan v Olomouci. — Frant. Skyva, rolník v Kře-
lově. — Jakub Šuba, starosta a rolník v Týncečku. — Fr. Vodička, rolník ve Smrž-
čicích. — Fr. Hejdušek, rolník v Moravské Lodičnici. — Fr. Tomíček, majitel domu
v Olomouci. — Jan Janošik, rolník ve Vrbátkách. — Ant. Zapletal, rolník v Majetíně.